رسالت

عبدالغفور پیروز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

نوم : رسالت

لیکوال: عبد الغفور پیروز

چاپ وار: لومړی

چاپ کال: ۲۰۱۷م

لړ : ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسالت

سریزه	۱
قرآن او ساینس	۲
د دیني معرفت تحول او تکامل	۵
اخرت، دنیا او که دواړه؟	۸
دیني پلورالیزم	۱۱
اسلام او ټروریزم	۱۸
ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟	۲۰
د ناموس قبایلي تصور	۲۳
جګړه یو اسانه انتخاب	۲۶
په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات	۲۸
په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسیت	۳۱
د نصوصو په تعبیر او تاریخ کې د ټروریزم جرړې	۳۳
ټیکنالوژي او ترهګري	۳۵
د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟	۳۷
د رواني جګړې مذهبي توجیهات	۳۹
د دین په معاصر فکر کې د امت او ملت شخړه	۴۲
ملایان او سیاست	۴۵
ښځه او سیاست	۴۷
د پاکستاني او افغاني ملایانو توپیر	۵۲
د اسلامي زده کړو بهیر ته یوه کتنه	۵۷
دیني ارزښتونه که د ارزښتونو دین؟	۶۱
دین او انسانیت	۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په تولنیزو لاربنوونو کي د شکل او ماهیت مسله ۶۷
دیني تفکر د شدت او غفلت ترمنځ ۷۰
په سختي کي اساني ۷۳
پښتانه ولي زده کړې نه کوي؟ ۷۵
علم او د مالوماتو منابع ۸۹
د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي فکري جمود ۱۰۲
د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا ۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د رسالت په نوم دا کتابګوټی زما د هغو لیکنو ټولګه ده چې وخت پر وخت مې د مختلفو دیني، ټولنیزو، سیاسي او علمي موضوعاتو په تړاو په مختلفو انلاین او چاپي رسنیو کې خپرې کړې دي چې ډېره برخه یې د مروج مذهبي فکر له نقد او سمون سره تړاو لري. په تېره پر افراطیت او ترهګریزو فکرونو ډېر تمرکز شوی ځکه زموږ د ټولنې یوه عمده ستونزه د دین په نوم روان خشونت او بغاوت دی.

دا مضامین مې په دې هیله د یوې کتابي مجموعې په شکل چاپ کړل چې هم یې ګټه عامه شي او هم د ډېرو لوستونکو لاس ته ورشي، ځکه زموږ ټولنه د همدغسې بحثونو او مسایلو پراخې شننې او څېړنې ته جدي اړتیا لري او فکر کوم د دغسې لیکنو په خپرولو موږ د تیوریکي بحثونو فرهنګ ته وده ورکولای شو.

د دې کتاب د چاپ لګښت ته د ټولنیزې خواخوږي په پار ښاغلي ولي خان اوږه ورکړې. کور یې ودان، عمر یې ډېر او ژوند یې سوکاله.

عبدالغفور پېروز

۲۰۱۶/۱۲/۲۳ د جومې ورځ

کندهار-افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران او ساینس

ډېرې مسلمانان په دې نظر دي چې ساینس له قرانه اخیستل شوی او ځیني خو ان دا خبره کوي چې غرب د قران په ژوره مطالعه وتوانېد دومره پرمختګ وکړي.

دا خبره تر ډېره د هغو کسانو له خوا کېږي چې ځانونه د دین پوهان او رهبران معرفي کوي. ان ادعا یې دا ده چې قران کریم د ټولو علومو سرچینه ده. دا خبره او س نه ده شوې بلکې پېړۍ وړاندې د علامه سیوطي په څېر مشهور کس همدغه ادعا کړې وه چې قران د ټولو علومو سرچینه ده. له ده څخه دا خبره همدغسې نقل شوې او ګڼو کسانو تکرار کړې ده چې د ټولې اسلامي نړۍ په کچه نژدې یو منل شوی نظر ښکاري. په تېره په افغاني بې سواده ټولنه کې خو د هر لوستي او نالوستي پرخوله ده او ملایان یې هم په خپلو خبرو کې هر ځای زمزمه کوي. مګر پوښتنه دا ده چې ایا دا خبره کوم رښتنی بنسټ هم لري؟

که علمي ځواب ورکوو نو باید لومړی د قران مقام او د ساینس ماهیت وپېژنو. د مسلمانانو له باور سره سم قران د الهي وحې هغه وروستۍ کړۍ ده چې د الله له خوا پر خپل وروستي استازي محمد صلی الله علیه وسلم نړۍ والو په تېره د عربي ټاپو وزمې او سېډونکو ته د اخیري پیغام په توګه رالېږل شوې ده. اصل هدف یې په دیني برخه کې د هغو کسانو لارښوونه وه چې د دین په نوم له سختو ستونزو او تنګونو سره مخ وو. غوښتل یې د دین په نوم جبر، شرک، نفاق، ګمراهي، شوکې، غولونې، مذهبي تفرقې، انسان ضد اعمال او افکار اصلاح کړي. د انسان فردي مسولیت وروپېژني، خپل اصل فطرت ته یې متوجې کړي او د تاریخ په هغه حساسه نقطه کې چې شاته یې په اصطلاح د بې باورۍ دوره پاتې وي او په وړاندې یې د نوي دور نوی څرک وو داسې یوه ټولنه رامنځته کړي چې د مالومې دنیا په مرکزي برخه کې د مذهبي جبر زولنې ماتې کړي او د بشر لپاره د بیان او عقیدې د خپلواکۍ زېرې راوړي. له همدې امله قران وېلي: له دې جګړه مارو سره تر هغه وخته وجنګېږئ چې پر دین ځورونه (فتنه) له منځه ولاړه شي او دین کول د الله لپاره شي. (الانفال: ۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(یعني په اسلام کي د جګړې اصل دا دی چي باید بشر د دین په انتخاب کي خپلواک او د جبر له مخې د دین خپلولو ته اړ نه شي) له همدې امله ویل شوي چي په دین کي زور زیاتی نه شته.

مګر ساینس د بشري تاریخ له اولې ورځې هغه تجربې او مشاهدې دي چي انسان یې د خپل ژوند په اوږدو کي ترسره کوي. ساینس د هیڅ دین، قوم، ملت او هیواد ځانګړې سرمایه نه ده. د هر قوم، ملت، دین او هیواد وګړو په ګډه د ساینس په وده او پرمختګ کي ونډه اخیستې او دا لړۍ لا هم روانه ده. ساینس همدومره لرغونی دی لکه انسان، مګر قران د بشري تاریخ په ډېره وروسته مرحله کي نازل شو. نو څرنګه قران د هغه علم سرچینه وګڼو چي وجود یې په میلونونو کاله تر هغه وړاندي دی؟

سمه ده چي قران د ګڼو قضایاوو په تحلیل کي ځینو ساینسي حقایقو ته اشاره کړې، مګر هغه صرف اشاره ده هیڅکله دا مانا نه لري چي ساینس له قران څخه اخیستل شوی. ځکه که یوازي د ځینو یادونو پر بنسټ قران د ساینس سرچینه ګڼو نو بیا خو باید د تاریخ، جغرافیې او دا ډول نورو علومو سرچینه هم وبلل شي. مګر خبره هیڅکله داسي نه ده، قران د الهي دین وروستی کتاب دی چي پکي د دین اساسات او د شریعت ځیني ټولنیز احکام بیان شوي. موږ باید د قران حقانیت په ساینس ثابت نه کړو. د قران حقانیت باید د دینونو تر منځ د پرتلې، اخلاقي اصولو او د مابعد الطبیعاتي قضایاوو په اړه د هغه په منطقي تحلیل ثابت شي.

ساینس ځان ته علم دی او ګڼې څانګې لري، خو په قران کي د ځینو ساینسي ننګو یا حقایقو شتون هیڅکله په دې مانا نه دی چي قران د ساینس سرچینه وبولو او یا داسي وانګېرو چي ساینس له قران څخه اخیستل شوی. بلکي په ځینو ځایونو کي د ساینس او قران تحلیلونه له یو ه-بل سره بېل بلکي په تضاد کي دي. که قران د ساینس سرچینه وای ولي به سره ټکر کېدل؟ ساینس انساني تجربې دي چي هر وخت بدلېږي او اوس هم د خپل تکامل پر لور سفر کوي. مګر قران د دین کتاب دی هلته د دین هدف، د الله وجود، ثواب او عذاب او له انسانانو سره د اخلاقي قوانینو پر بنسټ الهي چلند تر بحث لاندي نیول کېږي، په دې ضمن کي که کله-کله خبره د ساینس او نورو علومو پر لور ولاړه شي نو له دې څخه باید هیڅکله دا مانا وانه خلو چي قران د دې علومو سرچینه ده او یا هغه علوم له قران څخه اخیستل شوي دي. قران د خپل هدف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثبات لپاره د ګڼو علومو بېلګې وړاندې کړې دي، مګر هيڅکله له خپل هدف څخه بهر نه ځي.

په لنډه توګه ويلای شو چې په قران کې ځيني ساينسي حقايق شته خو د ساينس عمر تر قران ډېر اوږد دی او په هيڅ ډول له قران څخه نه دی اخيستل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني معرفت تحول او تکامل

بدلون او پرمختګ د طبيعت تر ټولو ثابت قانون دی چې همدغه اصل د بشري معلوماتو او معرفت په حوزه کې هم شتون لري. ځکه انسان په بشپړه توګه د خپل چاپېريال تر اغېز لاندې راځي او د نړۍ په اړه د معلوماتو کچه او ډول يې وخت پر وخت بدلېږي. د مَعرِفَت او معرفت پېژندنې په اړه څېړنې او تجربې ښيي چې انسان د خپل ژوند له پيله تر ننه د نړۍ په اړه د معلوماتو ډېر ډولونه خپل کړي او بدل کړي دي. څرنګه چې موږ د خپل ځان، چاپېريال او په مجموع کې د کايناتو او ماوراء الطبيعي مقولو او مفکورو په اړه يا عيني او يا هم انتزاعي تصورات او معلومات لرو، نو له همدې وجې پکښې وخت پر وخت د خارجي او ذهني شرايطو په بدلون سره تحول راځي او تکامل مومي.

پخوا انسانانو ځينو طبيعي مظاهرو ته ډېر تقدس ورکاوه. د ګڼو فرضي او ذهني موجوداتو په اړه يې عجيب او غريب تصورات درلودل او په خپل شاوخوا کې د شته طبيعي پېښو د توجيه لپاره يې رنګارنګ علتونه او سببونه تراشل. مګر د ساينس او تجربو د پرمختګ په رڼا کې ډېرې هغه معضلې حل شوې چې پخوا له رازونو ډکې وې او د توجيه لپاره يې غيبي او ميتافيزيکي قوتونو ته پنا وړل کېده. دا مهال د شپې او ورځې د تګ راتګ، زلزلو، بادونو، لمر او سپوږمۍ د تندر، ستورو، ژوند، باران، برېښنا، وريځو، سمندرونو، توپانونو او نورو ډېرو طبيعي پېښو په اړه بشري پوهې پرمختګ کړی. په طبيعت کې حاکم قوانين يې کشف کړي او د کايناتو په اړه د بشر پوهې او تصور ژور بدلون موندلی دی چې همدې بهير ته-په کټلو موږ ويلای شو چې انساني پوهه تل د تحول او تکامل په حال کې ده.

د کايناتو په اړه د بشر د پوهې او معرفت د غه ډول تحول او تکامل پر ديني معرفت هم جوت او نه ردېدونکی اغېز لري. څرګند ثبوت يې د انساني ټولنو په مختلفو حوزو کې د دين مختلف رنګونه دي. که څوک په عربي ټولنو کې د اسلام عملي او تيوريکي رنګ ته ځير شي نو له هغه شکل څخه به يې ډېر بېل ومومي چې په ايران، ترکيه، افغانستان او نورو غير عربي هېوادونو کې ليدل کېږي. د افرادو، ټولنو او خاصو ګروپونو ذهني حالت، عواطف، داخلي مشاعر، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهې کچه، بېلابېل روابط او تمايلات پر ديني معرفت څرګند اغېز کوي.

موږ هيڅکله نه شو کولای چې دين د انساني ټولنو له طبيعي او ذهني حوزو پرته په يوه داسې خلا کې مطالعه کړو چې هيڅ ډول بشري رنګ او تاثير يې نه وي منلی. هر دين له انساني نړۍ سره د تماس له لومړۍ ورځې بيا د خپل پايښت تر پايه د زمانې په بېلا-بېلو پړاوونو کې له بشر سره په اړيکه کې دی. يا په بل عبارت کله چې انسانانو غوښتي د دين له متن څخه د علم او عمل په ډګر کې استفاده وکړي نو د معرفت په دې مرحله کې انسان نه شي کولای د دين متن هماغسې په خلا کې مطالعه او عملي کړي لکه څرنګه چې يو مذهبي متن په خپل ذات کې دی. ځکه انسان د ځينو مقولو او مصطلحاتو د درک لپاره اړ دی چې له وړاندې ځيني تصورات ولري او د هغو په مرسته د دين ژبه درک کړي. انسان لومړی په خپله ټولنه کې ژوند کوي، هلته ځان ته د افکارو يوه نړۍ جوړوي، ژبه زده کوي، ذهن ته يې د ځينو مفکورو او مقولو تصورات انتقالېږي. په خپل چاپېريال کې د ښو، بدو، ګټورو، زيانمنو، ارزښتونو، روا، ناروا او داغسې نورو اخلاقي او ټولنيزو مقولو په اړه زموږ افکار تر ډېره د ټولنې او چاپېريال محصول دی.

ديني معرفت هم د بشري پوهنې او درک په مټ د ځانګړو ذهني او عيني شرايطو په منځ کې يو خاص ادراک دی چې تل د تحول او تکامل په حال کې دی. که موږ د هر دين تاريخ وګورو نو راته جوته به شي چې د زمانې په مختلفو وختونو کې د بشري پوهې له تغيير او پرمختګ سره ديني معرفت هم بل رنګ خپل کړی، پخوانۍ مذهبي څرګندونې نوې روښانه شوې دي، بدلون يې موندلی، ځيني انګېرنې رد شوې او ځيني نوي تعبيرونه راميدان ته شوي دي.

د اسلامي معارفو د تاريخ مطالعه په ډېر واضح ډول راته ښيي چې په تېرو څو سوو کلونو کې ديني معرفت څه ډول پړاونه تېر کړي، کوم تغييرات پکې راغلي او ان پر يوه مهال د نړۍ په بېلا-بېلو برخو کې څه ډول ديني تفسيرونه او تعبيرونه موجود وو؟ د عقيدې، کلام، عرفان، تفسير، فقهې، سنت، نبوي سېرت، اسلامي تاريخ او نورو ديني معارفو ګڼ مکتبونه د ديني معرفت د تحول او تکامل ښيخي ثابت مثالونه دي. د نړۍ په لروبر کې ګڼ فقهي او فکري مکتبونه شته چې ټول يې ځانونه مسلمانان ګڼي او اسلام خپل دين بولي. ان د يوه مسلک تاريخي بهير هم وخت پر وخت بدلون موندلی او ځيني خام يا نيمګړي افکار او مسايل د وخت په تېرېدو تکامل ته رسيدلي دي. په مجموع کې له ديني متونو څخه د بشر فهم او ادراک تل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحول او تکامل په حال کې دی چې له همدې کبله زاړه تعبیرونه په نویو بدلېږي او د ساینس، فسلفې، تجربې او مشاهدې په برخه کې د انسان د پوهې پرمختګ او انکشاف پر دیني معرفت هم اغېز کوي. نن په عصري پوه سمبال دیندران هیڅکله نه وایي چې ځمکه د غوایي پر ښکار ولاړه ده، یا باران له اسمانه اوري، مار خاوره خوري، ښځه د نارینه له چپه پوښتۍ پیدا ده، د نړۍ عمر لس زره کاله دی، خدای د انسان په څېر دی او داسې نورې هغه مقولې چې پخوا د مذهب له ادرسه وړاندې کېدې. که څه هم له تجربې او مشاهدې سره ټکر مسایل او افکار اوس د منلو نه دي او د دین له ارمتن سره هم تر ډېره یا تړاو نه لري او یا د خاصو حلقو تعبیر وي. خو د دیني فلسفې پر بنسټ یې د دیني معرفت له ډګره نه شو ایستلای ځکه دیني معرفت د خپل تاریخ هغه ټول بهیر ته شمول کوي چې له انساني نړۍ سره د تماس له اولې ورځې بیا د پایښت تر مودې وخت پر وخت د بشر له خوا دین ته منسوبېږي.

د دیني معرفت تحول او تکامل ته پام نه کول د علم په ډګر کې د پرمختګ پر مهال د دین او دنیا تر منځ د تضاد لامل ګرزي. ځکه د کایناتو په اړه د بشر پوهه هره شېبه بل رنګ خپلوي. په مخکینیو نظرونو او قضاوتونو کې نیمګړتیاوې په ګوته کېږي، خامۍ یې راپورته کېږي، وده کوي، نوي ابعاد پیدا کوي او یا د علمي معیارونو په رڼا کې له منځه ځي. دیني معرفت هم له دین څخه د بشر درک دی چې د نورو علومو په تحول او تکامل سره دیني معرفت هم د هغو له اغېزو خوندي نه دی. زموږ په دیني حلقو کې د ستونزو ریښه همدلته ده چې یو خو د دین او دیني معرفت تر منځ توپیر یا نه پېژني او یا ورته پام نه کوي او بل د هر دیني معرفت لاروي ان ځان اصیل او بل باطل ګڼي. په داسې حال کې چې هیڅ ډول بشري معرفت وروستی نه دی او هره شېبه یې د تحول او تکامل امکان شته. که موږ د ساینسي، تجربوي او نورو بشري علومو په څېر د دیني معرفت په حوزه کې هم تحول او تکامل درک او منلی وای نن به مو نه د واقیعتونو له دنیا سره بې ګټې جګړې کولې، نه له نورو ملتونو سره او نه-به هم په خپل منځ کې په کرکه، تعصب او دښمنۍ اخته وای. په مجموع کې دیني مَعرفت له دین څخه د بشر درک دی چې اوږد تاریخ لري، تنوع، تضاد او تحول پکښې دی. هره ورځ خپل رنګ بدلوي او لا هم د تکامل په حال کې دی.

یادونه: د دې لیکنې ذهني خاکه مې د عبد الکریم سروش له کتاب قبض وبسط تیوریک شریعت څخه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت، دنیا او که دواړه؟

کله چي په کومه ټولنه کي وګړي خپلې مادي اړتیاوې په اساني نه شي پوره کولای نو یو شمېر کړۍ د مذهب او دیانت پر بنسټ داسي نظریات وړاندي کوي چي ګواکي دنیوي چارو ته پاملرنه او د مادي اړتیاوو پوره کول له تقوا، اخرت پالنې او دینداري سره تضاد لري. دا ټول تصورات او افکار د ګڼو مذهبي ټولنو په مختلفو دیني کړیو کي شته او ځان ته خپل پلویان هم لري.

مګر کله چي دا ډول تصورات د یوه مذهب یا دین ډېري رسمي مخکښان په خپلو ویناوو کي وړاندي کوي، پر هر منبر او سټیج یې بیانوي، د بنو مادي امکاناتو نه درلودو په صورت کي لا هم عام وګړي موجود وروسته پاتي حالت ته هڅوي او دا ډول افکارو ته دیني رنګ ورکوي نو څرنګه چي له مادي اړتیاوو او عصري پرمختګ څخه چاره نه شته او په رسمیت نه پېژندل یې د الهي سننو پر خلاف ناکامه جګړه او له فطرت سره ډغرې وهل دي، له همدې امله په هغه ټولنه کي د اخرت او دنیا تر منځ د ټکر او په عملي ډول د اخلاقي انحطاط کچه ورځ تر بلې ډېرېږي چي زموږ د موجودو کورنیو، ټولنیزو او سیاسي ستونزو یوه برخه له دې سره هم تړاو لري.

په اسلامي نړۍ کي د منبر او سټیج پر سر د دې فکر دعوت، په تعلیمي مرکزونو او رسمي مدرسو کي تدریس، تلقین او تاکید داسي یو حالت رامنځته کړی چي له یوې خوا یې زموږ پر ذهني او رواني حالت اغېز نه دی کړی له بلې خوا د ژبې پر سر د دې خبرو خلګ د قول او عمل تر منځ تضاد ته اړېستي دي. په کومه ټولنه کي چي اړیني مادي اړتیاوې په رسمیت نه پېژندل کېږي او د دیني مشرانو هڅه دا وي چي یوازي د وچو وعیدونو، ګواښونو او عذابونو په وسیله د خلګو فکري او رواني حالت اصلاح کړي، د هغوی باطني مرضونه ورغوي، اخلاقي نیمګړتیاوې یې اصلاح کړي او په ټولنه کي یې ګټور رول ته وهڅوي هلته تل دغه ډول هڅې ناکامه شوې او ټولنه د فکر او عمل تر منځ له یو نا انډوله حالت سره مخ شوې ده.

دا نن هم موږ وینو چي د مذهبي مشرانو له خوا د شپې او ورځې له هر ډول وعظونو او ویناوو سره-سره مسلمانان په پراخه کچه دروغ وایي، په معاملاتو کي ټګي-برګي کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز اخلاق يې ډېر ضعيف دي، د کار پر ځای صرف ځان خلاصوي، په ټولنه کې يې مثبت رول سخت کمزوری دی، د خپل مسوليت له ترسره کولو تښتي، تر هر څه ماديات ډېر ورته مهم دي او خپلې لومړنۍ اړتياوې له داسې ناوړو لارو پوره کوي چې هم يې دين ته زيان رسېږي او هم د ټولنې نن او سبا ته.

د دې پر ځای لازمه ده موږ خپل خلک د دين په دې لارښوونه خبر کړو چې هم اخرت مهم دی او هم دنيا ان د اخرت بريا په دې دنيا کې له ښه ژوند کولو سره تړاو لري او ښه ژوند ياني د خپل خالق او مخلوق دواړو په نظر غوره کردار هغه وخت ممکن دی چې موږ خپلې اړتياوې ومنو، مهمې يې وګڼو او د پوره کولو لپاره يې هغه الهي استعدادونه پر کار واچوو چې رابانديې لورولي يې دي، ځکه موږ تل په خپل لمانځه کې له الله څخه غوښتنه کوو چې اللهم ربنا اتنا فی الدنيا حسنةً وفی الاخرة حسنةً ياني اې زموږ پالونکې! موږ ته په دنيا او اخرت دواړو کې ښېګڼه راکړه!

نو چې هره ورځ له خپل رب څخه د لمانځه په څېر يوه لوی عبادت کې د دغه ډول غوښتنه کوو بيا د کوم اساس له مخې دا ډنډوري ږغوو چې دا دنيا زموږ لپاره نه ده، د نورو ده زموږ ونډه صرف په اخرت کې ده؟ کوم څوک چې د دغه ډول خبرې کوي او دا ډول افکارو ته يوازې د ژبې پر سر ژمن وي هغه دې لږ تر لږه د اخرت او دنيا پر خپل منځي تړاو د څو شېبو لپاره په ارامو مغزو فکر وکړي. ايا داسې ممکنه هم ده چې يو څوک دې د وخت او مکان له غوښتنو او اړتياوو سره – سره بيا هم مادي امکانات نه برابروي خو دين دې کوي، اخرت دې پالي او تقوا ته دې ژمن وي؟

پر دې سربېره په اوس مهال کې د دغه ډول تعليماتو او ويناوو اغېز ځکه ډېر او بېخي ډېر کم دی چې د عصري وسايلو په مټ د نړۍ په هره برخه کې هر ډول شوی پرمختګ سمدستي ټول خلکويني او په دې سره يې په زړه کې يو ډول ارمان پيدا کېږي. غواړي دوی هم همغسې پرمختګ وکړي، ښه هوسا ژوند ولري، د نړۍ له ښکلا خوند واخلي او ان تر اړتياوو ورپورته خپل ذوق هم موړ کړي.

که موږ دغه ډول غوښتنې او ضرورتونه صرف په دې ارامه وو چې دا دنيا زموږ نه ده بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت ته پام وکړو ایا کولای شو خپلو خلکو ته قناعت ورکړو او په دې سره یې د هغه څه له تر لاسه کولو راوګرځوو چې په زړه کې یې ارمان لري او په پوره شوق یې غوښتونکي دی؟ په نړۍ کې د نویو هر اړخیزو پرمختګونو له امله اوس یوازې د سهار او ماښام پر عادي خوراک اکتفا کول امکانه نه لري. نن د ځای، خوراک، ښه لباس، ښکلي کور، روغتیایي خدماتو، لوړو زده کړو، کمپیوټر، ټلویزون او دغه ډول نورو شیانو شتون لومړنۍ اړتیاوې او غوښتنې بلل کېږي. د هغو په وړاندې د وچې فتوا مبارزه نفاق، اخلاقي رنځ او د دین په جامه کې بې دینۍ ته لار هواروي.

زموږ مذهبي کړۍ او مشران باید نور له ځمکنیو حقایقو څخه د تېښتې پر ځای خلکو ته په پوره صراحت ووایي چې د دنیا او اخرت د بریا لپاره دي له هر ډول مشروعو او ګټورو مادي امکاناتو کار واخلي، شته وسایل دې پر کار واچوي او د لا نور پرمختګ لپاره دې هڅې وکړي، ځکه مسلمانان د دنیا او اخرت دواړو غوښتونکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني پلوراليزم

فکر کوم د ديني پلوراليزم په اړه بحث به د ډېرې پښتنو لپاره نوی وي، ځکه زه چې څومره پوهېږم په پښتو ژبه کې د دې موضوع په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي. يوازې يې د استاد محمد محق په اثارو کې ضمني يادونه شوې ده. له همدې امله که د دې موضوع په تشريح کې ځينې نيمګړتياوې وې، نو لوستونکي دې يې راوبخښي، ځکه ما چې دلته د ديني پلوراليزم په اړه کوم څه وړاندې کړي هغه په عربي او فارسي کې زما د مطالعې حاصل دی چې له تاسو سره يې شريکوم. هيله ده لا نور مسلکي او په نورو نړۍ والو ژبو پوهېدونکي کسان د دې موضوع پاتې اړخونه هم راوسپړي.

پلوراليزم معنا او تاريخ

پلوراليزم (pluralism) پر ډېرښت، کثرت او تجمع د باور درلودلو په مانا کارېږي چې د انحصار ګرايي ضد دی. پلوراليزم د ژوند په مختلفو حوزو کې مطرح شوی. له دين څخه نيولې تر سياست، فرهنګ، ادب، قوم، ژبې او فلسفې پورې هر ځای خپل ځانګړی مفهوم لري، خو په مجموع کې يې هدف دا دی چې يو فرد/ټولنه بايد د اجتماعي ژوند په بېلابېلو ساحو کې د انحصار پر ځای پر تعدد، کثرت، تنوع، ډېرښت او ګڼو عقيدوي، سياسي، فرهنګي، ادبي او فلسفي فکرونو او کړنو باور ولري.

د پلوراليزم اصطلاح په لومړي ځل د غرب په ادبياتو کې وکارول شوه او د ديني فلسفې په توګه بنسټ اېښودونکی يې انګرېز فيلسوف جان هاروړډ هيک (John Harwood Hick) دی.

ديني پلوراليزم ياني څه؟

لکه څرنګه چې مو وړاندې وويل پلوراليزم د ډېرښت منلو په مانا دی، خو کله چې موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو بيا يې مفهوم څه دی، ياني ديني پلوراليزم څه ته ويل کېږي؟ په ساده ډول يې مفهوم دا دی چې بايد په يوه ټولنه کې تر يوه زيات دينونه وزغمل شي چې دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي پلوراليزم وايي. د دې مفهوم له مخې پلوراليزم په ټولنه کې د يو موجود واقعيت په توګه منل شوی دی، ځکه هره بشري ټولنه د بېلابېلو افکارو، عقايدو، باورونو او ارزښتونو درلودونکې ده، نو د دې لپاره چې د مختلفو دينونو او فکرونو پيروان سوله ييز او ګډ ژوند وکړي بايد په عملي ډګر کې يو-بل وزغمي، که څه هم په نظري لحاظ هر يو ځان پر حق ګڼي او هغه بل پر باطله. په مجموع کې دغه ډول پلوراليزم له مخالفتونو او شخړو د ځان ساتنې په موخه يو تدبير دی.

مګر د خپل ځانګړي نظري مفهوم له مخې ديني پلوراليزم يوازې په دې مانا نه دی چې د ټولنيز مصلحت او شخړو د مخنيوي لپاره دې د بېلابېلو اديانو پيروان په ګډه جامعه کې د سوله ييز ژوند لپاره يو-بل وزغمي، بلکې د پلوراليزم نظري بعد څو اړخونه لري چې دا مفهوم يې په په مختلفو ډولونو مطرح کړی دی.

ځيني کسان د پلوراليزم په نظري بعد کې دا تعبير وړاندې کوي چې هيڅ دين په مطلق ډول باطل او ناحقه نه دی، بلکې هر دين سمې او ناسمې برخې لري. ځيني بيا وايي چې حق او حقيقت يو دی هر دين د همدې حقيقت پر لور تلونکې يوه لار ده.

نور بيا وايي ديني قضاياوې غيبي مسايل دي چې موږ يې محسوسولای نه شو. دغه ډول مسايل يا اصولاً هيڅ مانا نه لري او که يې ولري نو موږ يې ثابتولای نه شو. له همدې امله د ټولو حکم يو دی، انسانان اختيار لري چې کوم دين يې خوښ وي هغه دې غوره کړي. په هر حال د پلوراليزم پيروان په دې اند دي چې د يوه ځانګړي دين په اړه د حقانيت دا فکر سم نه دی چې د نړۍ يو ځانګړی دين پر حقيقت ولاړ دی نور ترې بې برخې دي. مختلف ديني افکار د انساني ژغورنې لپاره رامنځته شوي غبرګونونه او فعاليتونه دي چې هر يو په خپل ځان کې د انسان ژغورنې فلسفه او کړنلاره لري، له همدې امله د انحصار په توګه نه شو ويلای چې دا دين حق او هغه باطل دی. په اسلامي نړۍ کې تر دې دمه دا مفکوره چندان ملاتړي نه لري، يوازې الجزائری محمد ارکون او هندی فضل الرحمان هغه دوه مسلمان دينپوهان دي چې ويل کېږي دوی پر ديني پلوراليزم باور درلود.

په غرب کې د پلوراليزم يا ګڼ دينيز فکر ذهنيت هغه مهال را وټوکېد چې د کليسا د لارښوونو برخلاف ځينو عيسوي مفکرينو وليدل د نورو اديانو پيروان هم ښه کړني تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نېک انسانان دي. نو که د کليسا له باور سره سم اخروي نجات یوازې تر مسیحیت پوري محدود وي ایا د نورو دینونو نېک کسان به له دې بې برخې وي؟. پر همدې بنسټ جان هیک او نورو مسیحي علماوو د پلورالیزم فکر رامنځته کړ او ویې ویل: اخروي نجات یوازې په دې پوري نه دی تړلی چې حتما باید یو سړی مسیحي واوسي، د نورو ادیانو نېک پیروان هم د خپل دین په پیروي اخروي نجات تر لاسه کولای شي.

پر دې سربېره د نړۍ په لرو بر کې د دین په نوم فرقه ییزو شخړو هم خلک دې ته مجبور کړل چې د ادیانو پر حقیقت یو ځل بیا له سره غور وکړي، ځو وپوهېږي چې د ادیانو د پیروانو تر منځ د شخړو عوامل څه دي؟ تر غور او فکر وروسته ځیني مفکرین دې پایلې ته ورسېدل چې حق یوازې د خپل ځان شخصي ملکیت ګڼل او نورو ته د ناروا او باطل په سترګه کتل د دې لامل ګرزي چې د خاص دین پیروان د نورو ادیانو له پیروانو کرکه وکړي او په وړاندې یې په خشونت لاس پوري کړي. دغه ډول تاوتریخوالی هغه مهال لا قوي کېږي چې دین د سیاسي، ټولنیزو او مالي ګټو د تر لاسه کولو لپاره د یوې وسیلې په توګه وکارېږي.

په اسلامي نړۍ کې ډېرو کمو کسانو پر دې موضوع بحث کړی او د هغې بېلابېل اړخونه یې څېړلي دي، په عربي او فارسي کې دا مهال د پلورالیزم په اړه ځیني کتابونه او مقالې شته چې پر دې موضوع یې کافي بحث کړی دی، اړتیا دا ده چې زموږ ادبیاتو ته هم لار ومومي او په اړه یې څېړنې او پلټنې وشي.

د پلورالیزم کورنی او بهرنی اړخ

کله چې موږ د دیني پلورالیزم خبره کوو نو له دوه ډوله پلورالیزم سره مخ کېږو چې یو یې په دین کې دننه دی او بل یې بهر. یا په بل عبارت هر دین هم په خپل ځان کې دننه ګڼ تعبیرونه او فکري مکتبونه لري او هم له دینه بهر د نورو ادیانو په وړاندې واقع دی. د دیني پلورالیزم د څېړنې او پر هغه د بحث پر مهال باید دواړو ته پام وشي. د اسلام په څېر نور دینونه هم بېلابېلې ډلې لري چې هره یوه ځان د خپل دین اصلي منوونکې او عملي کوونکې بولي، څرنګه چې د دې ډلو تر منځ د طبعي او عیني غوښتنو له امله مطلق اتحاد ممکن نه دی او ان ډېر وختونه تر خپل منځ ګڼ تضادونه لري، له همدې امله د هر دین لوی پوهان او ډېری پیروان دې ته اړ شوي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور دننه پلورالیزم په رسمیت وپیژني.

په اسلامي نړۍ کې شیعه او سني دوې لويې مذهبي ډلې دي چې په میلونونو پیروان لري او بیا په هره فرقه کې دننه نور فرعي مذهبونه دي چې په سنیانو کې څلور مذهبونه حنفي، مالکي، شافعي او حنبلي يې خورا مشهور دي او د اسلامي نړۍ په لروبر کې په لکونو پیروان لري.

لنډه دا چې د هیڅ دین پیروان له داخلي پلورالیزم څخه انکار نه شي کولای. البته ځیني داسي وړې ډلې او یا ځیني اشخاص به حتما په هر دین کې وي چې داخلي پلورالیزم نه مني او که يې وس ورسېږي پر ضد يې مبارزه هم نه سپموي. په لوېدیځ او پر مختللي جهان کې عام وګړي او مذهبي ګروپونه د دې اجازه نه لري چې د نورو مذهبي ډلو د حذف او یا له منځه وړلو لپاره عملي اقدامات وکړي، ځکه هلته د قوي حکومتونو له امله دغه ډول چارو ته په هیڅ صورت اجازه نه ورکول کېږي.

مګر په نظري ډول داسي ډېر افراد شته چې د خپل دین په داخل او بهر کې د پلورالیزم خلاف دي او له مجبوریته يې پر خلاف د خشونت مبارزه نه شي کولای، مګر د تبلیغ په ساحه کې تل وايي چې حق یوازې له دوی سره دی. خو په اسلامي نړۍ کې بیا داسي ډلې او اشخاص شته چې په نظري او عملي توګه د هر ډول پلورالیزم خلاف دي. دوی حق او حقیقت یوازې هغه څه بولي چې دوی ورباندې باور لري او د خپلو مشرانو، کتابونو، امامانو او رهبرانو له خوا ورته ښودل شوی دی. ډېری افراطي ګروپونه په همدې اند دي چې د دوی تګلاره او عقیده پر حق ده هر څوک چې يې نه مني هغوی پر باطل دي باید له منځه یو وړل شي.

په هر حال داخلي پلورالیزم په مجموع کې د عمل او تیوري له مخې یو منل شوی حقیقت دی. مګر پاتې شو له یوه ځانګړي دین څخه بهر پلورالیزم، په دې اړه د غرب ډېری دین پوهان دې پایلې ته رسېدلي چې هم د اوسنیو ټولنو موجود حقیقت دی او هم باید د ځینو منطقي او فلسفي دلایلو له مخې و منل شي، خو پوښتنه دا ده چې د بهرني پلورالیزم په اړه اسلام او مسلمانان څه وايي؟ په لاندې سرلیک کې به د دې پوښتنې د ځواب هڅه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوراليزم او اسلام

لکه وړاندې چې مو يادونه وکړه په اسلام کې کورنې پلوراليزم په عمل او تيورۍ کې منل شوی دی او په دې اړه ډېر بحث ته اړتيا نه ليدل کېږي. خو خبره د اسلام او نورو دينونو ده. مطلب دا چې اسلام نورو دينونو ته په کومه سترګه ګوري؟ مني يې، ردوي يې او که يې د يو ټولنيز واقعيت په توګه زغمي؟

په دې کې شک نه شته چې د اسلام له پيله تر ننه د تاريخ په بېلابېلو پړاوونو کې مسلمانانو د نورو دينونو پيروان منلي دي او له هغوی سره يې ګډ ژوند کړی دی. نن هم په ګڼو اسلامي هيوادونو کې د مختلفو اديانو پيروان ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا ورته چندان جدي خطر متوجې نه دی. له دې ښکاري چې مسلمانان د يو موجود حقيقت په توګه د نورو دينونو پيروان زغمي، ځکه له دې پرته بله هيڅ چاره نه شته او دا يو اجباري حقيقت دی. د اسلام په اساسي سرچينو قران او سنت کې هم داسې ګڼې بېلګې شته چې مسلمانانو ته د نورو دينونو له پيروانو سره د سوله ييز ژوند کولو اجازه ورکوي.

د ځينو افراطيانو کړنې د هغوی خپل شخصي برداشت دی، که د اسلام تاريخ او د دين اساسي سرچينې مطالعه کړو هلته د يو ټولنيز واقعيت په توګه د نورو دينونو له پيروانو سره سوله ييز او ارام ژوند بالکل منل شوی حقيقت دی. د لا اکراه فی الدين، لکم دينکم ولیَ دين او داسې نور قراني او نبوي ارشادات د پورتنۍ ادعا د ثبوت ښې بيلګې دي. خو ايا اسلام په نظري ډول يوازې ځان حق ګڼي او که نور دينونه هم له حق او حقيقت څخه برخمن بولي؟

که د دغې پوښتنې د دقيق ځواب لپاره په اول سر کې قران ته رجوع وکړو نو هلته ځينې داسې نصوص شته چې ښيي نور دينونه هم د حق او حقيقت ځينې برخې په لاس کې لري. په تېره د عيسويت او يهوديت په څېر اسماني دينونه چې اسلام د هماغو ابراهيمي دينونو اپډېټ يا اصلاح شوې بڼه ده. په داسې حال کې چې د هغو له ځينو احکامو او لارښووونو سره مخالفت هم کوي، خو دا په دې مانا نه ده چې اسلام نور دينونه په مطلق ډول ردوي او خلاف يې دی. پر دې سربېره اخروي نجات يوازې د اسلام په عقيده او عمل پوره نه غوټه کوي بلکې د اسلام پر اساس اخروي نجات هم په دې پورې مشروط ګڼي چې کوم څوک مسلمان نه دی هغه ته به د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت په مکمل او واضح ډول رسېږي، د هغه شکونه او شبهات به ځوابېږي او په مجموع کي به پر هغه حجت تامېږي، له دې پرته اسلام د نورو دينونو پيروان ګرم نه بولي او ان په يوه ايت کي خو يې ويلي: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا)(الاسراء: ۱۵) ياني موږ تر هغو چا ته عذاب نه ورکوو چي رسول مو نه وي ور ته لېږلی.

که د دې قراني اصل له مخې د نړۍ وضعيت ته وګورو نو ډېرو کمو سيمو او قومونو ته رسولان راغلي له همدې امله ويلای شو چي اخروي نجات او له عذابه خلاصون صرف په دې پوري نه دی تړلی چي اسلام به مني. که څه هم د بهرني پلوراليزم د نظري او تيوريکي اړخ په اړه د ډېری مسلمانو دينپوهانو غبرګون چندان مثبت نه دی، خو د قران متن ته په رجوع کولو سړی ډېر داسي ايتونه موندلای شي چي ښيي د اسلام پر بنسټ اخروي نجات يوازي هغه مهال مطرح دی چي د دعوت، استدلال، معارضې، پوښتونو او وضاحت ټول پړاوونه د روښانه تګلارې په رڼا کي ترسره شي او دا هم هغه مهال چي د اسماني پيغام راوړونکی رسول ژوندی وي او د خپلو مخاطبينو هر ډول نيوکو ته قناعت کوونکي ځوابونه ورکړي. د رسول تر مړينې وروسته د نجات اساسي ټکی نېک اعمال دي، عقيده يا د هر چا خپله شخصي تجربه ده چي د همده په انتخاب پوري تړاو لري.

د پلوراليزم مخالف مکتبونه

په غرب کي د پلوراليزم په وړاندي ځيني نور ايزمونه يا مکتبونه هم شته چي لاندي به په لنډ ډول ورباندي رڼا واچوو:

۱) انحصار پالنه (Exclusivism)

انحصار پالنه يوازي د يوه دين پر حقانيت باور لري. ياني يو خاص دين په دې عقيده وي چي هر ډول نېکمرغي او حقانيت له ده سره دی او بل هيڅ دين دغه ښېګڼه نه لري.

۲) شموليت(Inclusivism)

دا فکر د مطلق دين پر حقانيت باور لري او د دينونو نسبي حقانيت مني. ياني يو دين په دې باور ولري چي نور دينونه هم زما په څېر له حقانيت او سعادت څخه برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) بطلان پالنه

دا مفکوره تېول دينونه باطل ګڼي او بېلابېل اسماني او ځمکني دينونه د بشري ذهنيت پيداوار بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او ترووریزم

که کوم څوک د عیسایي ترووریزم اصطلاح وکاروي نو یو څوک به ووایي چي ته متضاد ترکیب (contradictory term) کاروې، عیسایت له ترووریزم سره هیڅ اړیکه نه لري عیسی علیه السلام ویلي چي تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ: (Love your enemy) د عیسایت لارښوونې پر مینه (Love) بنا دي نو په داسي حال کي عیسایي ترووریزم هیڅ معنا نه لري مګر دا نیمه رښتنولي ده، سمه ده چي عیسی علیه السلام ویلي تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ مګر د نیو ټیستمینټ له روایت سره سم عیسی علیه السلام دا هم ویلي چي داسي فکر ونه کړئ زه د سولي کولو ته راغلی یم بلکي جګړې ته راغلی یم.

Do not think that I came to bring peace on earth. I did not come to bring peace but a sword. (۱۰:۳۴)

نو بیا وجه څه ده چي د عیسی علیه السلام له دې ښکاره لارښوونې سره - سره هیڅوک پر عیسایانو د ترووریزم تور نه پوري کوي؟ د دې وجه دا نه ده چي عیسایان جګړې نه کوي، ساده وجه یې دا ده چي دوی خپلې جګړې د ملي ګټو (national interest) په نوم کوي، نه د عیسایي مذهب په نوم. مثلا هټلر یو عیسایي وو هغه دویمه نړیواله جګړه وکړه خو دا جګړه یې د عیسایت په نوم نه بلکي د جرمني قوم په نوم وه، همدا راز امریکا په ویتنام کي تر لسو کلونو زیاته جګړه وکړه خو هغوی هم داسي ونه کړل چي دا یې د عیسایت جګړه وبلله بلکي د دې بر خلاف یې وویل چي دوی د امریکایي ګټو لپاره جنګیږي.

ځیني خلک دا ګیله کوي چي رسنۍ غواړي اسلام ته د ترووریزم د نوم په ورکولو هغه بدنام کړي خو زه به ووایم چي په دې کي پړه د رسنیو نه ده ځکه مسلمانانو په خپله هر ځای د اسلام په نوم زور - زیاتي ته دوام ورکړی او د جهاد په نوم یې یادوي. په داسي حالت کي د رسنیو رول له دې پرته بل څه نه دی چي د مسلمانانو وینا او عمل د دوی له خپلې دعوې سره سم بیانوي. که مسلمانان خپلې جګړې ته د ټولنیزو ګټو نوم ورکړي نو د مسلماني ټولنې نوم به ورسره پیوست شي خو کله چي دوی خپل تاو تریخوالي ته د اسلام نوم ورکوي نو دا بېخي طبعي ده چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنیو کي به د اسلامي تشدد په نوم یادېږي.

اصل حقیقت دا دی چې د اسلام ټولي لارښوونې د سولي پر اصولو بنا دي. د اسلام ۹۹ سلنه ایاتونه په مستقیم یا غیر مستقیم ډول له سولي سره تړاو لري مګر له دې سره – سره ځیني یا یو څه ایاتونه له جګړې سره هم تړلي دي خو په اسلام کي سوله عمومي حیثیت لري او جنګ استثنایي.

د امضمون د مولانا وحید الدین خان له کتاب امن عالم څخه چي د پښتو ژباړې نوم یې اسلام سوله که جګړه؟ دی، ژباړل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟

ایا اسلام د تاوتریخوالي اجازه ورکوي؟ د دې ځواب دا دی چې نه! دا سمه ده چې په اسلام کې د دفاع لپاره د جګړې اجازه شته، دا اجازه په هر مذهبي او غیر مذهبي سیستم کې هم شتون لري خو زما په اند تاوتریخوالی له دې څخه د جلا یوه بل کارنوم دی. په اسلام کې هیڅکله د هغه اجازه نه شته، په عمومي ډول چې د تاوتریخوالي یا تشدد لفظ د کوم مفهوم لپاره کارېږي هغه دا دی چې د خپل دښمن یا مخالف د ختمولو لپاره له زوره کار واخیستل شي او په اسلام کې دا تصور هیڅ ځای نه لري. که یو څوک بل کس خپل مخالف ګڼي نو پر همدې بنسټ د ده لپاره دا نه ده روا چې د هغه د ختمولو په نوم یې پر خلاف تاوتریخوالي ته لاس کړي.

د قران کریم له مطالعې ښکاري چې په اسلام کې د دښمن او یرغلګر ترمنځ توپیر شوی، که یو ډله د بلې پر خلاف په یو اړخیز ډول تاوتریخوالي ته لاس کړي نو له قران سره سم هغه بل لوری اجازه لري چې د یرغلګرو پر خلاف د ځان دفاع وکړي او د اړتیا په کچه له تاوتریخوالي کار واخلي. په قران کې ویل شوي چې د جګړې اجازه هغه چا ته ورکول شوې چې د دوی پر خلاف جګړه شوې ده.

Permission of fighting is given to those who are attacked. (۲۲.۳۹)

مګر د دښمن یا مخالف معامله له دې جلا ده، د دښمن په اړه د اسلام لارښوونه عیني هماغه ده چې په بایبل کې د عیسٰی علیه السلام په ژبه داسې راغلې او ویلي یې دي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ.

Love your enemy (Luke ٦-٣١)

په قران کې له دې منعه شوې چې د دښمنۍ ځواب په دښمنۍ ورکړل شي. قراني وینا ده چې بدي او نېکي سره برابر نه دي، تاسو یې په ځواب کې هغه څه وواياست چې غوره وي بیا به وګورئ چې ستاسو او د کوم چا ترمنځ دښمني وه هغه داسې بدل شوی لکه نژدې دوست. (حم

(c) ketabton.com: The Digital Library

السجدة: ۳۴)

له دې څخه معلومه شوه چې د اسلام له لارښوونو سره سم له دښمن سره جګړه نه ده په کار بلکې هغه باید دوست شي، د اسلام له وینا سره سم هر انسان په حقیقت کې پر طبیعت پاتې دی یوازې په موقت ډول کله-کله تری دښمن جوړېږي. که له هغه سره په یوه اړخیز ډول ښه چلند وشي نو خپل فطرت ته به را وګرزي او پخوانی دښمن به په اوسني دوست بدل شي.

تاسو پر دې غور وکړئ چې یو شخص ولې تشدد کوي؟ د دې یو سبب آی ډیالاجیکل ایکسټریمیزم (ideological extremism) دی. په کوم ځای کې چې ایکسټریمیزم نه وي هلته به تشدد هم وجود ونه لري، په اسلام کې ایکسټریمیزم (افراطیت) ممنوع بلل شوی او د دې ډول تاوتریخوالي جرړې غوڅې شوې دي. اسلام وایي چې په دین کې هیڅ ډول غلو نه شته. (النسایي، ابن ماجه، احمد)

There is no extremism in the religion of Islam.

د همدې ډول تاوتریخوالي یو بل سبب غوسه ده او غوسه په اسلام کې یوه ډېره لویه اخلاقي ناولتیا بلل شوې. په قران کریم کې مومنان په دې ستایل شوي چې کله هغوی په غوسه شي نو بخښنه کوي. (الشوری: ۳۷)

دا یو څرګند حقیقت دی چې که د اسلام له دې لارښوونې سره سم خلک د غوسې پر مهال له بخښنې کار واخلي نو تاوتریخوالي یا تشدد ته به اړتیا پېښه نه شي. د تشدد یا تاوتریخوالي یوه بله وجه دا ده چې انسان فکر کوي دا یوه پیاوړې وسیله ده او په کارولو یې خپل هدف تر لاسه کولای شي خو په قران کریم کې د دې ذهنیت د ختمولو هڅه شوې ده. د قران له وینا سره سم تاوتریخوالی یوازې بې ګټې منفي عکس العمل دی. د کوم مقصد د تر لاسه کولو اغېزناکه او ګټوره ذریعه نه ده. د قران لارښوونه دا ده چې که کوم وخت ستاسو تر منځ شخړه پیدا شي نو لانجې ته یې مه رسوئ چې بالاخره په تاوتریخوالي واوړي بلکې د سوله ییزې لارې په غوره کولو شخړه په لومړۍ مرحله کې له منځه یوسئ. له همدې امله په قران کې ویل شوي چې سوله غوره ده. (النساء: ۱۲۸)

Reconciliation is the best.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې معلومه شوه چې د اسلام لارښوونه داده چې کله مو له کوم چا سره د يوې معاملې په اړه شخړه راشي نو د حل لپاره يې سوله ييزه تګلاره (conciliatory course of action) غوره کړئ، نه د شخړې تګلاره (confrontational course of action). څرګنده ده چې که د اسلام دا لارښوونه عملي شي نو د شخړې له پيدا کېدو سره – سره به خبره تاوتريخوالي ته نه رسېږي. په دې مسئله د پوهېدو لپاره د رسول الله يوه وينا ډېره مرسته کولای شي، هغه داده چې ان الله يعطی علی الرفق ما لا يعطی علی العنف (صحيح مسلم) يعني الله په نرمي هغه څه درکوي چې په سختي يې نه درکوي.

د رسول الله په دې وينا کې د فطرت قانون بيان شوی دی. په دې دنيا کې چې خدای د فطرت کوم نظام را منځ ته کړی دی هغه پر داسې اصولو ولاړ دی چې دلته د هر هدف د ترلاسه کولو لپاره سوله ييزه طريقه ډېره اغېزناکه او منتجه ده. د دې بر خلاف د تاوتريخوالي طريقه ويجاړې را منځ ته کولای شي خو د کوم مثبت هدف لپاره ګټوره نه ده. دلته دا زياتونه هم ضروري ده چې اسلام او مسلمانان دواړه يو شی نه دي. اسلام د يوې ايډيالوژۍ نوم دی او مسلمانان د هغې ډلې نوم دی چې اسلام يې د دين په توګه غوره کړی دی. په داسې حالت کې بايد د مسلمانانو کړنې د اسلامي لارښوونو له مخې وارزول شي نه دا چې مسلمانان څه کوي هغه اسلام وبلل شي.

که کوم مسلمان يا د مسلمانانو کومه ډله تاوتريخوالی ترسره کوي نو دا يې خپل شخصي کار دی. د داسې خلګو په اړه بايد د قران کريم په ژبه وويل شي چې که څه هم دوی د اسلام دعوه کوي خو اسلام يې له زړه نه دی منلی. (الحجرات: ۱۴)

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناموس قبايلي تصور

د ناموس لفظ د اسلامي نړۍ په اخلاقي نظام کې هغه تصور دی چې له کبله يې يو نارينه ځان د ښځينه صنف په وړاندې د ځينو خاصو واکونو څښتن ګڼي. د عربي او فارسي ژبو په قاموسونو کې ناموس د الهي شريعت، قانون، عفت او عصمت په مانا بلل شوی دی.

د ناموس ساتنه په وروسته پاتو او قبايلي ټولنو کې د شرافت، غيرت او وياړ معيار ګڼل کېږي. د ناموس ساتنې له تصور څخه د ښځو په وړاندې د فرهنګ او مذهب له يو ځای شويو احکامو داسې قيودات رامنځته شوي چې ښځې د کور له څلورو دېوالونو پرته د بل هيڅ ډول بهرني فعاليت واک نه لري. په موږ کې دغه ډول افکار هغه وخت نور هم حساس شول چې هيواد ته پر فرهنګي دوديز مذهبي فکر سربېره جهادي ايډيالوژي هم راورل شوه. ځکه د يوه مرکزي حکومت په له منځه تلو ځينو فقهي او فرهنګي تصوراتو د قانون بڼه ومونده او هر هغه سياسي نظام او نظر له دې امله مردود وګڼل شو چې د ناموس په اړه يې تګلاره او نظر د قبايلي تصور خلاف وو.

په افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې د اسلامي انقلاب د راوستونکو-غوښتونکو لويه ستونزه دا ده چې له يوې خوا په ديني فکر کې د حکم تر منشا او هدف په شکل پسې ډېر منبلي او پر دې سربېره د دين په اساسي لاربنوونو کې د فردي او مدني احکامو موقت او ثابت احکام نه تشخيصوي. د اسلام له پيله تر دې دمه چې دا دين له کومې فرهنګي-ټولنيزې حوزې د زماني يون په اوږدو کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدېدلی او په مختلفو سيمو کې يې د بېلابېلو فرهنګي، تاريخي او سليقوي اغېزو له امله کوم رنګ خپل کړی هغه پر يوه مهال په مختلفو سيمو کې د ګڼو برداشتونو له امله ډېر وخت د يو-بل ضد دی چې دا ډول تعبيرونه په خپل ذات کې رانښيي د فرهنګ او زمانې په يوه خاصه مقطع کې د دين عملي شوی شکل د هغه جوهر يو خاص څرګندوی دی چې د هغه له منشاء سره تړاو لري.

تر ډېره د ښځينه قشر په پر تله د نارينه جنسي، فرهنګي، اجتماعي او مذهبي برلاسی د دې سبب شوی چې دغه حالت د دين او فطرت تقاضا وګڼل شي. له همدې امله موږ وينو چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمي نړۍ په هیوادونو کې نارینه هرڅه ته ازاد دی او په هیڅ حقوقي او قانوني تړون کې له ښځو سره سلا مشورې او نظر اخیستلو ته اړتیا نه ویني. همدغه ذهنیت د دې لامل ګرزي چې ښځه د ناموس په نوم سنګساریږي، د نارینه د کړیو ګناهونو د جبیرې وسیله ده، د فحشا له قبایلي تصور سره سم یې مرګ روا دی، د خپل ژوند او ملګري د انتخاب حق نه لري او د نارینه د هر ډول شهواني غریزو قرباني ده. د ورور، پلار او انزوی د جنسي غریزې د اشباع لپاره د ښځې قرباني هیڅ د شرم او اخلاقي ارزښتونو مخالفت نه ګڼل کیږي، خو که یوه مېرمن د دین او انسانیت پر بنسټ د شخصي ژوند د خپلواکۍ، کار او زده کړو غوښتنه وکړي نو د ناموس له قبایلي تصور سره سم ورته ډول – ډول سزاګانې ورکول کیږي.

کله چې د دین متن د تاریخ په یوه پړاو کې د انساني فرهنګ او تعامل حوزې ته داخلیږي نو د وخت غوښتنې او برداشت په کې مهم او اساسي نقش لري. په تېره کله چې د دین مخامخ تعبیروونکی مري او پر ځای یې نور تعبیر کوونکي د دیني تشریح دنده پر غاړه اخلي نو ستونزه نوره هم ژوریږي، ځکه په دې وخت کې د یوې طبعي پدیدې په توګه ګڼ تفسیرونه د دین د متن ځای نیسي او له امله یې دویم او دریېم لاس داسي مواد د خلکو لاس ته رسیږي چې په حقیقت کې هیڅکله تر نقد او کره کتنې لوړ نه دي. په بل عبارت دغسي تعبیرونه د هغه وخت د سیاسي، فرهنګي، ټولنیزو، ذهني سطحې او نورو عواملو غوښتنه وي. مګر کله چې وخت تېریږي نو د وروسته وخت مذهبیان دغسي تعبیرونه وروستي ګڼي، تغییر یې نه مني او څرنګه چې د نوي عصر غوښتنې بېلې وي نو له همدې امله د دین او عصري تقاضاوو ترمنځ یو طبعي ټکر رامنځ ته کیږي.

د ناموس په اړه د قبایلي تصور ریښه هم اصلا په دې کې ده چې په دغه ډول ټولنو کې لوی شوي وګړي او اجتماعي جوړښتونه د خپل فرهنګ او مذهبي تعبیر له مخې ښځه یو محکوم، بې اختیاره او د کور په انګړ کې ایسار شوی مخلوق ګڼي او همدا حالت د دین او اخلاقي اصولو غوښتنه بولي. مګر که دولت او یا د بشري حقوقو نور مدافعین غواړي دې بد حالت ته تغییر ورکړي نو د سنتي او قبایلي ټولنې وګړي دغه تغییر د خپل دین تخریب ګڼي او فکر کوي چې پر ناموس یې تېری کېدونکی دی، له همدې امله د ښځو د ژوند ښه کولو او هغوی ته د واقعي دیني او بشري حقوقو هغه ټولې هڅې شنډیږي چې بېلابېلې کړی یې تر سره کوي. په مجموع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لـه ښځو سره د خشـونت چلند، د هغوی د فـردي، اقتصادي، سياسي، تعليمي او ټولنيزو حقوقو غصب او د ناموس، عصمت او عفت په نوم وژل، خرڅول، د جنسي اشباع لپاره د هغوی کارول او د څاوريو په څېر پيرو پلور د همدغسي فرهنګي - مذهبي وروسته پاتيو الي پايله ده.

که ښځه تر ناموس او مروج مذهبي وفرهنګي فکر ورها خوا د يوه انسان په توګه ومنو، له صنفي ځانګړنو او د ټولنې په منځ کي د روابطو له خاصيتونو پرته يې د خپل ذات او جوهر په ساحه کي يو داسي څوک وګڼو چي د يوه نارينه په څېر ټول انساني او بشري استعدادونه لري او په هيڅ ډول د انسانيت په ډګر کي تر هغه کمه نه ده (د ناقص العقله موجود په توګه خوله په خوله کېدونکی روايت د روايت او درايت په رڼا کي ناسم دی) نو هغه وخت ممکنه ده چي ښځه د ښځې په توګه انساني او فطري حقوق تر لاسه کړي. د تاريخ په اوږدو کي چي فرهنګونو او مذهبي دريځونو ښځې ته کوم مقام ورکړی هغه دي يو ځل بيا د نن عصر اړتيا ته پام د بحثونو او نقد محور وګرزي.

د ناموس په اړه موږ ته راپاته تصورات او افکار د بېلابېلو تاريخي دورو پاتي شوني دي چي هيڅکله مقدس او دايمي نه شي کېدای. د دين متن په تاريخي حوزه کي تل خپل رنګ بدلوي او نوي تعبيرونه يې ځای نيسي، که موږ د شکل پر ځای د ماهيت اصليت ومنو نو بيا ډېره اسانه ده چي د فقهي متونو زړو پرېکړو ته د متن پوهنې له نويو اصولو سره سم د حکم له ماهيت سره موافق داسي تعبير پيدا کړو چي هم هدف پوره کړي او هم د عمل په ډګر کي د زاړه شکل ځای ونيسي.

قبايلي تصورات د جامد ټولنيز حالت څرګندوی دي، کله چي د علم او بحث په وسيله دغه جمود مات شي نو هله ممکنه ده چي د ناموس په اړه دا ډول تصورات هم پر خوځښت راځي، شنل کېږي او د معقولو حقوقي، قانوني او بشري اصولو په رڼا کي خپل ځای نويو مقولو او اندونو ته پرېږدي. دلته يو ازيني خلا دا ده چي ذهنونه جامد او قلمونه په وېره کي دي. يو ځل بايد دواړه وخوځېږي چي د ناموس په نوم د ښځې پر غمل شخصيت بيرته هغې ته وسپاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو اسانه انتخاب

په ټولنه کې ځان مطرح او مهم ښودل د هر انسان یوه طبعي غوښتنه ده. هر انسان په خپل ژوند کې هڅه کوي چې نور يې قدر وکړي، اهمیت يې ومني، شخصیت يې تسلیم کړي او لږ تر لږه په خپله حلقه کې دومره ارزښت ولري چې خبره يې واورېدل شي او نظریې اورېدونکي ولري. په ولسواکو او پرمختللو ټولنو کې د انسان پر دې فطري غوښتنه له علمي پلوه ګڼې څېړنې شوې دي او د پر ځای کولو لپاره يې اقدامات کړي دي.

زموږ په څېر یوه سر پټې او دیکتاتوره ټولنه کې هر څه تر پشار لاندې دي. د انسان فطري غوښتنې یا په رسمیت نه پېژندل کېږي او یا يې په وړاندې مذهبي، فرهنګي، ټولنیز او سیاسي خنډونه موجود دي.

موږ چې په عنعوي ډول له معاصر جهان څخه د ژوند په هر ډګر کې وروسته پاتې یو نو د نوي عصر ساینسي او فکري پرمختګ له نویو تنګونو او ستونزو سره مخ کړي یو. ځکه موږ د خپل تاریخ په هر پړاو کې تر هغه مهاله خوبولي پاتې شوي یو چې نورو د خپلو موخو د تېرېدو په لار کې راڅخه د کار اخیستلو او یا له خپلې مخې د لرې کولو پر مهال خوځولي یو. زموږ ټولنې ته تل نوې توکي او افکار په وارداتي ډول راغلي چې ځینو کسانو منلي او اکثریت د خپل فرهنګي ذهنیت، قبایلي نظام، تقلیدي مذهبي اند، له نورې نړۍ د نه خبرتیا، لوړې کچې بې سوادۍ او په ځینو مواردو کې د نورو د مداخلو او دسیسو له امله ورسره مخالفت کړی دی.

څرنګه چې د هر مهال په ماډرن سیستم کې اکثریت وګړو ځانونه بې ګانه ګڼل او په هغه کې يې ځان ته د لنډ مهال لپاره په اسانۍ ځای نه شوای موندلای نو له همدې امله د نوي عصري وارداتي سیاسي، اداري، علمي، ټولنیز، فکري او ساینسي پرمختګ د فرهنګ، مذهب، ملتپالنې، هیواد ساتنې او ملي مسایلو په نوم سخت ځپل شوی چې په دې مبارزه کې تل د منلي ملي قیادت پر ځای له قبایلي دود سره سم قومونو او مذهبي ډلو پر خپل سر مقاومت کړی او هر هغه چا ښه نوم تر لاسه کړی چې په اصطلاح ښه جنګیالی او توریالی وو. مګر دې مبارزې او اتلولۍ که د مقاومت په شپو -ورځو کې لنډه ګټه درلوده خو ، د هیواد او ملت لپاره يې دایمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هم راوړي ده. ځکه په داسي شرايطو کي هر هغه چا ارزښت او لوړ ټولنيز، سياسي او پوځي مقام ترلاسه کاوه چي پخپله به ښه جنګيالی او د زور خاوند وو. په داسي حالاتو کي د زيار، خدمت، علم او غوره ټولنيز او سياسي فعاليت په پرتله جګړه يو اسانه انتخاب وو، دا اوس هم ډېری د ملت او دولت ضد کړی د حکومت په داخل او بهر کي ځکه وسلې، خشونت، فساد، قاچاق، خيانت، غلا او جګړې ته لاس اچوي چي د دوی لپاره په مالي، سياسي او ټولنيز لحاظ د واک او ځواک اسانه لار ده. په وروسته پاتو ټولنو کي وګړي د مشروع پرمختګ پر ځای هڅه کوي د لنډو ناقانونه لارو په وسيله خپل هغه هدف ته ځان ورسوي چي دوی ته په ټولنه کي لوړ سياسي او ټولنيز اعتبار ورکوي. په تېره بيا هغه مهال چي له دغه ډول ناوړه کړنو سره د ځينو مذهبي کړيو، اشخاصو او استخباراتي شبکو له خوا مذهبي فتوا هم ونښلول شي. مذهب هغه حساسه پديده ده چي که يو ځل په نامه ډول د ډلو او اشخاصو لاسونو ته ولوېدل نو له دې لارې بل شوی او رنه يوازي خپل پيروان سوځي بلکي ټولې سيمې ته يې زيان رسېږي.

اسلامي نړۍ په تېره افغانستان نن د مذهبي جنون په ګرمه بټۍ کي د هغو ډلو او اشخاصو په لاس د خپلو وګړو، سيمې او دنيا لپاره سور تنور دی چي له يوې خوا سخت ساده دي او له بلې خوا د نړۍ او سيمې د استخباراتي لوبو په داسي جال کي ښکېل شوي چي يو ځل يې د واک او ځواک د خوند تر کتلو وروسته زړه نه غواړي د دې لوبې په ډګر کي خپل ترلاسه شوی نوم او ارزښت له لاسه ورکړي. ياني په ټوله کي جګړه د قدرت او قوت پر سر ده، مګر شعارونه د دين او وطن ورکول کېږي. ځکه موږ وينو چي د دين او وطن لپاره جګړه کوونکي تر بل هر چا همدغو دوو ته ډېر زيان اړوي، له کومه وخته چي د دين او وطن د ساتنې په نوم جګړه پيل شوې نه دين خوندي شوی او نه وطن، بلکي د ټولې نړۍ په سطحه افغانان بدنامه شوي، ملي ګټې له خطر سره مخ شوې دي، ملي تاسيسات ويجاړ شوي، په ميلونونو افغانان وژل شوي، معيوب شوي، له هيواده وتلي، ورک شوي او بنديان شوي دي، دين دومره بدنام شوی چي په داخل او بهر کي هر مسلمان او اسلامي شعار ته د شک په سترګه کتل کېږي.

دې ټولو ته په پام هر د عقل خاوند په ډېره اسانۍ درک کولای شي چي د دين او وطن د شعار ورکونکو اصل هدف د واک او ځواک ترلاسه کول دي، نه دين او وطن ساتنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات

ایا قران د ترهګرۍ کتاب دی او اسلام ترهګري غواړي؟ که داسې نه وي نو ولې د ټولې نړۍ ترهګرې ډلې د خپل دریځ په دفاع او توجیه کې قراني ایتونه او نبوي سنت وړاندې کوي او ترهګري یوازې په اسلامي نړۍ کې محدوده ده؟ دا هغه پوښتنې دي چې د دین په اړه خبرې کوونکی هر مسلمان ورسره مخ کېدای شي. لاندې به د همدې پوښتنو پر ځواب تم شو.

تر ټولو لومړی باید په دې پوه شو چې عموما د ترهګر فکر او ترهګریزو کړنو تر شا دوه عمده عوامل دي چې یو یې د محرومیت احساس او بل یې د واک غوښتنې مفکوره ده. څرنګه چې د هر دین یو شمېر مخکښانو د زمانې په یوه خاص پړاو کې د خلکو پر هرڅه پراخ واک درلود او د دین تر سیپڅلې پوښښ لاندې هیڅا نه شوای کولای چې د دوی د واک سلطه وننګوي، له همدې کبله چې یې کله د بېلابېلو عواملو پر بنسټ دغه پراخ واک یا کم او یا بېخي ختم شو نو د دوی کرکه راوپارېده او د خپل واک د بیا ترلاسه کولو لپاره یې وسله واله ترهګري پیل کړه چې په اروپا کې همدا رول کلیسا لوباوه او د صنعتي انقلاب په راتلو سره ساینس ورو-ورو د کلیسا د خاوندانو سیاسي واک له منځه یووړ او د کلیسا اربابان یوازې تر رسمي مذهبي چارو محدود شول. په پرمختللې نړۍ کې هم د اسلامي ډلو په څېر سخت دریځي شته، خو هلته د پیاوړو حکومتونو له امله نه شي کولای چې له وسلې څخه په کار اخیستو د خلکو سیاسي، ټولنیز، تعلیمي، مالي، فردي او نور حقوق وګواښي.

له بله پلوه چې په کومه ټولنه کې عام وګړي فقر ځپلي وي، کار او روزګار نه وي، خلک ټولنیز عدالت او غوره دولتي خدماتو ته لاس رسی نه لري، ملي ثروت او د هیواد عامه شتمني په مساوي ډول نه ویشل کېږي، پانګه او واک د څو محدودو کسانو او کړیو په لاس کې وي نو هلته ګڼې پرګنې او ډلې ځان محروم احساسوي چې له امله یې په لوږه او فقر د اخته وګړو او ملي غاصبینو تر منځ ټکر حتمي دی، په تېره بیا چېرې چې د دغسې شخړو لپاره د مذهب په څېر د مقدسې سرچینې احساس پاروونکي ناسم توجیهات هم موجود وي. نو هلته د ټولنیز توپیر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړودوړ ډېر خطرناک شکل خپلوي چي همدا اوس موږ له الجزایره تر صومالیې او له عراقه تر افغانستانه ورسره مخ یو.

کله چي د غربي ځواکونو په لاس د عثماني ترکانو واکمني یا د مسلمانانو په اصطلاح خلافت ختم شو (چي د اسلامي فقهي له معتدل تعبیر سره سم خلافت هم نه شي بلل کېدای) له همغه وخته تر ننه مسلمانانو د خلافت د نظام بیا احیا کولو په موخه د اسلامي نړۍ په ګڼو سیمو کي د شته ټولنیز- سیاسي نظام پر خلاف وسله وال بغاوتونه کړي دي. د دوی د استناد لویه سرچینه د اسلامي فقهې هغه ذخیره وه/ده چي اسلامي پوهانو د مسلمانانو د عروج په زمانه کي د خپل وخت له سیاسي او ټولنیز فکر سره سمه لیکلې وه. څرنګه چي د عروج او زوال وختونه بېلابېلې تقاضاوې لري، له همدې امله د اسلامي نړۍ هغو فقهي مخکښانو په دې سره لویه تېروتنه وکړه چي د مسلمانو د عروج پر مهال تدوین شوې فقه یې هغه مهال هم د تطبیق وړ وبلله چي سیمه یې د نورو له خوا ونیول شوه او د مسلمانانو تر واک لاندي پراخه خاوره د نورو لاس ته ولوېده.

په دې کي شک نه شته چي په قران کریم او نبوي سنتو کي په پراخه پیمانه د جهاد او قتال یادونه شوې، د دې کار د ترسره کوونکو لوړې درجې یې بیان کړې او ان په ځینو وختونو کي یې فرض او لازمي بللی دی، مګر ستونزه دلته ده چي د جهاد په اړه د قران او نبوي سنتو اصل روح او مراد سم نه دی درک شوی، ځکه په قران کریم او نبوي سنتو کي د جهاد یو ډول هغه دی چي نېغ په نېغه د الله له اجازې سره تړاو لري او پر هغه قوم پلی کېږي چي هغوی ته رسول راغلی وي او د رسالت د ټولو مراحلو یاني دعوت، انذار، بشارت او هجرت وروسته د الله په مستقیمه اجازه رسول او د هغه ملګري د حق د منکرینو پر خلاف وسله اخلي او د خدای د اخلاقي قانون له مخې هغوی د خپل ناوړه کردار په سزا محکوموي چي د جهاد دغه ډول یوازې او یوازې د رسول له وخت او شخصیت سره تړاو لري او بل هیڅوک نه شي کولای د دغه جهاد په استناد د نړۍ د ملتونو په وړاندي وسله پورته کړي او ورته ووایي چي یا به زما عقیده منې، یا به جزیه ورکوې او یا به وژل کېږې، دغه ډول لاربښوونې د رسول په وخت کي د اهل کتابو له خاصو ډلو سره تړلې د هغه وخت یو حکم وو چي نن هیڅوک د هغه د تطبیق حق نه لري، ځکه چي دا د الله اخلاقي قانون سره د مخامخ تړلیو مخاطبینو په اړه دی، نن به کوم د عقل خاوند په داسي حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اسلام د سولي او نورو ملتونو او دينونو د زغم دين ومني چي په متن کي يې دغه ډول تنگ نظري موجوده وي؟ د اسلامي فقهې ستونزه همدغه ده چي د رسول له شخصيت سره تړلي ځيني خاص زماني احکام يې له هغو لارښوونو نه دي بېل کړي چي عموم پکې دی، نه تر رسول پوري تړاو لري او نه تر ځانگړې زمانې او خاصو مخالفو او يا موافقو مخاطبينو پوري. د جهاد بل ډول د ظلم او تېري پر خلاف د خپل حق او ځان دفاع ده چي د نړۍ د نورو حقوقي مراجعو تر څنگ يې قران کريم هم له منلو انکار نه دی کړی، خو د دې لپاره يې ځيني شرطونه اړين بللي دي چي د مسلمانانو د عامه نظر توافق او د منظم دولت له خوا اعلان او ملا تړېې اساسي شرطونه دي، که دغه شرطونه نه وي هغه جگړه او وسله وال خوځښت ترهگري، فتنه او په ځمکه کي فساد دی چي قران کريم د دغسي کړنو د ترسره کوونکو لپاره سخته سزا وضعه کړې او بايد د وخت واکمن هغوی ته سخته او داسي عبرتناکه سزا ورکړي چي بل څوک بيا دغسي بشر او دين ضد کړنو ته لاس وانه چوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسيت

نرګسيت په افرادو او ټولنو کې هغه نفسياتي او فکري ناروغي ده چې که يې مخه ونه نيول شي نو شونې ده چې ناوړه پايلې به يې بشپړ ملتونه د هلاکت کندې ته وغورځوي. په مجموع کې هره مذهبي او پر ميتافيزيکي باورونو ولاړه ټولنه د فرهنګي او مذهبي نرګسيت ښکار ګرزي. په کومه ټولنه کې چې د عقلانيت، منطق او پراخ، سالم او هراړخيز نقد وجود ته زمينه نه وي مساعده، ټولنيزې، ديني، کولتوري، سياسي، تعليمي، مالي او...چارې صرف د تقليد او پخوانيو دود پر بنسټ ترسره کېږي، هلته د نرګسيت ناروغي حتمي ده.

دا مهال اسلامي نړۍ د تهذيبي نرګسيت تر څنګ له مذهبي نرګسيت سره هم مخ ده، په مسلمانانو کې ډېرې په دې عقيده دي چې دوی اصيل، جنتيان، د الله دوستان، د نړۍ پر مخ تر ټولو افضل، د لوړ باور څښتان، د دنيا او اخرت سرداران، په هر حالت کې د نورو د مرګ او ژوند واک درلودونکي، په هر ډول سياسي او ټولنيزو چارو کې د بشپړ او تل پاتې سيستم خاوندان او د هغه امت غړي دي چې هره کړنه يې د لوی رب له خوا تاييد شوې ده. په داسې حال کې چې د علم، تمدن، بشرپالنې، عقلانيت او يو متوازن پرمختګ له کاروانه ډېر شاته پاتې دي.

د مذهبي نرګسيت له امله ډېری مسلمانان فکر کوي چې د دوی نوم او عقيده د همدې لپاره کافي ده چې هم په دنيا او هم په اخرت کې بريالي شي.

د خپل همدې نرګسيت له امله د معيار پر ځای صرف پر انحصار او نوم تکيه کوي. د محسوسو لاس ته راوړنو پر ځای هغه څه ته پناه وړي چې يا په تېر تاريخ کې د دوی د ځينو اشخاصو او ډلو له خوا شوي او يا د ميتافيزيکي نړۍ هغه ښېګڼې يا دوي چې د مادي نړۍ په موجود بهير کې يوازې لېونيان پرې قناعت کولای شي. که يې ټولنيز اخلاق، شخصي سلوک، کورنی ژوند او له نورو سره د مشترکو چارو تګلاره ووينئ نو له دوی سره صرف د خولې خبرې او پوچې ادعاوې دي، دا ځکه چې د خپلو ځينو باورونو پر بنسټ يې د دې نړۍ علمي پرمختګ ته شا کړې او د خپل تش نوم پر بنسټ په راتلونکې کامله نړۍ کې د دايمي جنتونو خوبونهويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نرګسيت د دين پر بنسټ د داسي انحصاري تفوق ادعا ده چي نجات، الهي رحمت، اخروي بريا، ټولنيز سيادت او سياسي مسؤوليت يوازي د ځانګړې مذهبي طبقي اجاره ګرزي. همدا اوس هم موږ وينو او اورو چي ډېرى مذهبپالي په لوړ اواز دا شعار ورکوي چي نوره نړۍ به يا اسلام مني، يا به د دوى له خپل ځانګړي تعبير سره سم د هغوى ايډيال اسلام پالي حرکت ته جزيه ورکوي او يا به وژل کېږي. همدغه فکر په اسلامي نړۍ کي يو ډول فکري او عقيدوي ريا رامنځ ته کړې او د دين پالنې ټول عقايد او باورونه په همدغو ادعايي شعارونه ډک دي.

دا مهال نوره نړۍ په علمي او عملي ډول د خپلې ټولنې اجتماعي سلوک ارزوي، پر نظرياتو يې کره کتنه کوي، انسان شموله قوانين جوړوي، بشر پالنې ته دعوت کوي،خپله شتمني پر تحقيقي چارو لګوي، د خرافاتو پر بنسټ رامنځ ته شوې سرې کربښې ماتوي، د کايناتو پټو رازونو ته د سرورايسته کولو هڅې کوي، د فردي-اجتماعي خپلواکۍ پر لور مزلونه وهي او لګيا ده د ژوند ټول اړخونه د سالم عقلانيت پر بنسټ ودانوي. مګر مسلمانان لا هم د پوهې، پرمختګ، بشريت او عملي اخلاقو پر ځاى يوازي د انحصاري فکر څښتنان دي، نوره ټوله نړۍ بې لارې ګڼي، جنت يې په ټيکه اخيستى، د خداى رضا يوازي په تخريب او د هر نامسلمان په وژنه کي ويني، د خپل خاص تعبير پر بنسټ هر هغه مسلمان ورته واجب القتل ښکاري چي د خاصو ډلو خاص تعبيرونه ونه مني، مذهبي سيادت د هرې ستونزې حل ګڼي، له خداى ورکړې عقل څخه کار اخيستل ورته حرام ښکاري، د ماهيت پر ځاى د شکل او مفهوم پر ځاى د الفاظو غلامان دي او اخروي نجات يې يوازي تر دې پوري محدود کړى چي د عملي تقوا پر ځاى شکلي او لفظي پرهيزګاري ترسره کړي. زموږ د ټولو ناخوالو حل په همدې کي دى چي نورنو د مذهبي نرګسيت دې ناروغۍ ته د عقلي او علمي اصولو په رڼا کي داسي درمل ومومو چي د ټولو لپاره ابدي روغتيا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نصوصو په تعبير او تاريخ کې د تروريزم جرړې

له دې څخه هيڅوک سترګې نه شي پټولای چې موږ د اسلامي نړۍ په تېره د افغانستان په کچه دا څو لسيزې د تروريزم له لاسه رنځ وړو او د مذهبي تروريزم هر اړخيز قربانيان يو. دا په داسي حال کې چې دلته هره ناروا د مذهب په نوم تر سره شوې او ګڼو قتلونو ته د دين مقدسه جامه وارغوستل شوې ده. که پرون حکمتيار پر کابل راکيټونه اورول، په ځواب کې يې نورو ټوپک سالارانو ناروا وژنې کولې، يا نن طالب په ځانمرګو بريدونو، سرک غاړې ماينونو، مخامخ جګړو او غلچکي بريدونو کې بې ګنا افغانان وژني او د دين، ملي اصولو او نړۍ والو قوانينو پر بنسټ جوړ اسلامي دولت نه مني، د دې هر څه لپاره زموږ په خپل تاريخ او د نصوصو په تعبير کې توجيهات لري. له تروريزم سره د مبارزې يو مهم اړخ همدا دی چې د ترهګرو د هغو تبليغاتو مخه ونيول شي چې له امله يې ساده مسلمانان غولېږي او داسي انګېري چې د اسلامي نړۍ په لروبر کې روان فساد هغه اسلامي جهاد دی چې الله يې په قران کې امر کړی او رسول په خپل وخت کې عملي کړی دی، ځکه د دين په اساسي سرچينو کې هم د جهاد او وسله والې مبارزې نه يوازې يادونه شوې بلکې په ځينو وختونو کې يې وسله واله مبارزه اړينه بللې ده، مګر د افسوس ځای دا دی چې له لسيزو راهيسې د جهاد په نوم شوې فعاليتونه د دين له ار هدف سره اړخ نه لګوي. له بده مرغه زموږ تاريخ، فقهي متون، د احاديثو مراجع، شروحات، د دين په رڼا کې ليکل شوي ټولنيز اثار، سياسي افکار، ادبيات، د مسلمانو اشخاصو ژوند ليکونه او د شريعت له مختلفو اړخونو سره تړلې بېلابېلې ليکنې ټول خپلو لوستونکو ته همدا پيغام ورکوي چې په دې نړۍ کې د مسلمان د ژوند يوازينی هدف د شريعت په رڼا کې د سياسي واک تر لاسه کول او د زور زياتي له لارې پر خلکو د ځانګړې ايډيالوژۍ تحميلول دي. د دوی سياسي فلسفه ټوله نړۍ يو کلی ګڼي چې بايد او سېدونکي يې د يوه مرکز او يوه واکمن تر مستقيم تسلط لاندې د هغه نظام په سيوري کې ژوند وکړي چې د سياسي مذهبي مشرانو له خوا ورته وړاندې کېږي، که څوک له دې فلسفې سره مخالفت ښيي نو د هغه وژل ديني فريضه ده، د داسي يوه نظام د نه شتون په صورت کې بايد مسلمانان وسلې ته لاس کړي او د قوې په زور هر هغه خنډ له منځه يوسي چې د داسي نظام مخه نيسي. په قران کريم کې چې د کوم جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه شوي هغه دوه ډوله دي یو یې د رسول له زماني او د هغه له شخصیت سره تړاو لري چې د خدای د اخلاقي قانون په رڼا کي د رسول په مشرۍ له حق څخه د هغو منکرینو پر خلاف تر سره کېږي چې د حق دعوت په وړاندي خنډونه جوړوي، د خپل واک په دایره کي د خلګو فکري، فردي او مذهبي ازادي نه مني او هغه چا مخالفت کوي چي انسانان مساوات، روا بشري حقوقو او د منطقي لاربښوونو په رڼا کي د یوه الله لمانځني ته رابولي. بل ډول یې له خپل ځان، مال، عقیدې او خاورې څخه د دفاع هغه مشروع حق دی چې د نړۍ ټول قانوني مراجع یې مني او دین هم جواز ورکړی دی. مګر دغه ډول جهاد څو لازمي شرایط لري چې د هغو له شتون پرته یې تر سره کول جهاد نه فساد دی. لومړی شرط دا دی چې د جهاد دغسي حکم د مسلمانانو افرادو او یا مختلفو ډلو ته نه دی متوجې، بلکي د دوی ټولنیزې اداري او یا په اوسنۍ اصطلاح رسمي دولت ته راجع دی چې په دې اړه د تصمیم نیولو او ګام اخیستلو لپاره باید له ټولو مسلمانانو سره مشوره وکړي او کله چي هغوی ټول او یا یې اکثریت د دغسي ګام اخیستلو اجازه ورکړي نو دولت کولای شي چي د خپل ځان د دفاع په خاطر جهاد وکړي. مګر له دې سره یو بل شرط دا هم دی چي باید د خپل دښمن د مخنیوي او ځان د دفاع توان ولري او دغه ډول جهاد د دین، هیواد او ملت په ګټه وي، تر یوه قومانده لاندي وي، د اړوندې سیمي خلګ یې ملاتړ وکړي او نتیجه یې هم پخپله د هغې سیمې خلګ تر لاسه کړي.

زموږ بدمرغي دا ده چې د قران کریم او نبوي سنتو وروستی معقول جهاد مو په ترووریزم بدل کړ او د خدای د اخلاقي قانون پر بنسټ د رسول له شخصیت سره تړلي ځیني اختیارات او اصول مو په خپل لاس کي واخیستل. که موږ خپل تاریخ، روایات او فقهي تعبیرات مطالعه کړو نو هلته هم ستونزه د همدې دوو جهادونو له نه توپیر او ناسم تعبیر څخه راولاړه شوې ده. زه یو ځل بیا پر دې ټینګار کوم چي که د اسلامي نړۍ حکومتونه په خاص ډول افغان دولت غواړي چي د ترووریزم جرړې له منځه یوسي او د ترهګرو ایډیالوژیک ځواک وځپي نو اړینه ده چي تروریستان زموږ په شرعي اثارو کي له کوم څه څخه د ځان لپاره استفاده کوي هغه یو ځل بیا له سره وارزوي او په دې برخه کي مسلکي دین پوهانو ته دنده وسپاري چي د ترهګرو ناسمو توجهیاتو ته د دین د اصیلو لاربښوونو او روح په رڼا کي منطقي ځواب ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټیکنالوژي او ترهګري

طالبانو د خپلې واکمنۍ په وخت کې پر انځورونو بندیز لګولی وو. سینما، فلم، ویډیو، د کیمرې کارونه او ټلویزون ممنوع وو، موسیقي خو نو بېخي کفر ګڼل کېده او انټرنیټ ته یې نه لېوالتیا درلوده، نه موجود وو. مګر کله چې په دوه زره لومړي میلادي کال کې د نړۍ والو ځواکونو په مرسته د دوی واکمني نسکوره شوه او دویم ځل بیا د پاکستان، سیمې او نړۍ والو استخبارتو په مټ د دې جوګه شول چې د هېواد په دننه کې د موجودې ادارې له ضعف او خلکو له عقیدې په ګټه اخیستلو ځان ته ځای پیدا کړي، نو مجبور شول چې یو وخت یې کوم څه ناروا، د شریعت خلاف او حرام بلل له هماغو شیانو څخه د خپلو تبلیغاتو او پروپاګند لپاره کار واخلي.

نن موږ وینو چې طالبان د خپلو عملیاتو ویډیو ګانې خپروي، له ترانو سره ډېره نرمه کمپیوټري موسیقي یو ځای کوي، په خپلو چاپي، ږغیزو او برېښنایي رسنیو کې له انځورونو پراخ کار اخلي، انټرنیټ کاروي او ډېری غړي یې نن له ټلویزون څخه استفاده کوي. دې حالت که له یوې خوا د نړۍ او نوې ټیکنالوژۍ په اړه د طالبانو پخوانی دریځ سخت باطل کړ او دوی یې اړ ایستل چې د شریعت له ادرسه یې د دې شیانو په اړه کومه فتوا صادره کړه وه بیرته یې په خپله ونه مني او د هغه څه کارونې ته اړ شي چې یو وخت به یې د هغو د کارونې له امله نورو ته سزاوي ورکولې.

له بلې خوا یې دا هم ثابته کړه چې ټیکنالوژي د ترهګرۍ له خپرولو سره ښه مرسته کوي، نن ترهګر په دې ښه پوهېږي چې د دوی لپاره ویډیو ګانې او نورې رسنۍ څومره مهمې دي، ټویټر، فېسبوک او هر ډول ټولنیزې شبکې په څومره اسانۍ د هغوی پیغام د نړۍ ګوټ-ګوټ ته رسولای شي؟ همدا وجه ده چې هره ترهګره ډله پوره هڅه کوي چې د پیغام رسونې او اړیکو له نویو اسانتیاوو پوره ګټه واخلي.

په پر مختللې نړۍ کې ساینس او ټیکنالوژي د خلګو د سوکالۍ، ذهني ودې، هېواد جوړونې، رغنیزو چارو، طبي پرمختګ، تعلیمي هڅو، اقتصادي ګټو او نورو ښېګڼو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېږي، خو په وروسته پاتي نړۍ خصوصا افغانستان کي له پرمختللې نړۍ راغلي ټيکنالوژي د ترهګرو او مذهبي مافيا لاس ته لوېدلې او د هغه څه لپاره يې کاروي چي دا پېړۍ-پېړۍ يې زموږ خلګو او هېواد ته له بدمرغۍ پرته بل څه نه دي راوړي، د همدې ټيکنالوژۍ په مټ يا د هيواد ورانولو پلانونه طرحه کېږي او يا يې په مټ د کفر، ارتداد او ضلالت کرکجنې فتواوې خپرېږي.

موږ ته هغه وخت ټيکنالوژي مثبته ګټه کوي چي تر څنګ يې اساسي فکري بدلون هم رامنځ ته شي، له فکري بدلون پرته به نوي ټينکالوژي هره ورځ نړۍ ته زموږ د وحشت صحنې رسوي او له دې لارې به پر خپلو خيرغوښتونکو د تکفير فتواوې خپروو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سخت دريځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟

سخت دريځي هغه بد مرغي ده چې د افغاني ټولنې د ژوند هره برخه يې سخته ځپلې ده. دې تحميل شوې مذهبي مافيا عاطفه له منځه وړې، مينه کفر ګڼي، د ژوند دايره يې تنګه کړې او هر ډول اخلاقي چوکاټونه يې مات کړي دي، نه فرهنګي دودونه مرعاتوي، نه قبيلوي جوړښتونه مني، نه سياسي تعامل پېژني او نه د علم، منطق او عقل پر بنسټ ولاړو اصولو ته ژمن دي. له دين او مذهب څخه يې د کرکې، وحشت او تعصب يوه داسې اله جوړه کړې چې د نن سبا عملي – فکري الحاد ډېره پړه د همدې جهاد او جهاديانو پر غاړه ده.

سخت دريځي نه يوازې زموږ سياسي او ټولنيز نظامونه ننګوي بلکې زموږ په فردي او کورنيو چارو کې هم مداخله کوي.دوی داسې عادت خپل کړی او ځان ته داسې واک ورکوي چې که ته ورسره کار نه لرې نو هغوی دې نه ايله کوي او تر هغو به درپسې وي چې يا د دوی ومنې او يا له دوی وتښتې يا ووژل شې، له همدې کبله د سخت دريځۍ په وړاندې مبارزه ډېر لومړيتوب لري.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې د سخت دريځۍ لويه سرچينه د دين په اړه ناسم پوهاوی دی له همدې امله بايد تر ډېره بريده همدې اړخ ته جدي پاملرنه وشي، ځکه موږ د ژوند د نورو برخو په څېر د دين په زده کړه او ښوونه کې هم پر وارداتي مرکزونو، نصاب او ښوونکو تکيه کوو، تر څو چې په خپل هيواد کې دننه د ديني زده کړو ملي – افغاني مرکزونه، هيواد پال ديني او په عصري زده کړو سمبال علما او د وخت له غوښتنو سره سم ديني نصاب ونه لرو تر هغو به موږ د پرديو د ديني ايډيالوژيو، فتواوو، خوځښتونو، وسله والو باغيانو او د ديني مافيايي کړيو له انحصار سره مخ يو. فکر کوم افغان دولت او افغان ولس هيڅکله دې تشې ډکولو ته د يوې جدي مسلې په سترګه نه دي کتلي.

دا د حج او اوقافو، اطلاعاتو او کولتور او پوهنې د وزارتونو دنده ده چې په ګډه پر دې ستونزه کار وکړي او د يوه ګډ پروګرام په جوړولو د سخت دريځۍ ريښې وباسي. داسې ديني علما کم نه دي چې روان حالات يې ځوروي، په خپل دين، ولس او هيواد يې خوا بدېږي، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عصر په غوښتنو خبر دي او د بدلون اړتیا احساسوي خو له بده مرغه دولت یا له هغوی سره تماس نه لري او یا نه غواړي چې د سخت دریځۍ او ترهګرۍ لپاره په اوږده مهال کې دایمي حل ولټوي، ځکه دا یو واضح حقیقت دی چې دلته د هیواد د دښمنانو له خوا روان ناروا بغاوت په ظاهره دیني اړخ لري، دیني فتوا ورسره ملګرې ده، په اصطلاح مذهبي کړۍ او اشخاص یې ملاتړ کوي او د طالب، القاعدې او داعش په نوم د نورو د ګټو لپاره په شعوري او غیر شعوري ډول استخدام شوي باغیان د خپلې ناروا جګړې هدف دا ښیي چې غواړي په هیواد کې یو شرعي-اسلامي نظام رامنځ ته کړي، څرنګه چې په هیواد کې د سواد کچه ډېره کمه ده نو د دغو کړیو د تبلیغاتو تر اغېز لاندې راځي او ورسره ملګري کېږي، په تېره بیا چې اقتصادي، ټولنیز او تبلیغاتي عوامل هم ورسره ملګري وي.

د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه د اقتصادي، ټولنیزو، سیاسي او نظامي هڅو تر څنګ کلکو او منطقي دیني هڅو ته هم اړتیا لري، دا هغه سنګر دی چې دا ډېره موده بې جنګیالیو پاتې شوی او دا مهال سخته اړتیا ده چې د دین، ملت او هیواد خواخوږي دین پوهان یو ځل بیا خپل دا مورچل د هغو شیطاني کړیو په وړاندې د مبارزې لپاره ګرم وساتي چې غواړي د شخړو، لانجو او وحشتونو له لارې زموږ دین بد نامه، هیواد مو کمزوری او ولس مو ټوټه-ټوټه کړي، مګر په دې برخه کې د دولت پوره پاملرنې او همکارۍ ته هم اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رواني جګړې مذهبي توجیهات

په هیواد ، سیمه او اسلامي نړۍ کې د ټولو روانو جګړو ظاهري شعار دا دی چې پر مخ بوونکي یې ځان مجاهدین ګڼي او خپله جګړه د جهاد په نوم د دین اساسي لاربښوونه بولي. په دې مانا چې د روانو خونړیو جګړو جګړه ماړ ځانونه د رسول په وخت کې له هغو صحابه وو سره پرتله کوي چې په مکه کې د نبوي دعوت تر لومړنۍ مرحلې وروسته یې د هجرت په مدني دوره کې د خپلو دښمنانو پر خلاف وسله واله جګړه پیل کړه، هغوی ته یې پر له پسې ماتې ورکړې او له کومه ځایه چې دوی شړل شوي وو د خپلې وسلې په زور یې بیرته لاندې کړ.

څرنګه چې قران کریم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند دعوتي او جهادي پېښې هم راخیستې او په یوه ډول د خپل رسول د دیني فعالیت داستان دی نو له همدې امله یې ډېری دغه ډول لاربښوونې تر ځانګړو حالاتو او شرایطو لاندې د هماغه په شتون کې له اړوندو قضایاوو سره تړاو لري. ځکه هغه د خپل قوم لپاره د الله وروستی رسول وو. که قران کریم په غور ولولو نو ترې ښکاري چې د الهي سنتو په رڼا کې نبي او رسول د ځینو مشترکاتو تر څنګ یو لړ توپیرونه هم لري. له دې جملې څخه یو توپیر یې دا دی چې رسول د ځمکې پر مخ د خپل رب مجسم حجت وي کله چې هغه د خپلې دعوتي ساحې موجودو مخاطبینو ته الهي پیغام راوړي او تر ګڼو مرحلو وروسته یې د ده پر مستقیمو مخاطبینو حجت پوره کېږي نو بیا د رسالت په بهیر کې هغه مرحله راځي چې باید د خدای د اخلاقي قانون له مخې د هغه وخت د موجودو خلګو بر خلیک څرګند شي چې یا په بشپړ ډول د طبیعي افتونو په وسیله له منځه ځي او یا یې سیاسي او ټولنیز نفوذ داسې ځپل کېږي چې لوی مجرمین په نابودۍ محکومېږي او رسول و ملګري یې سیاسي و ټولنیز واک تر لاسه کوي.

د رسول او نبي تر منځ همدغه توپیر ګڼو مسلمانانو نه دی درک کړی له همدې امله د جهاد او وسله والې مبارزې همدغسې ځانګړي قوانین په خپل لاس کې اخلي او د اوسنۍ نړۍ د هغو مسلمانو او نامسلمانو په وړاندې یې کاروي چې په اصطلاح د جهادیانو له سخت دریځې سیاسي اسلام سره د یوه او بل عامل پر بنسټ جوړ نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسانو په وړاندې د ديني نظام په نوم د خاصې ډلې د واک تپلو او خاص دين منلو په پلمه جهاد او جګړه د هيڅ دين له مخې توجيه نه لري. په قرآن کريم او نبوي سنتو کې ګڼ ځايونه د هغه جهاد يادونه شوې چې د الهي سنت له مخې د خدای د اخلاقي قانون برخه ده مګر چا چې نه دی درک کړی هغوی د سې انګېرې چې د لاربښوونه د لمانځه، روژې، زکات، حج او نورو په شان هر مسلمان ته متوجې ده او که يې څوک نه مني يا يې نه کوي هغه په ترتيب سره مرتد او ګنهګار دی.

همدغه منطق زموږ ټول ديني تصور او ديني منابع سخت زيانمن کړي دي، ځکه د دې فکر پر بنسټ د دين غوښتنه دا ده چې يوازې د ګوتو په شمېر څو سخت دريځي مسلمانان پر حق، د جنت وړ او د اخروي تلپاتې بريا مونده ونکي دي. هر هغه څوک چې د دوی خاص تعبير نه مني يا کافر، مرتد او يا بې غيرته ګناهګار مسلمان دی. د دوی په اند نامسلمانه نړۍ به يا اسلام مني، يا به جزيه ورکوي او يا به جګړې ته چمتو کېږي. د همدغه فکر له مخې دوی د هر نامسلمان وينه تويول ثواب ګڼي، د فرانسي وروستۍ ناروا او اسلام و بشر ضد چاودونې هم د دغه فکر زېږنده دي. (کېدای شي ځينې نور عوامل هم ولري، خو کله چې يې له ملاتړکوونکو ډلو او اشخاصو سره خبرې وکړئ دوی هماغه پاسنی منطق در ته وړاندې کوي)

همدا وجه ده چې موږ د تفسير، حديث پوهنې، فقهې او عقايدو په برخه کې د دين زړو تعبيرونو او تشريحاتو بيا کتنې او د دين د اصلي سرچينو په رڼا کې د نوې نړۍ له عصري غوښتنو سره سم مسلکي ديني فکر ته سخته اړتيا لرو. دا مهال بايد د اسلام په روح خبرا و د معاصر جهان له سياسي، علمي، ټولنيزو ، مالي او فکري غوښتنو سره اشنا مسلکي دين پوهان د وينا او قلم له لارې د جهاد او د هغوی له فکر سره سم اسلامي خلافت په اړه د جګړه مارو هغه تصورات پخپله د دين په رڼا کې رد کړي چې هره سخت دريځه ډله يې د خپلو وينو تويولو لپاره د الله له خوا ورکړل شوی جواز ګڼي.

د دين په وسيله د سخت دريځۍ په وړاندې معقوله مبارزه يوازينۍ لاره ده چې کولای شو په وسيله يې د خپلو ولسونو په منځ کې د هغو سخت دريځو ډلو د نفوذ مخه ونيسو چې دا مهال يې زموږ په ټولنه کې د دين د ناسم تعبير او خاصو فرهنګي حالاتو له امله ريښې کړې دي. که دولتي او مدني ټولنې دې ټکي ته په پام د سخت دريځۍ په وړاندې عملي او فکري مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي نو له يوې خوا به د ټولنيزې او علمي اړتيا پر بنسټ هغه تشه ډکه شي چې دا ډېر وخت يې اړتيا احساسېږي او له بلې خوا به زموږ په ټولنه کې سخت دريځو ته د ناولې ځېرې ځرګندولو فرصت په لاس نه ورځي.

د سخت دريځی په وړاندې بې تفاوته پاتې کېدل هماغه پايلې لري چې نن موږ ورسره مخ يو، د دې ناولې پديدې په وړاندې د مبارزې لپاره د دين له سم او بشردوست تعبير پرته بل هيڅ لاره نه شته. که موږ غواړو چې بدمرغۍ او ناخوالې مو پای ومومي نو له دين څخه د ناوړې استفادې مخنيوی يې يوازينۍ لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه

له کومه وخته چي د اسلامي نړۍ په کچه د مسلمانانو لویه واکمني له منځه تللې او د مسلمانانو له سیاسي – فقهي ادبیاتو سره سم د خلافت شرعي نظام رنګ شوی له هغې ورځې تر ننه بېلابېلو ډلو او اشخاصو هڅه کړې چي اسلامي امت یو ځل بیا هماغه تاریخي دور ته وروګرزوي. د دې لپاره د دیني نصوصو په رڼا کي (چي ډېری تعبیرونه یې هم پر ځای نه دي کارول شوي) ګڼې نظري او عملي هڅې شوې دي، خو په ټوله کي یې پایلې له درنو زیانونو پرته بل څه نه دي.

که د فقهي له فني بحثونو هاخوا د معاصر دیني تعبیر ادبیات، لیکنې، نشرات او د یو ایډیال نظام جوړولو لپاره تر نولسمي پېړۍ وروسته خورې – ورې هڅې تر نظر تېرې کړو د ټولو تر منځ له ګڼو اختلافونو سره – سره دا یو ټکی مشترک دی چي د دې لارې لارویانو د اسلامي نړۍ ګڼ ملتونه د مسلمان امت تر شعار لاندي په داسي ستونزو کي ښکېل کړي چي د خلاصون یوازینۍ لاره یې د ګردې اسلامي نړۍ په کچه د مختلفو رسمي جغرافیو تر جوړښت د محدود معاصرو دولتونو منل او د امت د سیاسي تعبیر پر ځای د هغه ار دیني شکل ته رجوع کول دي.

د خلافت لپاره مبارزه کوونکې ډلې او ګوندونه داسي فکر کوي چي په قران کریم او نبوي لارښوونو کي د امت کوم لفظ یاد شوی د هغه هدف په سیاسي او جغرافیایي شکل د ټولو مسلمانانو تر منځ د داسي یوه امارت شتون دی چي مشري یې د خلیفه په لاس کي وي. له دمشق، بغداد، ریاض، قاهرې او یا د بل اسلامي هیواد له کومې سیمې د مسلمانو پراخه جغرافیه اداره کړي، او سمهالي هیوادونه یې واړه اداري تشکیلات وي او هر مسلمان یې د خپل دیني فرض له مخې داسي اطاعت وکړي لکه د رسول په وخت کي چي د هغه موجودو ملګرو کاوه. په دې توګه ګواکي خلیفه پر ځمکه د خدای استازی دی، د امر منل یې دیني وجیبه ده او که یې څوک ونه مني یا دغسي کوم امیر ونه لري هغه د خدای په قهر اخته دی.

په دې ضمن کي نورو تعبیرونو او جزي اختلافونو ته له پام پرته ویلای شو چي د ملت په وړاندي د امت دغسي تعبیر د مسلمانانو تر منځ د ګڼو کړکېچونو او شخړو یو لوی عامل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د زمانې په بهیر کې هیڅکه د سیاست، نظام، ادارې، ټولنې، اقتصاد، زده کړو، ملي زعامت، چارو د ویش او نورو په اړه د انساني ټولنې افکار او مقررات په یوه ډول دوام نه شي کولای. دا یوه مستمره پروسه ده چې د زمانې په هر پړاو کې نوي نوښتونه او رنګونه خپلوي، ځېرې یې بدلېږي، غوښتنې یې تغییر مومي او زاړه فکرونه و روشونه یې د ستونزو حل نه شي کېدای نو که موږ امت په همدې تعبیر واخلو ایا د اسلام د سیاسي، ټولنیزو، فقهي، مالي او نورو مسایلو په اړه د مسلمانانو د ژورو اختلافونو په دې دروان کې کولای شو ټول او یا یې ډېره برخه و ملتونه تر واحد اداري جوړښت لاندې د یوه ځانګړي فکري مکتب په پوښښ کې کنټرول کړو؟ هغه هم په داسې حال کې چې شرعي مسایل به د یوه خاص فکر تابع وي. څوک چې لږ شعور هم ولري هغه په دې پوهېږي چې دا هیڅ امکان نه لري.

په ټوله کې د ډېری عامو مسلمانانو او په خاصه توګه څوک چې د اسلامي انقلاب، اسلامي سیاست او اسلامي خلافت یا په بل عبارت د شرعي نظام لپاره هڅه کوي لویه ستونزه د دین په روح د سم پوهاوی کمی، د تېر او اوسني تاریخ تر منځ د هر ډول توپیرونو نه درک او د دین و سیاست تر منځ داسې خلط دی چې له امله مو یې نه دین وساتلای شو او نه هیوادو ملت.

امت په اصل کې د یوه دین د پیروانو لپاره کارول شوې قراني اصطلاح ده او هلته خپل خاص تعبیر لري. هدف یې دا دی چې هر مسلمان د قران پر بنسټ د یوه خاص کتاب تر چتر لاندې د ځانګړي دین څښتنان دي چې ټول په یوه امت یادېږي، دا نه کومه سیاسي اصطلاح ده او نه هم د خلافت له نظام سره تړاو لري. مسلمانان پخوا هم یو امت وو او اوس هم یو امت دي، اسلامي امت په دې سره له منځه نه ځي چې مسلمانان د خپلو اړتیاوو پر بنسټ مختلف دولتونه ولري او د اسلامي نړۍ په کچه یې د واک چارې د بېلابېلو هیوادونو په خاصه جغرافیه کې اداره شي چې هلته مېشتو ټولو قومونو ته یې یو ملت ویل کېږي او د ملت ټول غړي له هر ډول فکري اختلافونو سره-سره خپلې ملي ګټې وپالي، د ساتنې لپاره یې مدني او سیاسي هلې-ځلې وکړي او د خپل وخت او حالاتو له غوښتنې سره سم داسې سیاسي نظام جوړ کړي چې په وسیله یې خپلې ګټې خوندي کړي.

دا کار نه له اسلام سره تضاد لري او نه د مسلمانو واحد امت ته زیان رسوي، که اسلامي نړۍ تر زر ډېر هیوادونه او ملتونه ولري نو هم ټول مسلمانان یو امت دی، ځکه په اساساتو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د يوه دين، يوې عقيدې، يوه رسول او يوه کتاب لارويان دي، نه يې فقهي فرعي اختلافات د يوه امت کېدو وحدت ته زيان اړوي او نه د بېلابېلو اړتياوو پر بنسټ جغرافيايي وېش.

کومې ډلې او اشخاص چې امت او ملت د يوه بل په وړاندې دروي، هغوی نه په تاريخ خبر دي نه په شريعت او نه د انبياوو په سيرت. دغه ډول افکار د اسلامي نړۍ په منځ کې هغه وايروسونه دي چې مسلمانو هيوادونو او ملتونو ته يې وازې ويجاړې او مرګ راوړی له دې پرته يې بله هيڅ کارنامه نه ده کړې، که مسلمانان رښتيا هم غواړي چې د دين په رڼا کې ارام، پرمخ تللې او سوکاله ژوند وکړي د دغه ډول ډلو او افرادو ټول شعارونه دې يو ځل بيا د اوسنيو شرايطو او حالاتو په رڼا کې له موجودو امکاناتو سره سم وڅېړي، ماخذ دې يې وګوري، د قران او نبوي سنت له مخې دې يې پر تشريح تم شي او په دې اړه دې د امت د رښتنو او متخصصو پوهانو نظريات مطالعه کړي. د امت او ملت د متضاد بلونکو او د هر يوه په ار مفهوم د نه خبر درلودونکو بدمرغي همدا ده چې نه اساسي ديني پوهه لري او نه هم د روانو حالاتو په رڼا کې د خپلو اهدافو پر شونتيا فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او سیاست

ملایان هم د بل هر افغان وګړي په څېر حق لري چې د هیواد د هرې چارې په اړه خپل نظر څرګند او د قانون په چوکاټ کې سیاسي و ټولنیز فعالیت وکړي. ملایان د افغاني ټولنې یوه لویه برخه ده او هیڅوک یې له پراخ اغېز څخه هم سترګې نه شي پټولای. دوی د مذهبي تقدس تر پوښ لاندې دومره زور لري چې د نظام له واکمنو سره هم نه شته. مګر له بده مرغه زموږ د هیواد مذهبي طبقه یا په اصطلاح ملایان خپل مذهبي دریځ په دې مانا اخلي چې د خلګو فردي، کورنی، سیاسي او ټولنیز فعالیت باید له هغه فکر او طرز سره سم وي چې دوی د خپلو حجرو، جوماتونو او مدرسو په چاپېریال کې زده کړی دی.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ دغسې اختلاط لکه د ملایانو په فکر کې چې موجود دی هر هیواد او ملت د بشري کاروان له هر اړخیز پرمختیایي یونه شاته پاته کوي او په داسې حالت کې ښکېل پاتېږي چې د مذهب ټیکه داران به یې له ویښتانو تر جامو، ټګ، خوراک، ناستې، ولاړې، شخصي ذوق او هر څه پورې ټولو چارو ته د مذهب په عینکو کې ګوري. که زموږ ملایان لا هم د دیني او دنیوي چارو تر منځ پولې او یوه بل ته د دین او دنیا د اړتیا ادرسونه ونه پېژني نو تل به مو ټولنه د مذهب په نوم له هر اړخیزې انارشۍ سره مخ وي.

که د اسلامي نړۍ په ټېره افغانستان کړکېچونو ته پام وکړو زموږ د منطقي پرمختګ مخه تر ډېره د مذهب په نوم د ملایانو همدې مفکورې نیولې چې غوړاې هره لویه او وړه چاره د مذهب په ترازو کې وتلي. پر دې سربېره بل غم دا دی چې موږ د ملایانو له داسې تراکم سره مخ یو چې ټولنې ته موږ د ملایانو عرضې او تقاضا ته پام نه کېږي. هر کال په زرګونو افغانان له مذهبي زده کړو فارغېږي او د فراغت لپاره هم هیڅ معیار نه شته. دې حالت په ټولنه کې د مفت خورو ډله لویه کړې او ټولنیزې و سیاسي شخړې یې زېږولي دي. ځکه د فارغېدونکو ملایانو تر نوي سلنه ډېر یې نه د عصري نړۍ په مسایلو او غوښتنو پوهېږي او نه د خپل هیواد له فرهنګ، دود او روانو جریاناتو له ژورو ریښو سره اشنا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملايانو همدا ترکم زموږ هغه ستونزه ده چي تر دې دمه هيچا ورته پوره توجو نه ده کړې. زموږ په ټولنه کي د تعصب، بې خرته فتوااوو او ټولنيزو وسياسي اړودوړ لوی علت همدغه د بې کيفيته ملايانو نه مهاريدونکي غير معياري مذهبي فعاليتونه دي چي د دوی له خپلي محدودې، تر وخت تېرې او خامي ايډيالوژۍ سره سم هيڅ پوله نه لري او بايد د دوی د واک سلطه د يو سړي له شخصي خيالاتو نيولي تر سياسته پر ټولو چارو داسي غوړېدلې وي چي دوی د خپل محدود، خام او راايسار شوي چاپيريال په دايره کي څه زده کړي هغه پر ټولو تطبيق شي، ځکه د دوی په باور همدا شريعت دی او څوک چي يې دغه ډول تعبير نه مني پر ضد يې هر ډول فعاليت روا دی.

که زموږ ملايان د سياست، ټولنې او دنيوي چارو په اړه له دغسي مفکورې لاس واخلي د طب، زراعت، صنعت او سوداګرۍ په څېر سياست او حکومت هم تر ډېره يوه دنيوي چاره وګڼي او د سمبالښت چاره يې سياستوالو ته خوشي کړي نو هم به د دوی ژوند هوسا شي او هم به مو هيواد او ملت پرمختګ وکړي. ځکه د مذهبي مشرانو اصل هدف د انساني افرادو اخلاقي تزکيه ده نه سياست، نظامي چارې او حکومت. خو له بده مرغه زموږ ملايانو خپل هدف له ياده ايستلی او د دسيسو له مخې په داسي څه کي ښکېل شوي چي ځان او جهان ټول يې تباه کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه او سیاست

په سیاسي ډګر کې د ښځو د ونډې، هڅو او فعالیت په اړه هم د مسلمانانو تر منځ د نظر یووالی نه شته، بلکې ډېری وګړې یې مخالفت کوي او ان دا د یو غربي یا کفري نظام مشخصه ګڼي چې ښځه پکې په سیاسي فعالیت بوختوي او په دولتي چارو کې ونډه لري.

په دې هکله ځینې نبوي احادیث وړاندې کوي چې ګواکې رسول الله ښځې له سیاسي هڅو او فعالیتونو منعه کړې دي. لاندې به ځینې دا ډول روایات نقل کړو:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يُسَائِلُ الْبَشِيرَ، فَأَخْبَرَهُ فِيمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَهُمْ امْرَأَةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْآنَ هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ، هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ» ثَلَاثًا. (مسند احمد، مسند ابی بکرة، شمېره: ۲۰۴۵۵)

ژباړه: له ابوبکره څخه روایت دی چې کله رسول الله ته د ده د یو لښکر د بریا خبر په دا سې حال کې راغی چې سر یې د عائشې په غېږ کې وو، نو ولاړ شو، سجده یې وکړه، بیا یې له زیری راوړونکي پوښتنې پیل کړې. ده په خپلو خبرو کې ورته وویل: دوی خپله مشري ښځو ته وسپارله. نو رسول الله وویل: نارینه اوس هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ، نارینه هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ. دا خبره یې درې ځله تکرار کړه.

څوک چې په سیاسي چارو کې د ښځو د ونډې اخیستو او فعالیت مخالف دي، هغوی له دې روایته استناد کوي چې اسلام هغې ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي. مګر دا روایت په څه-ناڅه توپیر له نورو سندونو سره هم نقل شوی چې ډېری طریقې یې کمزوري او د استناد وړ نه دي. خو دا روایت صحیح نه دی، ځکه په سند کې یې بکار بن عبدالعزیز دی. د ده په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديث پوهان وايي:

و قال المزی : قال أبو بكر بن أبی خيثمة ، و عباس الدوری ، عن يحيى بن معين : ليس حديثه بشیء.

ابو بکر بن ابی خیثمة او عباس الدوري له یحی بن معین څخه نقل کړي چې د ده حدیث هیڅ شی نه دي.

و قال البزار : ليس به بأس,و قال مرة : ضعيف.

بزار ویلي: باک پرې نه شته او بل ځل یې ویلي: کمزوری دی.

و قال أبو أحمد بن عدی : أرجو أنه لا بأس به ، و هو من جملة الضعفاء الذين يكتب حديثهم .

ابو احمد بن عدي ویلي: هیله لرم باک پرې نه شته،دی د هغو ضعفاوو له ډلې دی چې حدیث یې لیکل کېږي.

دا روایت له مسند احمد پرته ځینو نورو کتابونو هم نقل کړی، خو په ټولو کې همدغه بکار بن عبدالعزیز راوي شته.

په مجمع الزوائد کې یې دا روایت هم نقل کړی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: " «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ يَمْلُكُ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ» ". رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ عَنْ شَيْخِهِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَلَمْ أَعْرِفْهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ

له جابر بن سمره څخه روایت دی چې رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چې د چارو واک یې له ښځې سره وي. دا طبراني په الاوسط کې له خپل شیخ عبیدة بن عبد الوارث بن ابراهیم څخه روایت کړی، زه یې نه پېژنم او نور راویان یې باوري دي.

وینو چې په سند کې یو راوي د طبراني استاذ عبیدة بن عبد الوراث ناڅرګند او مستور دی له همدې امله روایت صحت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صحیح البخاري او د حدیثو په ځینو نورو کتابونو کې دا حدیث هم شته چې:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَنْ يُفْلِحَ قَــوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَى امْرَأَةٍ. (مسند ابی داود الطیالسي، مسند ابی بکرة: شمېره: ۹۱۹)

ژباړه: له ابو بکره څخه روایت دی چې رسول الله وويل: هغه قوم به هيڅکله بريالی نه شي چې خپلې چارې يې ښځې ته وسپارلې.

په بخاري، ترمذي او نورو کتابونو کې دا روايت له دې تفصيل سره نقل شوی چې کله رسول الله ته خبر ورسېد فارسيانو د خپل مړه شوي پاچا پر ځای د هغه لور وټاکله نو رسول الله پورتنۍ وړاندوينه وکړه.

دا حديث که څه هم د سند له مخې کره دی، مګر په دې سره دا ثابتول چې په سياسي چارو کې د ښځو فعاليت ممنوع دی، د حديث او اړوندې کيسې له روح سره ناآشنايي ده، ځکه دا د قانوني دستور په توګه يو فرمان يا په سياسي چارو کې د ښځې د ونډې اخيستو په اړه د منعې امر نه وو بلکې د هماغه قوم په اړه يوه سياسي شننه يا وړاندوينه وه چې دوی کله خپل واک دې ښځې ته وسپاری نو بريالي کېدای نه شي، ځکه رسول الله د هغه وخت فارسي رژيم ښه پېژندی، د هغوی پر سياسي چارو يې ژور نظر درلود او په سياسي لوبو کې د ښکېلو کسانو په وړتيا خبر وو د خپلې تجربې او مالوماتو پر بنسټ يې دا وړاندوينه وکړه چې رښتيا هم شوه.

حافظ ابن حزم بيا له پورتني حديثه دا مفهوم اخيستی چې مېرمن له ولسمشرۍ پرته په نورو ټولو سياسي او حکومتي چارو کې ونډه اخيستی شي. امام ابو حنيفه او ځينو مالکيانو ته دا خبره هم منسوبه ده چې هغوی په هر حال کې د ښځو سياسي او حکومتي کار او زيار روا ګڼي. په ځينو تاريخي رواياتو کې خو دا هم ويل شوي چې د عمر فاروق په زمانه کې د يوه بازار اداري چارې يوې ښځې ته سپارل شوې وې.

په هر حال له پورتنيو ځينو رواياتو او يو کره حديث پرته چې په سياست او دولت کې د ښځو د کار مخالفين يې وړاندې کوي بل هيڅ داسې سند او لاسوند نه شته چې ثابته کړي په اسلام کې د ښځو سياسي هڅې ممنوع دي. د هغو رواياتو او کره حديث په اړه مو بحث وړاندې کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به ځيني هغه شواهد را واخلو چي ښيي په سياسي او دولتي چارو کي د ښځو ونډه يوه عادي مباح چاره ده. په دې برخه کي د نارينه او ښځينه توپير نه شته.

په قران کريم کي دي:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِـــالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (الحج: ۴۱)

ژباړه: هغه کسان چي که په ځمکه کي واک ورکړو، لمونځ قايموي، زکات ورکوي، په ښو چارو امر کوي او د بدو مخه نيسي. د چارو انجام خاص الله لره دی.

په دې ايت کي الله د نېکو کسانو ځانګړتياوي په ګوته کړي چي په دې کي يې د نارينه او ښځينه توپير نه دی کړی. هر مسلمان ښځه وي او که نر چي د خپل واک پر مهال پورتنۍ ښېګڼې ولري نو هغه د الله خوښ بنده دی.

په قران کريم کي د سبأ د ملکې يادونه هم شوې چي په خپل وخت کي د خپل ولس مشره وه. سليمان عليه السلام ورسره خبرې وکړې او هغې ايمان راووړ، په هيڅ قراني ايت او يا کره نبوي حديث کي نه شته چي سليمان عليه السلام دي هغه له خپله واکه ليري کړي وي. ځينو تفسير پوهانو يو شمېر داسي روايات نقل کړي چي ګواکي سليمان عليه السلام هغه له خپله تخته ګوښه او پر ځای يې بل ثوک وټاکی، مګر دا ډول روايات له فني او معياري پلوه هيڅ ارزښت نه لري. نه قران د هغې پر مشرۍ نيوکه کړې، نه سليمان عليه السلام ورته په دې اړه څه ويلي او نه رسول الله په نبوي احاديثو کي د دې د واک په اړه ناخوښي ثرګنده کړې ده.

مګر له ځينو کسانو سره کېدای شي دا پوښتنه پيدا شي چي که په سياسي چارو کي د ښځو ونډه اخيستنه روا وای، ولي رسول الله او خلفاء راشدينو په خپل - خپل وخت کي هيڅ دولتي دنده ورته ونه سپارله؟

دوی ته بايد ووايو چي رسول الله په داسي حال کي خپله مبارزه او د سمون فعاليت شروع کړ چي عربي ټولنه د ناوړه افکارو، دودونو، کړنو او جهالت په يوه داسي سمندر کي ډوبه وه چي ترې ايستل يې رښتيا هم په ښکاره يو ناشوني کار وو. خو دا نبوي عزم او هوډ وو چي عرب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له داسي جاهلي چاپيرياله د تمدن او پرمختګ هغه اوج ته ورسول چې يقينا په دومره لېږ وخت کي يې تمه ممکنه نه وه، مګر له دې هرڅه سره-سره بيا هم د هغوی نفسيات او رواني حالت دي ته چمتو نه وو چې ښځې ته يې په دولتي او سياسي چارو کي ونډه ورکړې وای، د ځينو تاريخي رواياتو پر بنسټ دوی له هغه حالته رابدل شوي ول چې يو شمېر کسانو به خپلې لوڼې او خوندې ژوندۍ ښخولې. ښځې يې د يو بې ارزښته متاع په څېر پلورلې، د يوه کمزوري حيوان ارزښت او قيمت تر ښځې لوړ وو، ښځې ته يې د يو ناولي موجود په توګه کتل او هغوی يې يوازې د جنسي تسکين وسيله بللې او بس. رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دې حالته دې ته راوستل چې ښځو ته يې حقوق ورکړل، د ځان واکداره شوه، د مېرمنې، مور، خور، لور او نورو په توګه ورسره د ښه چلند توصيه وشوه، په ديني چارو کي يې له نارينه وو سره يو ځای ونډه اخيسته، له رسول الله سره يې بيعت کاوی، د جومات، جمعې او اخترونو په ديني غونډو او عباداتو کي يې د ګډون حق وموند، د نارينه وو له ديکتاتورۍ وژغورل شوه، د کار، تجارت او ازاد فعاليت حق ورکړل شو، په مېراث کي يې برخه وموندله او بالاخره له نارينه وو سره په يوه کتار کي ودرېده.

مګر رسول الله يو ځانګړی دولتي منصب بيا هم له دې کبله ورته نه دی سپارلی چې پورتنيو پرمختګونو ته يې ګوابښ پيښ نولای شوای. ان ځينو کسانو له نارينه وو سره په کورنيو چارو کي د ښځو پر خپلواک نظر شريکولو هم نيوکي کړې دي، عمر رضی الله عنه رسول الله ته وويل: زموږ ښځو په مکه کي له موږ سره دومره خبرې نه شوای کولای، خو مدينې ته له راتلو وروسته هغوی له انصارو ډېر شيان زده کړل. ځيني کسان په دې هم خپه ول چې ښځې ولې د جومات لمنځونو ته ځي، دې ټولو ته په پام رسول الله هغوی پر دولتي دندو ونه ګومارلې، مګر په غزواتو کي يې له دوی سره په ګڼو ځايونو کي ګډون کړی او ښه رول يې لوبولی دی.

له دې ښکاري چې رسول الله د شوي پرمختګ د ساتني په موخه هغوی ته ځانګړې دولتي څوکۍ ورنه کړه، خو هيڅ ځای يې نه دي ويلي چې په دولتي او سياسي چارو کي د ښځو ګډون ناروا او غير اسلامي کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستاني او افغاني ملايانو توپير

موږ له دې امله افغاني مدرسې او په ټوله کې د مذهبي زده کړو بهير د پاکستان د مذهبي زده کړو له بهير سره پرتله کوو چې يو خو زموږ مذهبي زده کوونکي له نورې نړۍ سره چندان بلد نه دي او بل ډېرى افغاني طالبانو او ملايانو په پاکستان کې مذهبي درسونه لوستي دي.

د افغانستان له مذهبي بهير سره د پاکستان د طالبانو او ملايانو يو لوى او څرګند توپير دا دى چې د هغوى ملي روحيه ډېره پياوړې ده. خپلې ملي ګټې، ملي څېرې، ملي لوبې، ملي لومړيتوبونه او هيواد و ملت پالنه پېژني. له ملا تر طالبه ټول يې له ملي مسايلو سره ژوره علاقه لري، له خپلو ملي ارزښتونو سره اشنا دي، په خپل ملت، هيواد، پوځ، ملي بيرغ، ملي سرود او دولت وياړي. خپله ملي ژبه زده کوي، په خپل نصاب کې يې داخله کړې او ګڼ کتابونه يې پکې ليکلي دي ان د ډېرى پاکستاني طالبانو خپل ملي سرود په ياد زده وي. څرنګه چې کريکېټ د پاکستان ملي لوبه ده له همدې امله ټول پاکستانيان که څه هم ملا او طالب وي له دې لوبې سره سخته مينه لري. کله چې د پاکستان ملي او نورې لوبډلې له کوم بل هيواد سره په سيالۍ بوخت وي نو دوى يې خورا په شوق تعقيبوي، د خپل هيواد ټول مشهور لوبغاړي پېژني، په کارنامو يې خبر دي او د هغوى حالات مطالعه کوي.

يو چا راته کيسه کوله چې د پاکستان د کريکېټ ملي لوبډلې له يوه هيواد سره مهمه لوبه درلوده. د مدرسې يوه زده کوونکي د راډيو له لارې په مستقيم ډول د لوبې حالات تعقيبول او ګوشي يې په غوږو کې وې پر سبقه ناست وو کله چې يوه پاکستاني لوبغاړي څلوريزه ووهله نو ده بې اختياره وويل: اه. استاد ورته وويل: څه کوې؟ ده وويل: چوکه (څلوريزه) يې ووهله. همدا راز جاويد احمد غامدي په خپل کتاب مقامات کې د وتلي ديني عالم امين احسن اصلاحي په حالاتو کې له خپل هيواد پاکستان سره د هغه مينه يادوي او ليکي چې کله به د پاکستان او هند د کريکېټ ملي لوبډلې د يوه بل په وړاندې د سيالۍ ډګر ته ووتې نو تر هغه وخته به يې پوښتنه کوله چې وروستۍ پايله به څرګنده شي. همدا سې نور ګڼ مثالونه شته چې له خپل هيواد او ملي مسايلو سره د پاکستاني ملايانو او طالبانو مينه او خواخوږي ثابتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکستاني مدرسو کي له عصري علومو، ساينس او ټيکنالوژۍ سره هيڅ مخالفت نه کېږي، بلکي ډېرى مدرسې يوه ديني زده کوونکي ته په دې شرط داخله ورکوي چي بايد تر يوه حده يې ښوونځي هم لوستي وي. ان د ځينو مدرسو د لوړې داخلې يو شرط دا هم دى چي بايد زده کوونکى د لسم ټولګي سند ولري. دا مهال چي په ټوله نړۍ کي انګليسي ژبه له هره پلوه مهمه ده او د نوي عصر ګڼ پرمختګونه له هغې سره تړاو لري او تر ډېره د ساينس وټيکنالوژي ژبه بلل کېږي له همدې امله انګليسي د ډېرى پاکستاني مدرسو د نصاب لازمه برخه ده.

پر دې سربېره د پاکستاني مدرسو مديران، استادان او مسؤولين د اسلامي نړۍ ان د غربي هيوادونو له مذهبي ادارو، مدرسو او پوهنتونونو سره پراخې اړيکې لري، تر منځ يې تګ – راتګ، د افکارو تبادله او همکاري شته. د پاکستان ملايان او طالبان په داسي حال کي له خپل دولت او حکومت سره ښې اړيکې پالي، همکاري ورسره کوي او په ګڼو ادارو کي په سياسي او اداري فعاليتونو بوخت دي چي له ډېره وخته د دې هيواد مذهبي کړۍ، ګوندونه او مدرسې د خپل پوځ او حکومت پر ګڼو پاليسيو د شريعت په رڼا کي پراخې او ژورې نيوکې لري. مګر له دې سره–سره هغوى هيڅکله خپل پلويان، شاګردان، مريدان او ملاتړي د پوځ او دولت پر خلاف وسله والې مبارزې او بغاوت ته–نه هڅوي ځکه هغوى په دې پوهېږي چي وسله وال بغاوت هم زموږ په زيان دى او هم د ټول هيواد او ملت. دوى درک کړې ده چي که په کومه سيمه کي يو ځل د ټوپک او وسلې کولتور رامنځ ته شي بيا يې مهارول ډېر سخت کار دى. دا په داسي حال کي چي هلته د ګڼو مذهبي فکرونو مدرسې، ګوندونه او جريانونه موجود دي. مګر له هر ډول فقهي او فکري اختلافاتو سره–سره دوى ټول پر ملي مسايلو او ملي ګټو يوه خوله دي. ان د پاکستان ځيني مذهبي جهاديان، مدرسې او ديني اداري نشراتي ارګانونه لري، ږغېزي، انځوريزې، برېښنايي او چاپي رسنۍ لري او ګڼې خيريه اداري پر مخ بيايي.

پاکستاني ملايان او طالبان نه د ښځو له زده کړو سره مخالفت کوي او نه يې د سياسي، ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي فعاليت خلاف دي. په پاکستان کي بې نظير بوټو لومړۍ وزيره وه او ګڼې ښځې په پوځ او ملکي اداره کي په کار بوختې دي، خو هيڅکله پاکستاني ملايانو دا شيان د دولت، پوځ، هيواد او ملت پر خلاف د جهاد د فرضېدو لاملونه نه دي ګڼلي، بلکي په هر حالت کي يې له خپل دولت سره همکاري کړې ده. سره له دې چي په نظري ډول د دغسي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت هم کوي خو دوی په عمومي ډول د پاکستان ملي ګټې تر هر څه مهمې ګڼي خو له بده مرغه زموږ په هیواد کې بیا د همدغو ملایانو په لاس د روزل شویو ملایانو او زده کوونکو فکر او عمل ډېر جلا دی. سره له دې چې د پاکستان خپل ملایان او طالبان همدارنګه افغاني ملایان او طالبان هلته دا هرڅه مني او په اړه یې هیڅ نه وایي بلکې په عملي او نظري ډول یې قبول کړي دي. خو کله چې همدغه چارې له افغانستان سره تړاو پیدا کوي نو هلته د ټولو نظر سل په سل کې بېل وي او پر همدغه اساس زموږ دولت بې لاري ګڼي او پر ضد یې وسله وال بغاوت د شریعت لازمي غوښتنه بولي.

د پاکستاني مذهبي کړیو یوه بله لویه ښېګڼه دا ده چې تر منځ یې همغږي شته، هر ډول مذهبي جریانونه یې ځانګړې مرکزي اداره لري. مثلا د دیوبندیانو مدرسې د وفاق المدارس پاکستان تر چتر لاندې رسمي فعالیت کوي او د پاکستان په ګوټ-ګوټ کې د همدې فکر مدرسې له دولت او دې ادارې سره ثبت شوې دي. د ټولو لپاره یې یو ډول نصاب چمتو کړی او یوه پالیسي لري. که څوک د هغې مخالفت وکړي سمدستي یې د وفاق المدارس له بهیره باسي او بیا ټول ورسره اړیکې شلوي. د بېلګې په توګه کله چې په اسلام اباد کې د مولانا عبد العزیز تر مشرۍ لاندې یوې مدرسې د امر بالمعروف او نهې عن المنکر په نوم ځیني توند او خپل سري ګامونه واخیستل نو د وفاق المدارس ادارې له دې امله جلا کړه چې د دوی د تګلارې مخالفت یې کړی وو. پر دې مدرسې بیا د پاکستان پوځ عملیات وکړل ګڼ زده کوونکي او د دې مدرسې چارواکي یې ووژل چې په وژل شویو کې د مولانا عبد العزیز ورور غازي رشید هم وو. په خپله عبد العزیز یې ژوندی ونیو او ډېر وخت بندي وو. د عملیاتو پر مهال چې کوم زده کوونکي ووژل شول په هغو کې ګڼ ماشومان هم وو، خو له دې ټول ظلم او وحشت سره-سره د پاکستان ملایانو، جهادي او مذهبي ډلو، سیاسي ګوندونو او لکونو مدرسو نه د دولت او پوځ پر خلاف وسله وال بغاوت وکړ او نه یې د هغوی د کفر فتوا صادره کړه. ان د پاکستان د پخواني ستر مفتي مولانا محمد شفیع زوی او د وتلي دیوبندي ملا تقي عثماني ورور رفیع عثماني په ورځپاڼو کې دا جګړه داسې وبلله لکه د اسلام په لومړني تاریخ کې چې د علي او معاویه تر منځ پېښه شوې وه. مطلب یې دا وو چې دواړه لوري په خپل شرعي اجتهاد کې تېروتي دي، هر لوري ته به الله ښېګه بدله ورکړي، که څوک په اجتهاد کې غلط وو د هغه به یو اجر وي او که حق ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی وو د هغه به دوه اجره وي.

د پاکستان ملایان او طالبان د اساسي قانون په رڼا کې پر ډیموکراسۍ او ټولټاکنو باور لري او د ووټ یا رایې په وسیله د خپل سیاسي برخلیک ټاکنه دیني مسولیت ګڼي همدا وجه ده چې هلته ګڼ مذهبي ګوندونه په رسمي ډول سیاسي فعالیت کوي او تل سیمه ییزو و ملي ټولټاکنو ته خپل کاندیدان وړاندې کوي. د هرې مذهبي ډلې ملایان او طالبان په دې مسایلو کې له خپلو ډلو سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او پاکستانیانو ته هڅوي چې په انتخاباتو کې د دوی د ګوند او کاندید ملاتړ وکړي. پاکستاني ملایان په خپلو لیکنو او ویناوو کې د پاکستان خلګو ته وایي چې رایه یو امانت دی باید دوی خپله رایه مذهبي ګوندونو ته ورکړي، ځکه هغوی غواړي چې په پاکستان کې شرعي نظام راولي. مانا دا چې د ټولټاکنو په وسیله واک تر لاسه کول هم د اسلامي مبارزې یوه برخه ده. په داسې حال کې چې زموږ ډېری ملایان ټولټاکنې او انتخابات مطلق کفر ګڼي او په هیڅ ډول دې ته نه دي تیار چې له دې لارې سیاسي مبارزه وکړي. د حیرانتیا ځای دا دی چې همدغه افغاني ملایان او طالبان د پاکستان مدرسې، مذهبي ګوندونه، شیخان او مفتیان د ځان لپاره قدوه، نمونه، مشران او استادان ګڼي خو هغوی چې په پاکستان کې پر کومه لار روان دي هماغه تر کربښې دې خواته کفر او ضلالت ګڼي او هلته یې هم ورسره منې او هم چې فرصت په لاس ورشي په دې چارو کې ورسره ونډه اخلي. زه ګڼ داسې ملایان او طالبان پېژنم چې پاکستان ته تر تلو وروسته یې کله د هغه ځای تابیعت تر لاسه کړ نو په مذهبي ګوندونو کې داخل شول او په ټولټاکنو کې یې ونډه واخیسته، مګر په افغانستان کې به یې همدغه چارې کفر او ناروا ګڼلې.

پاکستاني ملایان او طالبان پر خپل دولت او پوځ باور لري او داسې انګېري چې دوی له نورې نړۍ سره کوم سیاسي روابط پالي او یا تړونونه ورسره کوي دا د هغوی کار دی، دوی په دې برخه کې مسلکیان دي باید پر پرېکړو او تصمیمونو یې باور ولرو ځکه نو هغوی هیڅکله په دې وجه د خپل دولت پر خلاف وسله نه ده پورته کړې چې ولې مو له امریکا سره ستراتیژیک تړون کړی او د اسلامي حکومت او یا ډلې پر خلاف ولاړ یاست. دوی که دغه ډول اعتراض لري نو د مدني حرکتونو او لاریونونو په وسیله خپل اواز اوچتوي تشدد او تاوتریخوالي ته هیڅکله لاس نه اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان مذهبي بهير له دې امله هم زموږ تر مذهبي بهير غوره دی چې د دوی د فتوا لپاره ځانګړي اشخاص او اداري لري. هر څوک نه شي کولای چې پر خپل سر په تېره بيا د جهاد، ارتداد، وسله وال پاڅون او ملي مسايلو په برخه کي له څه تخصص او پراخ اعتبار پرته فتوا ورکړي. په دې ډول مسايلو کي هغوی خپل منځي غونډې کوي، ټولې اړونده کړۍ او اشخاص په جريان کي اچوي او بيا يو مناسب تصميم نيسي. له بده مرغه په افغانستان کي نه د فتوا ځانګړي مرکزونه شته او نه په دې اړه تخصصي زده کړو او کاري تجربې ته کتل کېږي هر ملا په هر وخت کي هر ځای د هر ډول لويو مسايلو په اړه فتوا وې ورکوي.

لنډه دا چې زموږ او د دوی ملايان او طالبان له يو-بل سره دومره توپير لري لکه ځمکه او اسمان. زموږ ملايان نه په ملي مسايلو پوهېږي او نه ورسره علاقه لري. ملت او هيواد پالنه د شريعت خلاف ګڼي، د هر نظام پر ضد يې د کفر، ارتداد او غلامۍ فتوا ورکړې، ډېری يې د عصري زده کړو او ښځې د سواد خلاف دي، ښځو ته د کار اجازه نه ورکوي، ځانونه په هر ډول نړۍ والو، ملي، سياسي، نظامي، فرهنګي، ساينسي او تخنيکي مسايلو کي متخصصين ګڼي او هر څه ته د مذهب له زاويې ګوري. خو کله چې د غه طالبان او ملايان تر کرښې وا اوړي او پاکستان ته ورسېږي نو د سياست، حکومت، عصري زده کړو، ښځو د سواد، کار او هر څه په اړه يې دريځ يو سلو نوي درجې توپير وکړي هلته هم دا هر څه زغمي او هم پکي فعاله ونډه اخلي، خو تېکه هغه وخت راپرېوزي چې د پاکستاني استخباراتي کړيو او مذهبي اشخاصو او ډلو په مرسته او فتوا د يو سيستماتيک پلان له مخې د پولې دې غاړې ته د جهاد په پلمه رالېږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي زده کړو بهير ته يوه کتنه

ايا پوهېږئ چي په هيواد او سيمه کي د اسلامي زده کړو مرکزونه څه تدريسوي؟ او ايا هلته تدريسېدونکي مواد د دين له روح او وخت له غوښتنو سره سمون لري؟ د دې پوښتنو په ځواب د پوهېدو لپاره بايد د اسلامي زده کړو بهير ته لنډه کتنه وکړو.

دا مهال خو په هيواد کي دننه د اسلامي زده کړو لپاره په عمومي ډول داسي مرکزونه نه شته چي نصاب يې له سره ارزول شوی وي او هغه څه پکي تدريس شي چي واقعاً د دين، هيواد، ملت او وخت غوښتنه وي. د اسلامي زده کړو يو اړخ د قران کريم د حفظ په نوم هغه شخصي دارالحفاظونه دي چي ماشومان پکي لومړی د قران کريم ناظره وايي او تر يوې مودې وروسته يې حفظ پيلوي چي د درس طرز يې خورا ځورونکی دی. ځکه ډېری استادان يې د ماشومانو په وړاندي له خشونته کار اخلي، تر خپل برداشت ډېر بوج ورباندي راولي، عمر ته د نه پاملرنې او سم نظارت د نه شتون له امله په اخلاقي فساد اخته کېږي، هلته د موجود ناسم چيريال او خشونت له امله يې يو محروم او ځورېدلی احساس په لاشعور کي ځای نيسي او په کم عمر کي د قران يادونې د سخت پشار له امله په ذهني، عصبي او رواني ناروغيو اخته کېږي چي دولت، مدني ټولنې، کورنۍ او اولس بايد د دغسي مدرسو وضعيت ته جدي پاملرنه وکړي، ځکه هلته لوی شوي ماشومان ډېر وخت د ټولنې لپاره د مادي او معنوي زيان سبب ګرزي.

همدغه حالت له هيواده بهر په ګاونډي هيواد پاکستان کي هم دی. پر دې سربېره دلته او هلته دواړو ځايونو کي هڅه کېږي چي ماشومان د بغاوت او ترهګرۍ په روحيه وروزل شي. دا مهال چي کوم ماشومان ځانمرګي بريدونه کوي په هغوی کي لويه برخه يې همدغه حافظان او يا قاريان وي.

د اسلامي زده کړو بل اړخ د اسلامي علومو په نوم هغه مرکزونه دي چي د مدرسو او درسونو په نوم يادېږي. دا مهال د هيواد په لويو ښارونو او لري پرتو سيمو کي ګڼې لويې او وړې مدرسې ودرسونه شتون لري. پر دې سربېره د افغان زده کوونکو يو لوی شمېر له هيواده بهر په نورو هيوادونو په ځانګړې ډول پاکستان کي هم په ديني زده کړو بوخت دي چي د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو تر نوم لاندي مختلف فنون لولي. څرنګه چي په هیواد کي دغه ډول ډېرى مدرسې او درس ځایونه د پوهنې له وزارت سره نه دي ثبت، ان ځیني خو یې د دولت له کنټروله په دباندي سیمو او یا بهرنیو هیوادونو کي دي، له همدې امله د اسلامي زده کړو لپاره مشترک او واحد تعلیمي نصاب نه شته. هره مدرسه او درسځای ځان ته نصاب او د زده کړې طریقه لري.

زما د خپلې تجربې او مشاهدې پر بنسټ د ټولو مدرسو، درسونو او ان د شرعیاتو په نوم د پوهنځیو درسي مواد خورا کمزوري، تر وخت تېر او په ګڼو مواردو کي د سیاسي او ټولنیزو لانجو راپورته کوونکي دي.

په ډېرى مدرسو او درسونو کي نن هم په تنکیو ماشومانو شروط الصلاة، قدوري، خلاصه کیداني، کنزالدقائق، منیة المصلي، پنج کتاب، ګلستان، بوستان او دې ته ورته نور کتابونه لولي چي دا کتابونه په هیڅ ډول د ماشومانو له سویې سره مناسب نه دي. ځکه که غواړو چي ماشومان مو لومړني دیني مالومات ترلاسه کړي، نو ولي دغه ډول کتابونه د هغوی په مورنۍ ژبه نه ورته وایو؟ یو ماشوم به څرنګه د شروط الصلاة، قدوري او نورو کوچنیو فقهي کتابونو په سخته او زړه عربي وپوهېږي؟ بله خبره دا ده چي ماشومان د کلاسیکو فارسي اشعارو او نثر لوستلو ته څه اړتیا لري؟ دا کومه هوښیاري ده چي د پردۍ ژبې کلاسیک شعري او نثري ادبیات مو زموږ پر ماشومانو د دین په نوم تپلي دي؟

له لومړنۍ مرحلې پرته چي د منځنیو درجو زده کوونکو ته کوم څه ورښودل کېږي نو د هغوی ډېرى وخت د عربي ژبې پر صرف، نحوه او د منطق پر زړو کتابونو تېر شي چي له بده مرغه په دې وخت کي نه په عربي پوه شي، نه یې له ګرامر سره اشنا وي او نه د منطقو په سروبر خبر وي. ځکه د دې فنونو کتابونه له کلاسیک سبک سره سم دومره پېچلي لیکل شوي چي د اصل هدف پر ځای یې په متن پوهېدل خورا ستونزمن کار دی. د دې پر ځای چي لوستونکي د عربي ژبې ګرامر زده کړي او یا د منطق په مسایلو پوه شي د هغوی ډېر وخت پر دې تېرېږي چي څرنګه د مراح الارواح، کافیې او ایساغوجي متن، حاشیې او نکتې سره ولګوي؟.

لنډه دا چي د تدریس طریقه او د لیکنې سبک یې خورا وخت ضایع کوونکی او له اصل مسیره اړوونکی دی. پر دې سربېره په همدې وخت کي د زړې یوناني فلسفي ځیني هغه زاړه کتابونه هم تدریسېږي چي په دویمه هجري پېړۍ کي د هغه وخت له غوښتنو سره سم عربي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژباړل شول او په څنګ کې يې د علم کلام ځيني کتابونه هم د نصاب برخه ده. د فلسفې او علم کلام دغه کتابونه ټول پر داسي مسايلو بحث کوي چي نن يا ورته اړتيا نه شته او يا بايد د وخت له غوښتنو سره سم په نوي، اسانه او لنډ ډول تدريس شي.

په وروستۍ مرحله کي د فقهې، تفسير او احاديثو هغه کتابونه راځي چي تر لوستلو وروسته يې عموما زده کوونکي د فراغت سند تر لاسه کوي او په اولسي اصطلاح د ملا يا مولوي درجې ته رسېږي. د نصاب دا مرحله هم سختې ستونزې لري، ځکه يو خو زموږ مذهبي فکر د خپل ځانګړي کورني او ټولنيز چاپيريال له امله پر تنګ نظرۍ او تعصب ولاړ دی او بل چي کله يو زده کوونکی د اسلامي زده کړو چاپيريال ته دننه شي نو طبعا د اسلامي احکامو په تعبير او تفسير کي له ګڼو اندونو او نظرونو سره اشنايي پيدا کوي. خو زموږ په ديني مدرسو کي هڅه دا وي چي زده کوونکو ته باور ورکړل شي چي په دې سيمه کي له کلونو او پېړيو راپاته او مروج ځانګړی مذهبي تعبير بالکل کره او وروستی دی چي بايد په اړه يې هيڅ ډول شک، نقد او نيوکې ته ځای پاتي نه شي، هر هغه نظر او تعبير بايد په سخته رد شي چي زموږ له مذهبي تعبير سره مخالفت لري. له همدې ځايه په زده کوونکو کي د کرکې، تعصب او نه زغم روحيه نوره هم پياوړې کېږي. همدغه ذهنيت سبب ګرزي چي زده کوونکي د فقهي او عقيدوي مسايلو په تعبير کي د هغه شخص، ډلې او هيواد تر اغېز لاندي راشي چي دوی پکي زده کړې کړې وي.

د دې پر ځای چي هغوی فکر کولو، عقل کارونې، د خپل فطري استعداد ودې او نوښت ته راوبولي، دوی ته په کلکه ويل کېږي چي بايد د خپل استاد، شيخ، پير او نوي وزاړه مذهبي لارښود هره خبره له څه فکر او غور پرته په پټو سترګو ومني، هره فتوا يې حقه وبولي او هره بيان شوې مسئله يې عملي کړي، هلته له اجتهاد او نوښت سره سخت مخالفت کېږي او ټول زور يې پر دې وي چي زده کوونکي د ړانده تقليد په خپلولو ځانونه د جنت حقدار وګرزوي. له دې سره- سره هغوی د بدعت او سنت په نوم د ژوند کولو له ډېرو نويو طرزونو او وسايلو سره هم مخالفت کوي او لويه بدمرغي دا ده چي دوی د سياست او له نامسلمانو ډلو او هيوادونو سره د چلند يو خورا حيرانوونکی دريځ لري. د دوی زاړه کتابونه، استادان، شيخان، مفتيان او له دې بهير سره تړلي ټول کسان په دې اند دي چي د نامسلمانو په وړاندي جګړه په هغه صورت کي فرض کفايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چي دوی تېرې نه وي کړې او که تېرې وکړي بيا پر نر، ښځه، مرېيي او هر هغه چا چي په يو نه يو ډول ورسره کومک کولای شي د لمانځه او روژې په څېر فرض ده. اهل کتاب(يهودان او عيسويان) به يا جزيه ورکوي، يا به اسلام مني او يا به وژل کېږي چي د جګړې په صورت کي به يې ژوندي نارينه، ښځې او ماشومان په مرېيتوب نيول کېږي. د برخليک په اړه به يې بيا د دوی مشران پرېکړه کوي چي ايا ښځې يې د مينځو په توګه ساتي، جنسي وفزيکي ګټه تري اخلي او که يې د پيسو په بدل کي او يا له څه بدلې پرته خوشي کوي؟ د نارينه وو او ماشومانو په اړه هم دغسي احکام دي. نور نامسلمان ملتونه يوازي د اسلام منلو او جګړې اختيار لري او بس.

د سياست په اړه يې نظر دا دی چي بايد د چارو ټول واک د مذهبي مشرانو په لاس کي وي او هغه ډول نظام پلی کړي چي د دوی په کتابونو کي يې احکام بيان شوي دي او موږ د طالبانو، داعش، القاعدې او نورو سخت دريځو ډلو په شکل ليدلی دی.

لوستونکي دي دا ګومان نه کوي چي موږ د فقهې، تفسير او احاديثو له ټولې ذخيرې سره مخالف يو او نه يې منو. بلکي هدف مو دا دی چي هلته بيان شوي تعبيرات د مفسرينو، فقهاوو او حديث پوهانو له خوا د خپل وخت د غوښتنو پر بنسټ شوي تعبيرونه دي، موږ د دوی هڅو او زحمت ته د قدر په سترګه ګورو مګر له دې سره-سره موږ هم حق لرو چي زاړه نظريات، افکار او مسايل له سره وارځوو او د د دين د کره منابعو، منطق، اساسي بشري حقوقو او علم په رڼا کي يې هغه څه ومنو چي د منلو وي او هغه څه يې رد کړو چي د منلو نه دي. نن دې ته سخته اړتيا ده چي يادو اسلامي فنونو ته له سره بيا اصولي کتنه وشي او د ګڼو فرهنګي، مالي او سياسي لاملونو پر بنسټ د دين سخت دريځی تعبير او له ترهګريزو کړنو ډک فقهي تفسير بيرته اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیني ارزښتونه که د ارزښتونو دین؟

د نړۍ په هره ټولنه کي مختلف ټولنیز، سیاسي او اخلاقي ارزښتونه د دې لپاره دي چي د انسان کرامت او شخصیت خوندي شي. د بنسټیزو بشري حقوقو هدف هم دا دی چي له هر ډول مذهبي، جغرافیایي او نژادي توپیر پرته ټولو انسانانو ته په مساوي ډول د انسانیت پر بنسټ اساسي بشري ارزښت ورکړل شي.

کله چي موږ د دین خبره کوو او د دین پر فلسفه ږغېږو نو هم باید تر هر څه لومړی دا پوښتنه مطرح شي چي انسان به د دیني ارزښتونو ساتندوی وي او که به په دین کي داسي ارزښتونه وي چي انسان پر خپل لوري ورماتوي او دا باور به ورکوي چي د دین په دایره کي یې هغه فطري او معقول حقوق خوندي کېدای شي چي باید د بشریت پر بنسټ یې ولري؟

مګر دا مهال چي زموږ په ټولنه بلکي ګرده اسلامي نړۍ کي کومه دیني مفکوره دود ده له هغې داسي ښکاري چي زموږ دین د یوې تنګې دایرې په ایستلو خپل پیروان دې ته هڅوي چي دیني ارزښتونه وساتي، په خپله د ارزښتونو دین نه دی. ځکه کوم دین چي په خپل ذات کي د انسانیت لپاره ارزښتونه لري، هغه د بل ساتنې ته نه وي اړ، د خپلو معقولو او منطقي ارزښتونو، ګټورو اخلاقي او معنوي لارښوونو، سالم فکري نظام او انسان شموله ښېګڼو په درلودو هر څوک د ځان پر لور راکاږي، د انسانانو په زړونو کي ځای مومي او د مینې په خپرولو د هر سړي ذهن ته لار پیدا کوي. ان په بېړنیو او غیر عادي حالاتو کي یې هم احکام پر منطق، عاطفه او ټولنیزو سیاسي بصیرت بنا وي.

په معاصر دور کي پر مختللې نړۍ دې ته نه ګوري چي د دین په متن کي لارښوونې څه وایي؟ ننني انسان دې ته ګوري چي یوې مفکورې ته ژمن او پر هغې عمل کوونکی په خپل ورځني ژوند کي څومره صادق، رښتنی، د بشر لپاره خادم، مینه ناک او د نورو عالي-معنوي صفاتو درلودونکی دی. دا مهال د کمیت پر ځای کیفیت مهم دی. نړۍوال د هغه دین پر لور ډېر ورماتېږي چي پیروان یې د صداقت، مینې، بشري خواخوږۍ، ټولنیز خیر، اخلاص او دنیا ته د ګټې رسونې په چارو بوخت وي، کرکه ونه لري، نورو ته په درناوي قایل وي، ځان تر ټولو عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګڼي، د ښځې او نارینه صنفي تبعیض پکې نه وي، د نوم او ځان ښودنې پر ځای یې معیار نیک عمل او غوره اخلاق وي، د تخریب پر ځای یې تعمیر خوښ وي، په هر څه کې پر ټولنیز عدالت ټینګار وکړي، د هر انسان وژنه او سپکاوی پکې ستر جرم او معصیت وي. پر انساني کرامت ټینګار وکړي، هر ډول اخلاقي او مدني لارښوونې یې په دې موخه وي چې انسانیت خوندي شي او خپل اساسي بشري ارزښت تر لاسه کړي. د هیڅ ظالم ملاتړ و نه کړي، ځمکنی ربوبیت پکې ځای و نه لري، د خاصې طبقې د واک او ځواک پلوی نه وي او بالاخره د دومره غوره اخلاقي او معنوي ارزښتونو درلودونکی وي چې هر انسان ورته تسلیمېږي او د خپل ناقرار وجدان قرار یې ګڼي.

موږ باید دا و نه وایو چې هلئ! دیني ارزښتونه له تنګونو سره مخ دي او باید ساتنه یې وشي، ځکه د ارزښتونو دین زما او ستا ساتنې ته نه بلکې غوره کردار، درانه شخصیت، عملي صداقت او له اخلاصه ډکې انساني رویې ته ګوري. که موږ د خپل کردار او تعمیري رول په وسیله نړۍ ته دا باور وکړو چې زموږ دین د همدغسې مثبتو او ګټورو ارزښتونو درلودونکی دی نو بیا به هیڅکله اړ نه شو چې ووایو نوره نړۍ زموږ دیني ارزښتونه له منځه وړي او باید موږ یې د ساتنې لپاره لاس پر کار شو. کله چې د عمل په میدان کې د یوې مفکورې مثبتې اغیزې ولیدل شي بیا یې د نړۍ هیڅ انسان نه له منځه وړلای شي او نه یې پر انساني پرګنو د اغیز مخنیوی شونی دی. باید دین موږ ته داسې ارزښتونه راکړي چې هم په موږ کې مثبت بدلون راولي او هم نور متاثر کړي. په کومه دیني مفکوره کې چې د نورو د راکاږلو پر ځای له هغوی سره د ټکر او تضاد خبره کېده نو باید وپوهېږو چې دا دین نه ارزښتونه لري او نه د بشر پر اخلاقي وجود اغېز کولای شي. که موږ پر خپل دیني دریځ یو ځل له سره غور وکړو نو ډېر ژر به وپوهېږو چې د دین په نوم ادرس مو غلط کړی، ځکه دین په حقیقت کې د هغو سترو اخلاقي او ګټورو معنوي لارښوونو مجموعه ده چې هدف یې ټول انسانیت ته خیر رسول، د هر ډول کرکې مخنیوی، د ټولو تبعیضونو له منځه وړل، د انساني کرامت او شخصیت ساتنه، ورورولي او د منطق پر بنسټ د عدالتي نظام ټینګښت دی. باید موږ د دیني ارزښتونو د ساتنې پر ځای د دین په انسان شموله ارزښتونو خبر او پلي کوونکي شو، د جبر او قول پر ځای هغه رول ولوبوو چې هر څوک د دین پر ارزښتونو باوري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين او انسانيت

په اسلام کي د اخلاقو، ټولنيزو احکامو، الهي لمانځنې او نبوي ارشاداتو يوه لويه موخه انسانيت او بشر پالنه ده. که د اسلام پر ګڼو فردي، کورنيو او ټولنيزو لارښوونو غور وکړو نو راته جوته به شي چي اصل هدف يې د يوه ځانګړي تعلق پر بنسټ انساني خواخوږي او بشر پالنه ده. مثلاً: الله تعالى مسلمانانو ته په قران کريم کي ويلي چي له خپل مور وپلار سره ښه کوئ، هغوی مه ځوروئ، په هره روا چاره کي يې اطاعت وکړئ، له ټولو خپلوانو سره غوره چلند کوئ، د يتيمانو حقوق مه خورئ، له هغوی سره ښه کوئ، لاس يې نيسئ، غريبانو او بې وزلو ته پام کوئ، سوال کوونکي مه رټئ او داسي نورې لارښوونې.

دا ټول احکام تر يوه ځانګړي سرليک لاندي په مجموع کي له بشريت سره د خواخوږۍ هغه موارد دي چي د دين په ګڼو لارښوونو کي ورباندي ټينګار شوی، هر مسلمان يې د هغو تر سره کولو ته هڅولی، د داسي کړنو د ترسره کوونکو درجې يې بيان کړې، د نه کوونکو دنيوي او اخروي مقام يې په ګوته کړی او په ټوله کي يې پر ټولنه او انسانيت د شتون او نه شتون په صورت کي د هغو مثبتې او منفي اغيزې څرګندې دي.

که د اسلام اصل روح یاني د الله توحيد ته پام وکړو نو هم پوهېدای شو چي دا په انساني تاريخ کي پر بشريت يوه ستره لورونه ده، ځکه کله چي په کومه ټولنه کي الهي توحيد نه وي، هلته ډېر وخت انسانيت مجبور شوی چي د خپل خالق او مالک پر ځای بُت، قبر، انسان، حيوان، لمر، سپوږمۍ، ستوري او د طبيعت نورو ښو او مظاهرو ته سر ټيټ کړي، خپل انسانيت تر پښو لاندي کړي، د داسي څه په وړاندي سر پر سجده شي چي د ده د لمانځنې لپاره نه بلکي د ده د خدمت لپاره دي. همدا خبره په يوه قراني ايت کي داسي

انځور شوې:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُنِيرٍ (لقمان: ۲۰)

ژباړه: ومو نه ليدل چي الله هغه څه درته اييل کړي چي په اسمانو او ځمکه کي دي؟ پر تاسو يې ښکاره او پټ نعمتونه لورولي. ځيني خلک داسي دي چي د الله په اړه له څه پوهي، لارښووني او ځلاند کتاب پرته شخړه کوي.

د دې ايت په رڼا کي راته جوته شوه چي د ځرګندو کايناتو په ډله کي انسان او بشريت ډېر لوړ مقام لري. نور کاينات د ځانګړو قوانينو له مخې د خپل فطرت تابع دي چي يوه ذره سرغړونه ترې نه شي کولای، مګر انسان له يو ډول مجبوريت سره–سره په محدوده دايره کي خپلواک دی، شعور لري، الله پرې د عقل په څېر يو ستر نعمت لورولی، د زده کړې استعداد لري، د بيان څښتن دی، ژبه ورکړل شوې او ان کولای شي د خپل چاپيريال په شاوخوا کي موجود کاينات په خپله ګټه وکاروي او هغه ډول استفاده ترې وکړي چي د ده زړه يې غواړي.

انسان د خپلو همدغو استعدادونو او وړتياوو پر بنسټ د ځمکي پر مخ د مېشتېدو چانس وموند او د هغې تنګونې په وړاندې بريالی شو چي د ملايکو په څېر د يوه نوراني او سپېڅلي مخلوق له خوا ورسره مخ شوی وو. همدا وجه ده چي د انسانانو ترمنځ له هر ډول ژبني، مذهبي، نژادي او سمتي تبعيض پرته د الله په وروستي کلام کي د ټول بشريت په اړه ويل شوي:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (المايده: ۳۲)

"يقينا که څوک يو نفس د بل نفس په بدل کي له وژلو او په ځمکه کي له فساد کولو پرته ووژني نو ګواکي ټول خلک يې ووژل او که يې څوک ژوندی کړي نو ګواکي ټول خلک يې ژوندي کړل."

دا الهي لارښوونه موږ ته راښيي چي د هر انسان وژنه ډېر لوی جرم او سخت کرکجن عمل دی. که څوک يو انسان قتلوي ګواکي ټول انسانيت وژني، ځکه په حقيقت کي ټول انسانان د يوه مور او پلار اولاده ده، د يوه خدای بنده ګان دي او ترمنځ يې د انسانيت په نوم يوه اړيکه ده چي په دې کي هيڅ ډول تبعيض ځای نه شي موندلای. په الهي دين کي د ګڼو عباداتو موخه دا ښودل شوې چي په وسيله يې انسان تقوا تر لاسه کړي. د تقوا ساده او اسانه تعريف له خپل خالق او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مخلوق سره نېکه رابطه ده. یاني تقوا دار او متقي انسان هغه دی چي هم د خپل خالق حقوق پر ځای کړي او هم د مخلوق. که وګورو نو د تقوا لفظ د هر ډول لوړو بشري اخلاقو او غوره ټولنیزو اړیکو لپاره یو ډېر ساده تعبیر دی چي هر څوک پرې په اساني پوهېږي. قران کریم د رسول الله په اړه ویلي:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (القلم: ۴)

"او یقینا ستا اخلاق ډېر لوړ دي."

د رسول الله لوړ اخلاق او ستر شخصیت د دې سبب شول چي د خپل وخت لوی جابران، سرسختي مخالفین او د هرې ټولنې وګړي متاثر کړي. ښه کردار، بشرپال چلند او انساني خواخوږی ته یې وهڅوي. ان امام بخاري په خپل کتاب صحیح البخاري کي یو ډېر عجیب روایت نقل کړی. راځئ! دا روایت په ګډه ولولو او د څو شېبو لپاره یې پر محتوا تم شو:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ، وَقَيْسُ بْنُ سَعْدٍ قَاعِدَيْنِ بِالقَادِسِيَّةِ، فَمَرُّوا عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ، فَقَامَا، فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ أَيْ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَقَالاَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جِنَازَةٌ فَقَامَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ: «أَلَيْسَتْ نَفْسًا». (صحیح البخاري، حدیث شمېره: ۱۳۱۲)

"عمرو بن مره وایي چي له عبد الرحمن بن ابی لیلی مي واورېدل، ویې ویل: سهل بن حنیف او قیس بن سعد په قادسیه کي ناست وو، پر دوی یوه جنازه راغله او ورته ولاړ شول. یو چا ورته وویل: دا خو اهل ذمه دي؟. دوی وویل: پر رسول الله هم داسي جنازه راغله، دی ورته ولاړ شو. ده ته وویل شول چي دا د یوه یهودي جنازه ده. ده وویل: ایا انسان نه دی؟."

یهود په خپل وخت کي هغه ډله وه چي له رسول الله سره یې ان د مکې تر مشرکینو هم ډېرې ډغرې ووهلې، د هغه پر خلاف یې پټې دسیسې جوړې کړې، د ده د ترور هڅه یې وکړه، د هغه د ناکامه کولو هره ممکنه چاره یې وکاروله او له مخامخ جګړو نیولې تر هر ډول شیطانت پوري یې خپل ټول توان پر دې صرف کړ چي دی له منځه یو سي. مګر له دې هر څه سره-سره بیا هم رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه یهودي جنازې ته د انساني نفس د درناوي په دود ولاړېږي او احترام یې کوي.

دې ټولو حقایقو ته په پام باید وپوهېږو چې د اسلام په سپېڅلي دین کې انسانیت تر هرڅه اوچت مقام لري او د بشرپالنې احساس هغه شعور دی چې پر بنسټ یې له هرډول تبعیض پرته کولای شو چې د نړۍ د ټولو انسانانو تر منځ د امن، ورورولۍ، ګډ کار، ارام چاپېریال او مینې فضا رامنځ ته کړو، ځکه د بشریت پراخه نړۍ هم د نورو کایناتو له فطرته جلا کېدای نه شي، نور کاینات له هرډول اختلاف او تنوع سره-سره بیا هم تر خپل منځ وحدت او همغږي لري چې موږ هم د خپل دین په رڼا کې د هغوی له دې عمل څخه په الهام او عبرت اخیستلو کولای شو د رنګ، ژبې، عاداتو، فرهنګ، مذهب، هیواد، ټولنې، افکارو او نژاد له اختلاف سره-سره یوه ګډه، ارامه او سوکاله نړۍ ودانه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو کې د شکل او ماهیت مسئله

کله چې په معاصر دور کې د دین په ټولنیزو لاربښوونو د عمل خبره مطرح کېږي، نو د نو پالانو او زوړ پالو تر منځ یو ډول نظري او لفظي اختلاف را منځ ته کېږي. که دین ته په ټولنیز چاپیریال کې د رول نه ورکوونکو دریځ یوې خوا ته کړو نو پخپله د دین پالو تر منځ هم دغه لانجه وجود لري. ځیني کسان فکر کوي چې د دین هره لاربښوونه باید په هغه ډول پلې او تطبیق شي لکه څرنګه چې په ابتداء کې لومړنیو مسلمانانو پرې عمل کاوه، ځکه دوی د حکم د ماهیت تر څنګ د هغه شکل هم د شریعت موخه ګڼي، خو د دې برعکس ځیني نور بیا په دې اند دي چې د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو او اجتماعي احکامو کې تر شکل ماهیت مهم دی. شکل په خپل وخت کې د شته امکاناتو پر بنسټ د حکم د عملي کولو څرګندوی دی، نه هدف. د عباداتو په اړه دواړه لوري په دې نظر دي چې په هغو کې باید له ځینو استثنایي صورتونو پرته په هیڅ ډول د بدلون او تغییر هڅه ونه شي.

د دې دواړو نظرونو جاج ځکه مهم دی چې دین په ټولنیز پرمختګ او شاتګ کې مهم رول لري، کله چې په یوه مذهبي ټولنه کې د زړو عاداتو، دودونو او جوړښتونو د بدلون خبره کوو، نو سمدستي دا پوښتنه راپورته کېږي چې دین په دې اړه څه دریځ لري او د شریعت امر څه دی؟ که پر دې ډول مسایلو اساسي بحث ونه شي نو زموږ په ټولنه کې ډېر امکان شته چې مثبت تغییرات به مو د ځینو ډلو او اشخاصو له خوا په دین کې د لاسوهنې په مانا تعبیر شي، په هر حال موږ د یوې مذهبي ټولنې په توګه اړیو چې په ټولنیزو لاربښوونو کې د شریعت پر احکامو دا پخواني نظري اختلاف یو حل بیا تر جاج او څېړنې لاندې ونیسو.

زوړ پالان د خپل دریځ په اړه دا استدلال کوي چې رسول زموږ لپاره یوه قدوه او بېلګه ده، نو څرنګه چې رسول په خپل وخت او وروسته دواړو زمانو کې د دین د تعبیر او تفسیر اساسي سرچینه ده نو ځکه باید د شرعي حکم په هغه شکل عمل وشي چې ده په خپل وخت کې پلی کړی وو. دوی دا هم وایي چې که د شکل د بدلون اجازه وای نو قران او یا رسول به یې په ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه کړې وای. په داسې حال کې چې موږ په دې اړه څرګند نصوص نه لرو، په ایتونو او روایاتو کې یا د حکم عمومي امر دی او یا یې د هغه مهال عملي شکل، وروسته کسان صرف په هغو شیانو کې د بدلون او یا تنوع منلو حق لري چې په اړه یې ښکاره نص موجود وي.

بل لورته نو پالي او د شکل پر ځای د حکم پر ماهیت ټینګار کوونکي وایي چې که د مسلې ژورو ته کوز شو نو د دین په ټولنیزو لارښوونو کې له یوې خوا هر وخت او هر ځای په شکل عمل سخت او یا نا شونی دی او له بلې خوا هغه هدف یا برخې له پامه غورځي او یا کمزوری کېږي چې شریعت غواړي په وسیله یې ټولنه سعادت او سوکالي تر لاسه کړي. مثلا د دیني لارښوونو له مخې صدقة الفطر (سرسایه) یو غوره او سنت کار دی، ځکه د خوشالۍ په ورځ له بې وزلو وګړو سره مرسته او خواخوږي ده. خو که یې د رسول الله د وخت موجود شکل چې د خورماوو، اوربشو، کورتو، غنمو او ممیزو په بڼه وو عملي کړو نو ګټه یې برخې کمه ده، مګر که یې ماهیت ته په پام پر ځای نغدې روپۍ ورکړو نو له ټولنې سره پوره مرسته ده. همدا راز مسواک یو مسنون عمل دی چې هدف یې د خولې پاکي ده، که یې موږ په زاړه شکل پورې ومښلو نو باید حتما د خولې پاکولو لپاره لرګی وکاروو، ځکه د زوړپالانو په اند د خولې پاکولو له عمل سره یو ځای د لرګي کارونه هم سنت ده. په داسې حال کې چې په دې اړه د راغلیو روایاتو له الفاظو ښکاري هدف یې لرګی نه بلکې د خولې پاکول دي. ځکه هلته ویل شوي چې په دې سره خوله پاکېږي او د رب رضا ده، نو خوله خو تر لرګي په او سني برش او کریم تر دې لا ښه پاکېږي، له همدې امله باید لرګی سنت ونه ګڼو بلکې خلک دې ته تشویق کړو چې له مسواک څخه هدف د خولې پاکول دي. دا هدف که په هر شي په څومره ښه ډول تر لاسه شي د همغه کارونه د شریعت هدف دی، نه خاص شکل او اله.

همدا رنګه په روایاتو کې د طب، صنعت، تجارت، سیاست، کورنۍ ژوند او نورو مدني چارو په اړه ځینې لارښوونې نقل شوې دي چې د معاصر پرمختګ له امله یې زاړه شکلونه برخې له کاره لوېدلي او ځای یې نویو ډولونو او طرزونو نیولی. د ساینس او ټیکنالوژۍ په پرمختګ سره ډېرې هغه ستونزې حل شوې دي چې پخوا یې حل موجود نه وو، په طب، سیاست، ټولنپوهنه، قانون، د جرم په سزا او مخنیوي او د ژوند په نورو څانګو کې ډول-ډول او ژور بدلونونه رامنځ ته شوي دي چې په زړو رودو د نوي دور نوې قضیې نه شو حل کولای. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله باید یا دین د ابدیت له دایرې وباسو او یا د شکل پر ځای ماهیت ته ترجیح ورکړو. پر شکلیت ټینګار کوونکي هم د ملکي او ځاني دفاع په مشروع حق کي د نبوي دور پر زړو وسایلو او طریقو ټینګار نه کوي، ځکه دا مهال هیڅ ارزښت نه لري او کارونه یې له حماقت پرته بل څه نه شي کېدای.

د زوړپالو یا شکلپرستانو بله ستونزه دا ده چي ډېر وخت د شرعي احکامو او فرهنګي مسایلو و دودونو ترمنځ شته کرښې ته پام نه کوي. ډېری هغه مسایل چي د اسلام په پیل کی رسول او د هغه ملګرو د دین په توګه نه بلکي د انساني او مدني اړتیا پر بنسټ د هغه وخت د دود او توان مطابق ورباندي عمل کړی، دوی د دین د غوښتنو په توګه مطرح کړې او له اوسنیو دین پالانو یې د پلي کولو غوښتنه کوي. څرنګه چي د وخت په تېرېدو او د تمدونونو په بدلون سره د ژوند کولو طریقې، دودونه، کړنې، افکار او د شکل جوړونې ډولونه هم بدلېږي نو د اوسني عصر ډېری مذهبیانو ته د لرغونې زمانې د ژوند ډول او شکل د منلو نه دی. که موږ په اروپا او نورو پرمختللو هیوادونو کي د خپل لیري پراته کلي د ژوند ډول او شکل وغواړو نو نه یوازي به زموږ لپاره سخته وي، بلکي نورو ته به موهم ستونزې جوړې کړې وي.

همدا راز که شکل هم د ماهیت په څېر مهم او مطلوب شي نو بیا د دین په اړه د ابدیت او په هر وخت او ځای کي د عمل تصور له منځه ځي. ځکه د شکل پرستۍ په نتیجه کي تر ځانګړې زمانې او تمدن پوري تړل کېږي چي په دې صورت کي د خوځنده ماهیت نه درلودلو له امله په بل ځای او نوي دور کي یې د عمل شونتیا ختمېږي. نو که غواړو چي په معاصر دور کي هم دین وساتو او هم عمل پرې وکړو لازمه ده چي د شکلیاتو پر ځای د دین روح او ماهیت درک او بیا یې د وخت له غوښتنو سره سم پلي کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تفكر د شدت او غفلت تر منځ

په اسلامي نړۍ کې د ډېرې ستونزو سرچينه په يو نه يو شکل د دين له تعبير او نقل سره تړاو لري ځکه د عقيدې پر بنسټ بيان شوي مسايل ډېر وخت تر نقد او ارزونې لوړ ګڼل کېږي. له دې ادرسه ورکول شوي فتواوې د تقدس له احساس سره يو ځای د جذباتو په رنګ هم لړلې وي. او له همدې کبله پکې ډېر ځله د يو خاص فکر تعصب ليدل کېږي. له معنوياتو سره د مستقيمو اړيکو درلودو پر بنسټ دا انګېرنه هم عامه ده چې د نصوصو او مسايلو په فهم کې عقل او منطقي نقد ته ځای نه شته. ديني نرګسيت يوه بله ناروغي ده چې اسلامي نړۍ ترې کړېږي. د نورې نړۍ پر مختګ زموږ لپاره د سترګو خار ګرزېدلی او هرڅه ته د پردۍ پديدې په نظر ګورو او داسې فکر کوو چې د فلسفي، منطقي، طبعي او تخنيکي علومو په ډګر کې د هغوی پرمختګ د خالص ماديت پايله ده چې موږ يې هيڅکله منلای نه شو.

دې ډول فکرونو او انګېرنو د اسلامي نړۍ په ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې د حقارت، بې ځايه وياړ او کرکې داسې ګډووډو احساساتو ته لار هواره کړې چې د زده کوونکو ذهنيت يې تر خطرناک خمار لاندې راوستی او د سالم رقابت پر ځای د ذهني او فزيکي انتحار پر پوله ولاړ دي. د دين او دنيا تر منځ د کرښې او روابطو نه پېژندنه هم د همدې حالت نتيجه ده. کله چې د دين پوهنې مخکښان د ستونزو حل يوازې په دې کې وينې چې بايد ديني اقتدار رامنځ ته شي نو د افرادو اصلاح، ذهني وده او مسؤوليت له منځه ځي او د وګړو توجو يوازې دې ته اوړي چې څرنګه په لوړه کچه د اسلامي واکمنۍ لپاره هلې - ځلې وکړي، فاسد نظامونه ونړوي او د واک پر ستر ستېج د اسماني نيابت زېرى اعلان کړي.

کله چې د دين هدف يوازې د واکمنۍ تر لاسه کول وګڼل شي نو په فردي ژوند کې يې هر ډول رول له منځه ځي، د وګړو اخلاقي احساس کمزوری کېږي، له نورو سره د غوره تعامل پر ځای د يوه وږي حيوان په څېر چمتو وي چې نور وخوري او د قربانۍ په نيت هغه څه وکړي چې بشريت ته يې تر ګټې زيان ډېر وي. همدلته انساني ارزښتونه، د نفس اصلاح، عاطفه، د بل ګټو ته د پام کولو فکر او د يوه کل په توګه د ژوند کولو اصول ارزښت بايلي او د ديني اقتدار په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته شوي توند لاري هر هغه څوک د بې لارۍ په تور له منځه وړي چي فکر کوي د دوی د ستر مراد په وړاندي خنډ دي. پر دې مهال د دین پالو دعوه کوونکو د فکر او فعالیت یوازینی محور د سلطې هغه پړاو ته ځان رسول وي چي پر مالومه سیمه، هیواد، هیوادونو او بالاخره ټول عالم د دیني واک ټینګول ګڼل کېږي او په دې سره به په نړۍ کي هر ډول بدی، ستونزې، ناخوالې او ظلمونه له منځه ولاړ شي. د دی تعبیر مخکښان په خاصو حالاتو کي راغلي نصوص د دایمي او اصلي حکم په ډول وړاندي کوي او د خپل نفوذ په ساحه کي میشتو عامو او یا په اصطلاح له اصل دیني تفکر او عقلي ذهنیت څخه بې برخې وګړو ته ښیي چي زموږ د ستونزو حل یوازي د اسلامي نظام په شتون کي دی. پر خپل فکر د مقدس لیبل په لګولو نورو ته د غور او جاج چانس نه ورکوي او که څوک له دوی څخه د خپل هدف د اساسي وضاحت او یا تطبیق په اړه روانو جریانونو ته په پام منطقي سپیناوی غواړي نو د هغوی لومړۍ هڅه همدا وي چي دغه ډول سوالونه او سوال کوونکي د تورونو په یوه مجهوله کنده کي خاموش کړي.

څرنګه چي د دیني منابعو پلټنه او اصلي متونو فهم یو لړ عیني او ذهني پیلچتیاوې لري، له همدې امله د سطحي ذهن درلودونکي په دې اند دي چي په دغه ډول مسایلو کي عقلي بحثونو ته ځای نه شته او هر ډول دیني تفکر باید د زماني بهیر په لفظي نقل کي تشریح او تفسیر شي چي دغه ډول مفکوره د اشخاصو، ډلو او انساني هڅو د تقدس له نظریې سره مرسته کوي او د دیني ډلو تر منځ د تعصب او حق د انحصاري کولو فکر ته لار پرانیزي چي بالاخره د ذهني او ساحوي نفوذ په سیالي کي له یو -بل سره لاس او ګرېوان کېږي، زغم په مطلق ډول له منځه ځي، د حذف او محوې پالیسي زور اخلي او د ځانګړي برداشت پر بنسټ د کفر، ارتداد، الحاد، ضلالت او فکري انحراف ټاپې دې حد ته رسېږي چي د یوه دین د پلویانو تر منځ د پخلاینې او نژدېکت هر ډول امکانات له منځه ځي. په انساني ټولنو کي د بېلابېلو ادیانو تاریخ شاهد دی چي د دین په نوم د مقدسو جګړو اصل عامل د واک او ځواک تر لاسه کول دي. له دې څخه په ډېرو کمو مواردو کي یوازي د رسالت او ځان ساتنې منطقي مبارزه جلا ګڼلای شو.

پورتني عوامل بالاخره هغو وګړو ته د ځان مطرح کولو فرصت برابروي چي همدا یې د ژوند لویه هیله وي او په ټولنه کي د خپل نوم ځلولو بل اسانه بدیل نه لري. همدغه کسان د خپل داخلي لجاجت پر بنسټ داسي تعبیرونه تر لاسه کوي چي د دوی هر ډول ناسمو کړنو ته د دین په جامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي برأت ورکړي او په لار کي هر ډول خنډونه د ديني فريضې په نوم له منځه يوسي ان که دا کار د زور، قتل، لوټماری، عام وژنې، ښارونو، بازارونو، کورونو، هر ډول اشخاصو او ديني عبادت ځايونو د ورانولو په بيه هم وي، ځکه د دوی مشران شعورا او کشران په غير شعوري ډول دا شان کړنې يو مشروع عمل ګڼي او په تر سره کولو کي يې د ځان، دين او اخرت ګټه ويني.

د توند لارو او افراطيانو د دغه ډول اعمالو او افکارو له امله يو شمېر عام وګړي او هغه کسان چي ديني بيګراونډ لري، خو له دغه ډول تعبيرونو سره جوړ نه دي ځانونه بې وسه احساسوي او هيڅ نه وايي. پر دې سربيره ځيني داسي څېرې هم شتون لري چي د خپلو شخصي بوختياوو پر بنسټ اصلا داسي غفلت ځپلي وي چي د موجودو شعارونو عامه بدرګه څاري که هر لوری ورته ګټور وي له څه تامل پرته يې خوا نيسي او ځان ته ځای پيدا کوي. د غفلت او شدت په دې ګرداب کي ژوند، اخلاقي ارزښتونه او بشري کرامت کډه کوي، دين په وبال اوړي او په ورانـدي يې د کرکې نفسيات ورو-ورو وده کوي چي د زمانې په اوږدو کي د کرکې زېږوونکي هر فکر په مړينه پای ته رسېږي، که په اسلامي نړۍ په تيره زموږ په هيواد کي د دين رول همد غسي د شدت او غفلت تر منځ وي نو يوه ورځ به يې جنازه هم ووينو او په دې کي ټوله ګرمه د هغو کسانو ده چي دين د خپلو موخو لپاره د يوې الې په توګه کاروي. د لوړتيا او انحصار غوښتونکو منګولو ته د ديني تفسير او تعبير لوېدو په مرحله کي د اسماني خلافت او نيابت په پلمه ځمکني اربابان ډېرېږي، حلال او حرام نوی مفهوم خپلوي، واجبات او فرايض نوي شکلونه مومي او عقيدوي تسامح په مطلق ډول خپل ځای تشدد ته پرېږدي چي سر لاري يې په دې دنيا کي د دوزخ او جنت ټکټونه ويشي، نور يې ننداره کوي او پلويان يې خوند ترې اخلي. که د اسلامي نړۍ په زړه کي روانو ناخوالو ته ځېر شئ د ژور جهالت په شتون کي به د نوي دور له سطحي سواد سره يو ځای د ديني شدت او غفلت دا ټول مناظر په مختلفو شکلونو ووينئ. په داسي يوه حالت کي چي څوک د ټولنې د عامه فکر پالنې او مسلکي وړتيا نه درلودو په پلمه د دين کارو پوهانو له غرضي فتوا ګټه اخلي او له هغو سره د تړلو ډلو او اشخاصو فتوا بيا هم د دين د معتبرو سرچينو مسلکي تعبير ګڼي نو دوی بيا هم د غفلت ښکار دي چي له امله يې د متشددينو دريځ پياوړی کېږي او د هغه حالت له دوام سره مرسته کوي چي د طبعي پايلو څرګندېدو په مرحله کي به ډېری ورته د افسوس او ښکي توی کړي. څرنګه چي موږ په دغسي يو حالت کي واقع يو نو د منطقي جاج پر بنسټ بايد د عقل او تجربې په رڼا کي د دين او دنيا سم انډول وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سختي کي اساني

په قرآن کي ویل شوي چي بې شکه له سختي سره اساني ده. (الانشراح)

د دې مطلب دا دی چي او سنۍ نړۍ د فطرت له کوم قانون سره سمه پر مخ ځي، د هغه یو اړخ دا دی چي دلته تل له مشکل سره اساني وي، دلته تل له خنډ سره د وتلو لار وجود لري. له دې معلومېږي چي په نړۍ کي د پر له پسې سولي د ساتنې راز څه دی؟. هغه دا دی چي د خنډونو له ټکر پرته خپله لار ومومو، په انساني ټولنه کي تل د سولي د ختمېدو علت دا پاتي شوی چي د افرادو یا ډلو په لار کي کوم وخت خنډ را منځ ته شوی نو هغوی غوښتي چي د خنډ په ماتولو د ځان لپاره لار هواره کړي.

همدا ذهنیت د سولي د له منځه تلو تر ټولو لوی سبب دی. له همدې امله خلګو ته دا ور ښودل شوي چي که کوم ځای سختي پېښه شي نو خنډ یې مه ګڼئ بلکي دا باور ولرئ چي کوم ځای سختي شته هلته اساني هم وجود لري، چیري چي ظاهرا سفر درېدلی له هغه ځایه نوی سفر هم پیلېدای شي.

که تاسو د کوم غره په لمن کي ودرېږئ نو وبه وینئ چي د غره له څوکې چینې په منډه د هوارې ځمکې پر لور بهېږي، چینې په لار کي بیا – بیا له کمرونو سره مخ کېږي چي ظاهرا یې د بهېدو مخه نیسي مګر هیڅکله داسي نه دي شوي چي کومې ډبرې دې د چینې لار تړلې وي. د دې ساده راز په یوه لفظ کي اعراض دی یعني له ټکر څخه په ځان ساتلو خپله لار وهل. هر وخت چي د چینې مخته کومه ډبره ورځي نو چینه له یوې شیبې ځنډ پرته داسي کار کوي چي چپه یا را سته اړخ ته په تاوېدلو خپله لار باسي او مخ په وړاندي ځي. هغه له لارې څخه د ډبرې لرې کولو پر ځای خپل ځان کږوي، په دې توګه له څه درېدو پرته د چینې سفر پر له پسې دوام کوي.

همدا د فطرت سبق دی، په دې توګه فطرت د عمل په ژبه انسان ته دا پیغام ورکوي چي له ستونزو سره د ټکر پر ځای هغه له پامه وغورځوئ، د خنډونو د ماتولو پر ځای له خنډونو په تاوېدلو خپل عمل ته دوام ورکړئ. دا کړنلاره په یوه لفظ پازیټیو سټېټس کو ایزم (positive status quoism) بلل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله د سیرت مطالعه ښيي چي ده تل هم دا تګلاره غوره کړې وه. د همدې نتیجه وه چي د داسي انقلاب پر راوستلو بریالی شو چي پکي د انساني هلاکتونو شمېره ډېره لږ وه او له څه شک پرته بې وینې انقلاب (bloodless revolution) بلل کېدای شي.

د پازیټیو سټېټس کو ایزم دا تګلاره په اوسنۍ نړۍ کي د سولي تر ټولو لوی ضمانت دی، که داسي وو ایو نو بې ځایه به نه وي چي د جګړې تر ټولو لوی سبب د سټېټس کو (status quo) د ماتولو هڅه ده او د سولي راوستلو تر ټولو لوی راز دادی چي د سټېټس کو په منلو سره په پاتي دایره کي د خپل ځان د رغولو هڅه وشي.

یادونه: دا لیکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه ولي زده کړې نه کوي؟

هر کال د کانکور په ازموينو کي د پښتنو له سيمو د خپل نفوس او مساحت په تناسب ډېر کم زده کوونکي شرکت کوي چي په دې سره موږ ټول سخت ځورېږو او د هيڅ احساس درلودونکي پښتانه لپاره دا حالت د زغم وړ نه دی. مگر موږ ولي داسي يو ، يا په بل عبارت پښتانه ولي له زده کړو سره مينه نه لري؟ لاندي به د خپلې تجربې، مشاهدې او ارزونې پر بنسټ هغه عوامل درسره شريک کړم چي پښتانه يې د زده کړو له بهير ځخه راگرزولي او د زده کړو لېوالتيا ډېره پکي پيکه ده.

د لوستو کسانو له خوا منفي تبليغ

ډېری پښتانه زده کړې يوازي او يوازي د دې لپاره کوي چي ښه معاش او لوړ مقام تر لاسه کړي. کله چي کوم زده کوونکي له دوولسم و څورلسم صنف او يا هم له لوړو زده کړو فارغېږي، نو سمدستي د کار په لټه وي، غواړي يوه داسي رسمي او يا غير رسمي دنده ومومي چي هم ښه غوښن معاش ولري او هم هوسا وي. کله چي خپل دې هدف ته ونه رسېږي نو بيا د زده کړو پر خلاف تبليغ پيلوي او هڅه يې دا وي چي د گيلو او شکايتونو له لاري نور زده کوونکي هم له زده کړو راوگرزوي، له زده کړو سره يې مينه رالږ کړي او داسي ذهنيت ته تبليغ وکړي چي زموږ په هيواد کي زده کړې هيڅ گټه نه لري، هر څه په پيسو او واسطو کېږي. دا دی ما زده کړې کړې دي، څه گټه يې راته کړې ده؟ هغه پلانی بې سواده ښه دنده او ښه معاش لري، په داسي حال کي چي زده کړې يې ډېرې کمې دي.

دغه ډول تبليغات ورور-ورو په يوه عمومي ذهنيت اوړي او چي بيا له هر چا سره د زده کړو خبره مطرح کړې همدا به درته وايي چي زموږ په هيواد کي زده کړې گټه نه لري. په داسي حال کي چي موږ بايد زده کړې د ښه معاش او ښې دندې لپاره ونه کړو. زده کړه او تعليم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي بايد هر سړی يې د ډېري قرباني په ورکولو تر لاسه کړي. د زده کړول کول دا معنا نه ورکوي چي موږ به حتما يوه ښه دنده او ښه معاش تر لاسه کوو. د زده کړې هدف د بې سوادۍ له منځه وړل، په ذهني او فکري لحاظ له وروسته پاته حالت ځخه را وتل، دليک-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوست زده کول، د وروسته پاته شخصي او اجتماعي کردار ختمول او د داسي وګړو او ټولنې رامنځ ته کول چي له معنوي پلوه سنجیده، په انساني ارزښتونو سمباله، بشر دوسته، پرمختګ خوښوونکې، ارامه، منظمه او د معاصر جهان له غوښتنو سره د ځان سموونکې وي.

یو باسواده، تعلیم یافته او په زده کړو سمبال کس باید د پوهې او علم ارزښت په دې تر پښو لاندي نه کړي چي ده د لنډ مهال لپاره ښه دنده او معاش نه دی پیدا کړی. عصري پوهه او علم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید د تر لاسه کولو لپاره یې موږ هر څه بایللو ته چمتو سو، خو د زده کړو فرصت و نه بایلو. د زده کړو لازمه پایله د یو سنجیده، عالم، روڼ اندي او منطق خوښونکي شخصیت روزنه ده، نه د مادي دندې پیدا کول. منم چي مادیات په ژوند کي ډېر مهم دي، مګر د هغو تر لاسه کول د یو شخص په خپل کاري ځواک پوري اړه لري، نه په زده کړه پوري. زده کړه یو انسان ته د کار کولو، مسولیت پېژندنې، ښه وجدان، لوړ فکر، غوره شخصیت، استعداد غوړونې او په ځان و جهان د پوهېدو وړتیا ورکوي. پاتي شوه دا چي څوک له دې لاري مادي امتیازات تر لاسه کولای شي او څوک نه؟ هغه نه د زده کړو لازمه پایله ده او نه د زده کړو په ماهیت او مفهوم کي دومره ارزښت لري.

د ښوونځیو ټیټ کیفیت

په وار-وار مي له خلکو اورېدلي چي دا یو کال کېږي ماشومان مکتب ته لېږم، خو تر اوسه یې نه خپل نوم زده کړی او نه هم له یوه څخه تر لسو حساب کولای سي. د ښوونځیو ټیټ کیفیت، د سمو استادانو نه شتون او بې غوري هغه بلا فت دی چي له ښوونځیو څخه یې د پښتنو زړه تور کړی دی او نه غواړي چي خپل ماشومان ور ولېږي. په ډېری مکاتیبو کي د ښوونکو شمېر کم وي، اداره د زده کوونکو حاضري ته چندان پاملرنه نه کوي، ښوونکي یوازي حاضري امضا کوي نور نو تدریس او شاګرد ته سبق ویل مسولیت نه ګڼي.

پر دې سربېره ډېری ښوونکي له شاګردانو سره بد چلند کوي، ډبوي یې او پر مازي خبره ورته غوسه کېږي. د شاګردانو ګستاخي هم له پامه نه شي غورځول کېدای. مګر دغه ستونزه په دې نه حل کېږي چي شاګردان وترټو او یا یې ووډبوو. ښوونځی د زده کړې او روزنې ځای دی. وهل-ډبول د ستونزې حل نه دی، بلکي ستونزې نوري هم ډېروي. د ادارې او ښوونکو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشن چلند او زور-زیاتي هم د شاګردانو پر روحیه، ذهني استعداد او زده کړو ته پر هڅېدو بد تاثیر کوي.

له بده مرغه زموږ استادان ان د پوهنتون په کچه هم د تعلیمي او روزنیزې روان پوهنې له اساساتو سره اشنایي نه لري. د ښووني او روزنې په میتود نه پوهېږي همدا وجه ده چې د روزنې په برخه کې ټولې هڅې یې صرف پر زورزیاتي راڅرخي چې دا حالت هیڅ زده کوونکی زده کړې ته نه سي هڅولای. د ځینو امتیازاتو پر سر تو پیري چلند بله ستونزه ده چې زموږ د درسي چاپېریال اغېز یې خورا کمزوری کړی او په شاګردانو کې د بې ځایه رقابت مفکوره وده کوي چې له امله یې ځیني زده کوونکي د دغه ډول توپیري چلند له کبله زده کړې پرېږدي.

د ښوونځیو د شمېر کمښت

د پښتو په هغو سیمو کې هم د ښوونځیو شمېر کم دی چې د امنیت د خرابۍ ستونزه نه لري. همدا څو ورځې وړاندې د کندهار ولایت د معارف چارواکو خبر ورکړ چې د دې ولایت په هغو سیمو کې ۱۳۹ ښوونځي تړلي دي چې امنیت یې بالکل د ډاډ وړ دی. یاني دغو ښوونځیو ته د معارف وزرات تشکیل نه دی ورکړی. د کندهار په معارف کې له دغسي حالت څخه موږ د هغو ولایتونو د معارف په اړه ښه اټکل کولای شو چې امنیت یې خراب دی، د دویمې درجې ولایت بلل کېږي، بې سوادي پکې ډېره ده او د خپل دې رسولو لپاره ټولې لارې ورباندې تړل شوي وي. ډېر ځایونه د ښوونځیو شمېر دومره کم دی چې د پنځو-شپږو کالو ماشومان بل ته د مکتب ته ځان نه شي رسولای، ځکه واټن زیات وي. پر دولتي ښوونځیو سربېره د خصوصي ښوونځیو شمېر هم ډېر لږ دی، ځکه یو خو زموږ شتمن وګړي د ښوونځیو پر جوړولو پانګونه نه کوي او بل که څوک غواړي چې په خپل لګښت ښوونځی جوړ کړي نو د حکومت له خوا د جواز ورکولو لګښتونه او د رسمیت مراحل دومره ډېر او اوږده دي چې ترسره کول یې خورا سترې کوونکی کار دی. دولت باید د زده کړو د ښه دودېدو په موخه د ښوونځیو لپاره د رسمیت او جواز په برخه کې ځیني داسي اسانیتاوې رامنځته کړي چې که دولتي ښوونځي نه شي کولای ټول زده کوونکي جلب کړي نو پر ځای به یې خصوصي ښوونځي موجود وي چې هم به زموږ خلک وکولای شي په اسانۍ زده کړو ته لاس رسي پیدا کړي او هم به د محدودو خصوصي ښوونځیو له امله د هغو پیس دومره اوچت نه وي چې یوازې د شتمنو اولادونه پکې زده کړې وکړي. بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه یې دا ده چې ګڼو کسانو ته-به کاري فرصتونه برابر شي.

پر مذهبي زده کړو ډېر ټينګار او د عصري زده کړو مخنيوی (د مدرسې - ښوونځي رقابت)

پښتانه دودیزه مذهبي ټولنه ده چې د مذهب او دين په نوم هر ډول فکر، خوځښت او بهير پکې ښه بازار درلودلای شي. زموږ په هیواد کې له عصري او ماډرن سستم سره سمې زده کړې اوږده مخينه نه لري او د تاريخ په اوږدو کې يې په وړاندې ګڼ فرهنګي، مذهبي او سياسي خنډونه راپورته شوي دي.

د زوړپالنې او پرمختګ ترمنځ د ځينو مذهبي-فرهنګي ټکرونو له امله د ښوونځي او پوهنتون نوم هم بدنام شو. په کليو او بانډو کې داسې تبليغات پيل شول چې عصري زده کړې د بې لارۍ او فکري انحراف سبب ګرزي. د امان الله خان، داودخان او خلقي رژيم پر مهال دغه ډول تبليغات وخت پر وخت ډېر شول او زموږ بې سواده وګړو هم منل چې له امله يې د عصري زده کړو پر خلاف د کرکې ذهيت په يوه کلتور او مذهبي ايډيا بدل شو.

ځينو کړيو د دين له ادرسه داسې فتوا ورکړه چې بايد د عصري زده کړو مراکز بېخي له منځه ولاړ شي او پر ځای يې ديني مدرسې جوړې شي. يو خو موږ له تاريخي پلوه د زده کړو سستم داسې جوړ کړی وو چې له لرغوني دود څخه په کار اخيستلو مو تعليم يوازې ملايي ګڼله. پښتنو د خپل قبيلوي جوړښت له امله يوازې ديني زده کړې سواد باله او د نړۍ له نوي پرمختګ څخه نه وو خبر.

د ظاهر شا د واکمنۍ پر مهال چې کله هڅه وشوه د پښتنو په لرو پرتو سيمو کې ښوونځي جوړ شي نو مذهبي ملايانو يې پر ضد د حرمت فتوا صادره کړه او خلکو ته يې وويل چې په خپلو سيمو کې د ښوونځيو د جوړولو اجازه مه ورکوئ! يو خو د ځينو فکري ټکرونو له امله ملايانو عصري زده کړې د دين خلاف ګڼلې او بل ملايان له وخته په خپلو سيمو کې د هر څه واکدار پاتې شوي وو. يوازې دوی په خپلو سيمو کې لوستي بلل کېدل نو دوی نه غوښتل چې خپل انحصاري واک ته يې په خپله حوزه کې بل خطر هم پيدا شي.

ځکه دوی پوهېدل چې د عصري زده کړو زده کوونکي او ښوونکي د ژوند په ډېرو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دوی تکړه دي، که یو ځل ډېر شول نو زموږ هغه تقدس به له منځه ولاړ شي چي دا ډېرې لسیزي یې د خلکو په منځ کی لرو. ملایان اوس هم ډېر وختونه دا ګیله کوي چي د عصري زدکړو زده کوونکي د دوی هغسي قدر نه کوي لکه عام کلیوال چي یې کوي.

پر دې سربېره چي ملایان هر وخت د زده کړو او علم پر فضیلت خبرې کوي نو تاکید یې یوازي د دیني عالم او دیني علم پر فضیلت وي. کله وایي طالب ته ملایکې وزر غوړوي، کله وایي علما د انبیاوو وارثان دي او کله وایي چي یو عالم تر زرو عابدانو ښه دی. په عین حال کي ځیني وختونه ضمنا د عصري زده کړو خاوندان غندي هم. کله یې د انګریز پر لار په تلو تورنوي، کله وایي چي شکلي او فکري انحراف رامنځته کوي او کله وایي چي د عصري زده کړو له مراکزو بې حیایي خپرېږي.

د دیني او عصري زده کړو تر منځ رقابت ته همدغه ډول تبلیغاتو زمینه برابره کړې ده. که تاسو په جوماتونو، مدرسو او دغه ډول نورو محفلونو کي د ملایانو او مذهبي مخکښانو خبرو ته غوږ شئ نو وبه وینئ چي د دوی ټول ټینګار پر مذهبي زده کړو دی او داسي برېښوي چي د قران کریم او نبوي سنتو له مخې یوازي د دیني علم زده کوونکی او عالم د ثواب او فضیلت څښتن دی، دا نور علوم هسي کسبونه دي، ان دوی په خپلو منځونو کي ډاکټر، انجینر، ادیب او د نورو ټولنیزو او ساینسي علومو هغه کسان هم امیان ګڼي چي له لیسانسه نیولې تر ماسټري او دوکتورا پوري یې زده کړې کړې وي.

څرنګه چي اکثریت پښتانه بې سواده دي، له فرهنګي پلوه شاته پاته شوي، اقتصادي حالت یې کمزوری دی، تر ډېره له نورې پر مختللې نړۍ سره زیات روابط نه لري او د رسنیو رول هم پکي ډېر ضعیف دی له همدي امله د ملا او منبر خبره ورته سخته کره او له هره پلوه پوره ښکاري نو کله چي د دین له ادرسه او د منبر له لاري د دین استازي عصري علم غندي او تاکید یې ټول پر دیني علم وي خود به د پښتنو په څېر خلک له عصري علم سره مینه نه لري او ټول هڅه به یې دا وي چي په خپلو اولادونو مذهبي علوم وو ایي چي هم یې دنیا سمه شي او هم یې اخرت.

همدغه علت دی چي یو پښتون د روزګان، زابل، غزني او نورو ولایتونو له لري پراته کلي خپل زوی د کوټې، کراچي او پېښور مدرسو ته لېږي چي هلته مذهبي علوم وو ایي او هغه ویاړ تر لاسه کړي چي له دودیز مذهبي فکر سره سم دوی ته په قران او سنت کي ورکول شوی دی. (په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عين حال کي همدغه ذهنيت او د مذهبي علومو لپاره نورو هيوادونو په تېره پاکستان او ايران ته د افغانانو لېږل د ترهګرۍ لپاره ښه سرچينه هم ده)

اداري فساد

په معارف کي اداري فساد بله لويه، اساسي او د ګڼو ناخوالو زېږوونکې ستونزه ده چي نه يوازي يې د پښتنو پر ښوونيز بهير بد اغېز کړی، بلکي تر ډېره د روانې ناولې جګړې غوښنه برخه جوړوي. په معارف کي فساد، درغلۍ او د مافيايي کړيو لاسوهنې اوس دې حد ته رسېدلي دي چي کله خلکو ته د معارف نوم ورياد کړې، سمدستي يې په ذهن کي فساد، درغلي، واسطې او د مافيا نوم ورګرزي دلته معارف ياني مافيا.

په دغسي حالت کي هيڅ ممکنه نه ده چي په پښتنو کي دي د معارف د تقويې، ودې او پرمختګ لپاره کار وشي، بلکي د مفسدو چارواکو، وکيلانو، ولايتي شورا د بې ضميره غړيو او نورو دولتي چارواکو هڅه دا وي چي ولس نور هم په تياره او ناخبرۍ کي پاته شي چي د فساد له لارې د خپلو ناولو عوايدو سرچينې خوندي وساتي او د معارف زياته بوديجه په خپلو منځونو کي سره وويشي او کمه يې يې يوازي د دې لپاره ولګوي چي د بوديجې د راتګ بهير روان وساتي.

خيالي ښوونځي، هوايي تشکيلات، د ښوونځيو د لګښتونو خوړل، د ښوونکو د معاش نه ورکول، په تدريسي، اداري او پرسونل په برخه کي د ښوونځيو د اړتياوو نه پوره کول د پښتني سيمو په ښوونځيو کي بېخي عادي ستونزه ده. ګڼ ښوونځي ودانۍ نه لري، زده کوونکو ته کتابونه نه رسېږي، ښوونکو ته يوازي ۵ زره افغانۍ معاش ورکوي، هغه هم په داسي حال کي چي څو مياشي ورته نه وي ورکړل شوې. اکثر وخت ښوونکي همداسي کسان وي چي د لومړي او دويم صنف د تدريس لياقت نه لري، خو دوی يې ځکه ګوماري چي دغه ډول کسان په هر ډول حالت کي د معارف د چارواکو او ښوونځيو د مديرانو په وړاندې اواز نه پورته کوي او هر ډول حالت ورته د زغملو وړ وي.

د معارف ډېری چارواکي هڅه کوي په خپلو ادارو کي داسي کسان پر دندو وګوماري چي معياري وړتيا و نه لري او صرف د حکم منونکي او د هو صيبب نه صيب مطلق اطاعت يې ښه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په چاپلوسي کي تر هر چا وړاندي وي او د هر ځو مره بد حالت په ليدو يې نه وجدان ويښيږي او نه هم په دې خبر وي چي شاوخوا يې څه روان دي؟.

د معارف خيانت، فساد، اختلاس او د مظلوم ولس د حق خوړني ناولی فرهنګ دومره پراخ او پيچلی دی چي که څوک په خبر شي د معارف د ټولو کارکوونکو او مسولينو پر انسانيت، اسلام او افغانيت به نه يوازي شکمن شي بلکي پر دوی به لعنت ووايي او له دغسي وجدان څخه به پنا وغواړي (په دې برخه کي ډېره لږ استثناء منل کېدای شي) په پښتني سيمو کي د نا امنيو او وروسته پاتي فرهنګي حالت له امله په هره برخه کي فساد په ډېره بې غمي کېدلای شي، ځکه دلته مدني فعالان او رسنۍ له وېرې، تمې او پروژيي برنامو پرته د خپل ولس مظلوميت او حق تر لاسه کولو ږغ ته انعکاس نه شي ورکولای.

دلته قومي مشرانو، محدود روحانيت، مافيايي کړيو، د نشيي توکو کاروباريانو، ترهګرو، د معارف نيکتايي اچوونکو فيزيکي روڼ اندو مامورينو، وکيلانو، وزيرانو، واليانو، مدني فعالانو، د رسنيو چارواکو، قلموالو او له دې ځانګي سره تړلو نورو منسوبينو د يوه سنجول شوي پلان له مخې د فساد په کولو خپلې ګټې داسي تنظيم کړې دي چي هيڅوک يې د رسوا کولو او مخنيوي توان نه لري.

دوی هم اجرتي قاتلان لري، هم په رسنيو کي پلويان، هم په ټولنيزو شبکو کي سرسختي کنځل مار ځارونکي، هم د واک او نفوذ په ساحه کي لوی خيټې قومي مشران، وکيلان او پر لوړو منصبونو ناست ټوپکوال چي په ګډه د يو-بل ګټې ساتي.

په معارف کي همدغه منظم فساد په پښتنو سيمو کي د معارف چاري له ډېرو لويو خنډونو سره مخ کړې دي. د زده کړو کيفيت يې ټيټ کړی او د ښوونځيو شمېر سخت کم دی. کله چي حالت داسي وي نو پښتانه ولي خپل اولادونه هسي د وخت ضايع کولو لپاره ښوونځيو ته ولېږي؟ ښوونکي د کوم احساس پر بنسټ له خپلو زده کوونکو سره خواري وکاږي او مديران د کوم باور له مخې د ښه خدمت احساس ولري؟ د اختلاس او فساد په چاپيريال کي د ښه وجدان او ضمير خاوند هم بالاخره ستړی کېږي چي يا به معارف خوشي کوي او يا به دی هم ورسره په فساد اخته کېږي او يا به په هيڅ سر نه خلاصوي صرف به خپله دنده مخته وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناامني

افراطیانو د خپلو بریدونو، جګړو، وحشتونو، ځورونو او دین او اسلام خلاف کړنو په وسیله د ژوند د نورو څانګو تر څنګ د پښتني سیمو معارف هم سخت زیانمن کړ چي له امله یې نورو قومونو د ناامنۍ له پلمي څخه په استفاده د معارف ډېر امکانات خپلو سیمو ته ولېږدول او پښتون میشتي سیمې د افراطیانو د کړنو له امله په ابدي محرومیت کي پاتي شوې.

طالبانو او نورو افراطیانو له دولت سره د سیاسي مخالفت په پلمه د پلونو، سړکونو، بندونو او ښوونځیو په ځېر د عام المنفعه پروژو مخه ونیوه، ښوونځي یې ونړول، ښوونکي یې وګواښل او داسي خبرپاڼې یې خپرې کړې چي که هر څوک ښوونځي ته ولاړل یا یې خپل ماشومان د صلیبیانو له خوا جوړو شویو ښونځیو ته ولېږل نو سزا به ویني.ان د زابل ولایت د سیوري په ولسوالي کي د طالبانو یوه سخت زړي قومندان ملا سلیم له یوه ښوونکي څخه یو ازي له دې امله غوږونه غوڅ کړل چي په یوه ښوونځي کي ښوونکی وو.

طالبانو په دغسي اعمالو له یوې خوا په پښتنو کي د سخت وحشت له امله د زده کړو روحیه ووژله او له بلې خوا یې د دولت په لوړو کړیو کي د پښتنو ځینو شعوري دښمنانو ته دا پلمه په لاس ورکړه چي په معارف او نورو ملي پروژو کي د دې لوی قوم حقوق په نورو وخوري او ناامني د یوې کلیدي پلمې په توګه وکاروي. ان داسي راپورونه شته چي په غزني او روزګان کي هزارګانو د دې لپاره له طالبانو سره د وسلو او پیسو مرسته کوله چي دوی د پښتنو په سیمو کي ناامني جوړه کړي، څو هغه پروژې د هزاروو سیمې ته انتقال شي چي د امن په صورت کي به د غزني او روزګان په پښتنو سیمو کي پلي کېدې.

طالبانو د پاکستاني ملایانو او پنجابي مفتیانو په فتوا هڅه کړې چي ښوونځی او پوهنتون د فکري انحراف، ارتداد، غلامۍ او بې حیایي د مرکزونو په توګه معرفي کړي. د عزم په نوم د طالبانو یوې مجلې په خپله یوه ګڼه کي لیکلي وو چي ښوونځي په لومړي ځل د فرعون له خوا ایجاد شو. همدارازد طالبانو یوه مشهور ملا مولوي هبة الله اخوند زاده چي یو وخت د کوټې ښار په ۱۳ کیلو میترۍ کچلاک ښارګوټي کي میشت وو، هلته یې مدرسه درلود او ګڼو مذهبي طالبانو به ورباندي په اصطلاح لنګوټي تړلې، خو اوس د اختر منصور لومړی مرستیال دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله یوه وینا کې چې د طالبانو د فراغت په مناسبت جوړه شوې وه د ښوونځي او مدرسې د پرتلې په ترځ کې وویل: یو حاجي صاحب راته وویل: غواړم یو داسې ښوونځی جوړ کړم چې پر شرعي اصولو به برابر وي، ستا څه رایه ده؟ ده ویل ما ورغبرګه کړه چې له مدرسې څخه به ملا عمر راوزي او له ښوونځي څخه به کرزی او مشرف نوره نو ستا خوښه ده.

افراطي کړی په خپلو تبلیغاتو کې تل د کلي وروسته پاته ژوند او فرهنګ د ښار له ژوند او فرهنګ سره پرتله کوي او بیا کلیوالو ته داسې ذهنیت ورکوي چې که مو ښوونځی ولوست نو بیا به مو نجونې له نارینه وو سره یو ځای ناستې وي، بازار ته به راوزي او بې حیایي به ډېره شي چې په دې لړ کې بیا د کابل بیلګې ورته کتار کړي. ورته وایي هلته نجونې لوڅ مخ راوزي، له نارینه وو سره په یوه دفتر کې یو ځای کار کوي، اسلامي حجاب نه مراعاتوي او دغسې نور بې ځایه چټیات چې یوازې بې سواده او ساده کلیوال پرې خطا کېدای شي.

څرنګه چې په کلیو کې ملا او منبر د طالبانو او دغه ډول نورو افراطیانو لوډ سپیکران دي له همدې امله تل د هغوی په اشاره او اراده د ښوونځي او پوهنتونو پر ضد تبلیغات کوي، په مختلفو بهانو د ښوونځي او عصري زده کړو مخه نیسي او په وړاندې یې خنډونه جوړوي. د ناامنۍ له امله ډېر ښوونځي تړل شوي او یا داسې وي چې کله تړلي او کله پرانیستي وي. وخت پر وخت د افراطیانو له خوا د ښوونځیو اداري مدیرانو، ښوونکو، زده کوونکو او نورو مامورینو ته اخطارونه ورکول کېږي چې له امله یې د هر چا زړه له زده کړو تور شي. ان په ځینو هغو سیمو کې خو یې ښوونځي مطلق بند کړي دي چې د طالبانو ولکه ډېره ده او د خلکو له پشاره هم نه ډارېږي، مګر په کومه سیمو کې چې د خلکو د پشار له امله ښوونځي پرانیستي دي، هلته بیا د معارف خدمات د افراطیانو د بې ځایه مداخلو له امله دومره ټکني دي چې هیڅکله د یوه هیواد رسمي معارف نه شي بلل کېدای.

د ښځو له زده کړو سره مذهبي- فرهنګي حساسیت

پښتانه د خپل تاریخي فرهنګ او وروسته پاته مذهبي فکر پر بنسټ په ټولنه کې د ښځو له حضور سره سخت حساسیت لري. څرنګه چې پښتنو لازم مدني پرمختګ نه دی کړی او تر اوسه هم قبیلوي فکر لري، ټولنیز جوړښت یې اوس هم عنعنوي دی او مرد سالاري پکې اوس هم شرافت، ویاړ او مېړانه بلل کېږي. له همدې امله ښځو ته په ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي، پوهې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تعلیمي ډګر کي ونډه ورکول ښه کار نه ګڼل کېږي.

په پښتنو کي اوس هم د پخوانیو پېړیو تر وخت تېر ویارونه پالل کېږي، د ښځو په اړه د پښتنو تصور دا دی چي هغوی باید یوزای د نارینه وو خدمت وکړي، ماشومان وزېږوي او ویې پالي. له دې ها خوا هیڅ حق نه لري. له همدې فرهنګ سره د مذهب توجیهات هم یو ځای شوي چي له دې سره د ښځو د سالم ژوند او په ټولنه کي د ازاد ژوند په وړاندي خنډونه نور هم پیاوړي کېږي.

پښتانه د خپل فرهنګي – مذهبي تصور پر اساس داسي فکر کوي چي که ښځه له کوره ووته نو هم به یې دنیا خرابه شي او هم اخرت. دوی فکر کوي چي ټولنې ته د ښځې ورتلل، زده کړه، سیاسي فعالیت، اقتصادي بوختیا او په ټولنیزو چارو کي ونډه اخیستل دا مانا چي باید موږ خپل دین تر پښتو لاندي کړو، خپل غیرت او تاریخي ویاړونه له لاسه ورکړو. د ښځو په اړه د پښتنو همدغه ناسم تصور د دې سبب شوی چي زموږ ښځې د زده کړو له ډګره بېخي لري پاته شي او داسي کورنۍ به ډېرې کمې وي چي د ښځو زده کړو ته په پراخ نیت اجازه ورکړي.

په ښارونو کي اوس هم ډېری کورنۍ اول ښځو ته د زده کړو اجازه نه ورکوي او که وړې نجونې په ښوونځي کي داخلې هم کړي، خو ډېری کورنۍ یې تر ۱۲ کلنۍ وړاندي بیرته راګرزوي یاني یوازي تر پنځم ټولګي پوري د زده کړو اجازه ورکوي.

کله چي ښځه نالوستې وي، نو موږ دا تمه نه شو کولای چي ماشومان دي په ښه ډول تربیه کړي، ځکه یو بې سواده شخص به څرنګه د انسان په تربیه پوه شي او څه به ورته وښیي؟. د ښځو د زده کړو مخنیوي هم ښځې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي او هم یې زموږ د روزنې او پالنې کورنی نظام ډېر بد متاثر کړی دی.

په کار ده چي دولت، مدني بنسټونه، رسنۍ، دیني علما، قومي مشران او نور نفوذ درلودونکي ګروپونه/ شخصیتونه پښتانه د ښځو زده کړې ته وهڅوي او د هغه ذهنیت پر خلاف هر اړخیزه مبارزه وکړي چي د ښځو د زده کړو په وړاندي خنډ دی. که زموږ ښځې د زده کړو پوره حق تر لاسه کړي، نو ان شاء الله ډېر ماشومان به له ډېرې ښې روحیې او سویې سره ښوونځیو ته ولاړ شي چي په دې سره به هم زموږ د ښوونځیو کیفیت ښه شي او هم به له زده کړو سره مینه زیاته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

څرنګه چي زموږ د ټولنې ډېرى وګړي د مادي فقر تر څنګ په معنوي او جنسي فقر هم اخته دي له همدي امله د جنس او سيکس په اړه خورا عجيب او غريب تصورات لري. دوى د مخالف جنس په وړاندي بل هيڅ فکر نه کوي، يوازي او يوازي د شهواني غريزې په نظر ورته ګوري. دوى داسي انګېري چي ښځه ياني جنسي متاع او د نارينه لپاره د جنسي اړتيا پر مهال د خدماتو وړاندي کوونکې له دې پرته د ښځي بله هيڅ وړتيا او فعاليت ورته د منلو نه دى. د نارينه وو تر څنګ اوس ښځې هم داسي فکر کوي چي دوى له دې ها خوا په خپل ژوند کي د کاري ډګر بله ساحه نه لري. همدا وجه ده چي نارينه او ښځې دواړه په دې اړه چندان اندېښمن نه ښکاري چي ولي نارينه زده کړه او په ټولنه کي فعاليت کولاى شي، خو ښځه يې نه شي کولاى؟ ځکه دواړه په دې اند چي دغه ډول وېش طبعي او ديني دى. د بدلون هڅه يې له هره پلوه يو غلط اقدام دى، مګر که زموږ ښځې زده کړه وکړي نو په لنډه وخت کي دغه ډول ناسم افکار اصلاح کېداى شي چي هم به د ښځو لپاره ګټور وي او هم زموږ د تعليمي سستم لپاره، ځکه او سمهال زموږ د ټولنې يوه لويه برخه بې سواده او نالوستې پاتي ده.

بې وزلي او ډېر اولادونه

په پښتنو کي بې وزلي يوه بله لويه ستونزه ده چي د ډېرو کسانو د زده کړو مخه يې نيولې ده. پښتانه د اقتصاد په ډګر کي وروسته پاتي دي، نو له همدي امله نه شي کولاى چي په خپلو اولادونو زده کړې وکړي. د دې تر څنګ د اولادونو ډېرښت بل هغه سرخوږى دى چي د تعليم په ډګر کي د پښتنو د وروسته پاتي والي لامل ګرزي. ځکه کله چي د يوې کورنۍ نفوس ډېر او عوايد يې کم وي نو هغه کورنۍ نه شي کولاى د ځان لپاره د ژوند اړين وسايل او توکي برابر کړي. ياني دومره عوايد نه لري چي د ژوند تر لومړنيو اړتياوو يې ډېر وي او بيا په هغو د اولادونو لپاره د زده کړو اسانتياوې برابرې کړي. که په کومه سيمه کي دولتي ښوونځي وي نو بيا هم پښتانه ځکه نه شي ورتلاى چي ډېرى کورنۍ اړې دي د خپل خوراک، څښاک او نورو اساسي اړتياوو لپاره په ماشومانو کار وکړي. پښتانه د خپلې بې سوادۍ او ناسم مذهبي فکر له امله دې ته نه دي چمتو يا نه پوهېږي چي بايد د خپل ځان او اولادونو د ښه ژوند لپاره د ماشومانو زوکړه کنټرول کړي. که پښتنو د خپل مالي توان په اندازه ماشومان زېږولاى ياني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اولادونه يې درلوداى چې په ښوونه او روزنه پسې يې رسېداى شواى نو بيا به له مالي پلوه هيڅ کورنۍ په دې ستونزه نه وه اخته چې خپلو اولادونو ته دومره مصارف نه شي برابرولاى چې د هغوى د زده کړو لګښت پوره کړي.

زموږ خلک يوازې سرونه ډېروي خو دې ته يې نه ګوري چې د سرونو تر ډېرولو د مغزونو روزل اړين دي. که زموږ عوايد کم او مصارف مو زيات وي نو د نورو ګڼو ټولنيزو، رواني او مالي ناخوالو تر څنګ يوه لويه ستونزه دا رامنځ ته کېږي چې نه شو کولاى خپل ماشومان په سم ډول وروزو او دوى ته د روزنې لپاره لازم امکانات برابر کړو. دا اوس هم په ګڼو ښارونو او کليوالو سيمو کې ځينې ځايونه د دولت له لوري ماشومانو ته د وړيا زده کړو امکانات برابر شوي خو پښتانه ځکه ماشومان نه ورلېږي چې بيا د روزي ګټلو لپاره بل څوک نه لري، ياني د اقتصادي ستونزو له امله اړ دي چې ماشومان له زده کړو راوګرزوي او د يوې ګولۍ ډوډۍ پيدا کولو لپاره په ماشومانو کار وکړي.

ګڼ داسې کسان پېژنم چې له زده کړو سره ښه مينه لري، خو د مالي ستونزو له امله نه شي کولاى لېسه او پوهنتون ووايي ځکه د کار او زده کړو يو ځاى مخته وړل يا سخت وي او يا بېخي امکان نه لري. ډېرى پښتانه ځوانان او د کم عمر کسان اړ کېږي چې د خپلو مالي اړتياوو پوره کولو لپاره ايران، پاکستان، منځنى ختيځ او نورو بهرنيو هيوادونو ته سفر وکړي چې ځينې وختونه يې د سر په بيه تمامېږي. د پښتنو په سيمو کې له مذهبي زده کړو سره د ډېرې لېوالتيا يو علت بې وزلي هم ده، ځکه مذهبي زده کړې ډېر وخت مفتې وي او هيڅ ډول لګښتونه نه لري.

پر دې سربېره که کوم څوک د ډېرو ستونزو له تېرولو سره – سره بيا هم لېسه وايي او پوهنتون ته ځي نو ځينې وختونه مجبورېږي چې پوهنتون په نيمايي کې خوشې کړي او که يې پاى ته ورسوي نو هم يې په داسې کيفيت لولي چې د ذهني تمرکز نه درلود له امله يې سويه ډېره ټيټه وي. که دغه ډول کسانو په خپل ژوند کې لږ مالي داډ درلوداى نو ډېره شونې وه چې زده کړو سويه به يې ښه واى او د ټولنې لپاره به له پوهنتون څخه راوتلي بې سواده نه بلل کېداى.

د همدې بې وزلي له امله پښتانه مجبور دي چې خپلې لوڼې په ډېر کم عمر کې وپلوري او له نجونو څخه د اخيستلو او رانيولو کار واخلي چې له همدې امله ښځو ته د پوره انسان مقام نه ورکول کېږي. په ټولنه کې د ښځې مقام يوازې د خدمت کوونکې دى چې يو يې خرڅوي او بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رانيسي. همدا وجه ده چې پښتانه د ښځو تعليم چندان مهم نه ګڼي، ځکه ذهنيت يې داسې دی چې هسې به يې هم پلورم او بل کورته -به يې ودوم نو ما ته يې څه ګټه رسېږي؟ دلته هر څوک ښځه د خريد وفروش متاع ګڼي او د زده کړو غم يې ورسره نه شته. د ډېرو اولادونو او مالي فقر له کبله پښتانه هم خپله مالي اړتيا په ښځو پوره کوي او هم جنسي اشتها.

د زده کړو په ارزښت نه پوهېدل

سره له دې چې په نوره نړۍ کې د زده کړو د ارزښت او ګټورتيا په اړه تبليغ ته هيڅ اړتيا نه شته، مګر پښتانه لا هم دې ته شديده اړتيا لري چې د زده کړو او پوهې ارزښت ورته بيان شي او په دې اړه پراخ تبليغات وشي. پښتانه اوس هم يوازې د يوې ګولۍ ډوډۍ ګټل ستر غنيمت ګڼي او وايي چې په کار ده مونږ د هقاني، نجاري، خياطي او داسې نور کسبونه زده کړو. د دې لپاره نو د ښوونځي او پوهنتون لوستلو ته څه اړتيا ده؟ يوه ګوله ډوډۍ خو په بېل او کره هم پيدا کېږي. ولې خپل زامن داسې مرکزونو ته واستوو چې هلته يې عقيده خرابېږي، د خپل پلار او نيکه دود پرېږدي او د پردو پر لار ځي؟ په کليو او ښارونو کې داسې کورنۍ بېخي ډېرې دي چې اولادونه به يې په کوڅو کې هسې بې کاره ګرځي او هيڅ بوختيا به-نه لري، خو د کورنۍ مشران يې د زده کړو په کيسه کې نه دي. زمونږ ډېری خلکو ته اوس هم سواد او زده کړه داسې ښکاري لکه څوک چې اوبازي،غېړنيونه او داسې نوري لوبې زده کوي چې د ژوند له اساسي اړتياوو څخه نه دي خو که چا زده کړه بد کار يې نه دی کړی، ان د ځينو تبليغاتو له امله خو اوس هم سارايي پښتانه ښوونځي ته -په ښه سترګه نه ګوري. په يو نه يو ډول ورته د بې لارۍ ځايونه ښکاري، مګر څوک چې د دغه ډول تبليغاتو تر اغېز لاندې نه دي، هغوی د ماشومانو ښوونځي د ماشومانو لپاره د روزنې او تربيې مرکز نه ګڼي بلکې ښوونځي داسې ګڼي چې هلته په لېږلو به د يو څه وخت لپاره د ماشومانو له شوخي او شور ماشور څخه بېغمه وي.

د دغسې ذهنيت د ښه درک لپاره به د ښوونځيو او زده کړو په اړه د پښتنو عمومي دريځ ته پام وکړو. کله چې په کومه سيمه کې د ترهګرو او نورو غير مسؤلو وسله والو له لورې ښوونځي سوځول کېږي نو پښتانه يې په وړاندې چنداني خواشينونکی غبرګون ځکه نه څرګندوي چې دوی ته له لويه سره د زده کړو مرکزونه ارزښت نه لري شتون او نه شتون يې ورته بې توپيره دی. پښتنو هيڅکله د ښوونځيو او زده کړو د مرکزونو د جوړولو، رغولو، ساتلو او زياتولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاريون ونه کړ، پر خپلو مشرانو يې په دې اړه پشار رانه ووست او په خپلو امکاناتو يې ښوونځي جوړ نه کړل.

د پښتنو قومي او سياسي مشرانو هيڅکله د ښوونځيو د ډېرولو، پراخولو، تجهيزولو او جوړولو لپاره کمپاينونه ونه کړل. د خپل نفوذ په ساحه کي يې خلک ورته ونه هڅول او د خپل سياست او خدمت تګلاره يې داسي جوړه نه کړه چي زه به ښوونځي جوړوم، خلک به زده کړو ته تشويقوم او څوک چي له علم او پوهي سره دښمني کوي، د معارف امکانات د ځان په ګټه کاروي او اختلاس کوي له هغوی سره به د سخت چلند لار خپلوم دا ځکه چي دغه ډول ژمنې او وعدې په پښتنو کي چندان ښه هرکلی نه لري.

زموږ هغه وګړي هم د خپلو اولادونو زده کړو ته پوره پاملرنه نه کوي چي ژوند يې ښه دی او له مالي پلوه پر خپل ځان بسيا دي. په پښتنو کي به داسي ګڼې کورنۍ پيدا کړئ چي اقتصادي وضعيت به يې فوق العاده ښه وي، خو په يو درزن اولادونو او خپلوانو کي به يې دوولسم پاس هم نه وي. په پښتنو کي داسي کسان ډېر کم پيدا کېږي چي د يوه بې وزلي زده کوونکي د زده کړو لګښت پر خپله غاړه واخلي، مګر د داسي کسانو شمېر لږ نه دی چي خپله شتمني د قبرونو او مزارونو پر جوړولو لګوي، له اړتيا پرته مساجد جوړوي، هر کال حج او عمرې ته ځي او يا نور لېږي. په داسي حال کي چي د پوهي او علم په لار کي هڅې تر بل هر خيريه کار ډېر لوی او دايمي اجر لري، مګر زموږ خلک د علم او معارف پر خدمت د شتمني لګول ضياع ګڼي او دې ته چمتو نه دي چي د علم او معارف په دودولو کي مالي او ځاني هڅې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم او د مالوماتو منابع

علم د انسان ژوند دی. پر دې نړۍ يوازې د علم واکمني ده. له چا سره چې علم وي هغوی د نړۍ قيادت په لاس کې لري. په مذهبي کتابونو کې ويل شوي چې ملايکو انسان ته سجده وکړه. د دې اطاعت راز همدا وو چې انسان د علم او پوهې په ډګر کې خپله ورتيا ثابته کړه. د ادم په وړاندې د ملايکو سجده په ساده مانا سر ټيټول نه وو بلکې مطلب يې دا دی چې ادم د ملايکو په وړاندې د خپلې پوهې عملي ثبوت وړاندې کړ چې همدا يې پر دې نړۍ د پرمختګ او سيادت راز شو.

بشري نړۍ د علم په مټ ودانه ده. انساني تمدن يوازې د علم په وسيله پرمختګ کوي، د اړتيا او بوختيا ټول وسايل د علم له لارې مونده کېدای شي. غور، فکر او تدبر هغه اساسات دي چې د علم لپاره يې شتون اړين دی. د محسوساتو په عالم کې چې موږ د هر حس په وسيله څه احساسوو همدا زموږ د علم يوه برخه ده، خو د محسوساتو او تجربو ارزونه بالاخره د معقولاتو پړاو ته په ننوتو کلي او عمومي قواعدو ته لار پرانيزي. لنډه دا چې علم د انسانيت د هر څه ملاک او د انساني ژوند د بقا راز دی.

هر سړی د خپل ژوند په اوږدو کې له ماشومتوبه او بيا تر مرګه د ژوند په بېلابېلو پړاوونو کې څه ناڅه پوهه تر لاسه کوي او مالومات راغونډوي. زموږ د مالوماتو سرچينې پر لاندې څو برخو ويشلای شو:

۱) کورنۍ

ماشوم چې کله وزېږي او ذهني وده يې پيل شي تر ټولو لومړی له خپلې کورنۍ په تېره د مور له غېږې زده کړه پيلوي. ساده ذهن ته يې له همدې لارې الفاظ رسېږي، په خپلو سترګو بېلابېل شيان ويني، مختلف ږغونه اوري او د وخت په تېرېدو ژبه زده کوي څه چې يې د مور په غېږ او د خپل کور په چاپېريال کې اورېدلي وي له هغو سره اشنا کېږي او د لفظونو تر څنګ يې په خارجي مصداق يا واقعي وجود هم پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان په ژوند کي همدا د زده کړې تر ټولو لومړنی ښوونځی دی. موږ همدلته بېلابېل مالومات تر لاسه کوو چې د ژوند له هماغه پیله زموږ په ذهن کي ځای نیسي او بالاخره ورسره دومره روږدي کېږو چې که د عمر په نورو برخو کي د مالوماتو د تحلیل او ارزونې له میتودونو او رودو سره اشنا نه شو نو ډېره شوني ده چې همدا مالومات زموږ لپاره تر ټولو باوري وي او هیڅکله یې نقد ته چمتو نه شو.

که ماشومان د عمر په دې پړاو کي سم وروزل شي نو راتلونکی ژوند به یې ډېر ډاډمن وي. له همدې ځایه چې دوی ته کوم مالومات ورکول کېږي او یا یې دی د کورنۍ په چاپېریال کي په طبعي ډول د حواسو له لاري تر لاسه کوي د دژوند په راتلونکي کي د بنسټ حیثیت لري. په کومو ټولنو کي چې له کوره بهر د روزنې او زده کړې معیاري سیستم موجود وي هلته د کورنۍ په غېږ کي تر لاسه شوي خام مالومات د انسانانو راتلونکي ژوند ته ګواښ نه شي پېښولای مګر د افغانستا په څېر یوه بې سواده او وروسته پاتي ټولنه کي د کورنۍ د غېږې لومړني ناسم او نیمګړي مالومات د هر ماشوم د راتلونکي ژوند په وړاندي ګواښ دی ځکه د ماشوم په روزنه د نه پوهېدو او په کورنیو کي د کره مالوماتو د نه وجود له امله هر ډول بې باوره او ناکره مالومات د ماشوم ذهن ته لار کوي، د ټولنې شته خرافات، توهمات او له علم و منطقه لري افکار او مسایل یې په ذهن کي ځای نیسي چې د عمر په نورو پړاوونو کي یې سمون ځکه سخت دی چې زموږ ټولنه د روزنې او زده کړې داسي معیاري سیستم نه لري چې وکولای شي د خپلو وګړو په ذهني بدلون کي رغنده رول ولوبوي.

زموږ په ټولنه کي د شته ستونزو یو ستر عامل همدا دی چې موږ له یوي خوا د سم پوهاوي نه درلودو له امله په کورنۍ کي ماشومان په ناسم ډول روزو، ذهن ته یې غلط مالومات پیچکاري کوو او له بلې خوا مو د ښوونې او روزنې نظام دومره کمزوی دی چې نه شي کولای د خپلو وګړو په معیاري روزنه او ذهني وده کي اړین رول ولوبوي.

د هر انسان لومړنی شخصیت د خپل کور په چاپېریال کي رامنځ ته کېږي. د ده ذهن ته لومړی هغه مالومات لار کوي چې د کورنۍ بېلابېل غړي یې ورکوي. که د خپل کور په چاپېریال کي د ماشوم پر شخصیت جوړونه سم او معیاري کار وشي نو د راتلونکي ژوند په اوږدو کي به د ځان او نورو لپاره په هره مانا یو مفید شخصیت وي، خو که یې ذهن ته د کور د غړیو له خوا ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالومات ولېږدول شي، د خپل کور په چاپېريال کي غلطي کړني ويني، د متشدد چلند ليدونکي واوسي، د برخورد په زده کړه کي ورسره ترټونکي سلوک ترسره شي او د هغه د نازک ذهنيت سالمې جوړونې ته اړينه او اصولي پاملرنه ونه شي، نو بيا به د خپل لويښت پر مهال په ځواني او لوی عمر کي د خبرو او عمل په وسيله د ژوند د همدې دورې ممثل وي. ښه کورنۍ او د هغې ښه چاپېريال د ماشوم لپاره د ښه ژوند او ښې راتلونکې ضمانت دی. نو بايد هڅه وشي چي هم ماشوم ته د ده له ذهني او فزيکي جوړښت سره سم معياري مالومات ورکړل شي او هم يې سالمې رواني او فزيکي روزنې ته پام وشي.

۲) جومات

په اسلامي ټولنه کي د علم تر لاسه کولو يوه بله ډېره مهمه منبع جومات او منبر دی. دلته وړاندي کېدونکي هر ډول مالومات له يوې خوا ديني تقدس لري، له بلې خوا د هغه چا له خولې وړاندي کېږي چي د دين رهبر مقام ورکول شوی دی. د جومات هره خبره د خلکو پر ذهن او روان دومره ژور تاثيرات لري چي ټول ژوند يې رانغاړي.

له بده مرغه په افغاني ټولنه کي جومات او منبر هغه چا اشغال کړي چي په سلو کي ۹۹ يې د دې مهم او خورا حساس مسؤوليت د پرمخ بوولو وړ نه دي. زموږ ملا امامان، وعظ کوونکي او خطيبان له يوې خوا د دين او دنيا تر منځ د اړيکو سمه کربنه نه پېژني او له بلې خوا يې د دين د اساسي تصور، کره سرچينو، رواياتو، فقهي، اجتهاد او درايت په اړه درک ډېرين عصر ته رسېږي. د دوی په ديني تعبير کي دنيا ځای نه لري، زده کړه بې ارزښته ده، اقتصادي پرمختيا د نورو کار دی، ښځه پنځمه درجه موجود دی، له ږغه نيولې تر مخه هر څه يې ستر دي، په ټولنيزو چارو کي ونډه نه شي اخيستلای، د خپل ملګري د انتخاب حق نه لري، په بدو کي ورکول کېږي، بلوغ ته تر رسېدو وړاندي يې په نکاح ورکوي او ان ودوي يې، په يوه–بله بدلېږي، د ميراث حق نه لري، زده کړه خو يې کفر دی، د هغې په وړاندي هر ډول تاوتريخوالی د سر پرستانو او مېړه د کورنۍ حق دی او دا ډول نورې په لسګونو ديني، طبي، مالي، ټولنيز، فردي، تعليمي، سياسي او نظامي ناخوالې دي چي په جومات کي د ناسم مديريت او ناسم ديني درک له امله زموږ ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما په خپله یوه مقاله کي د افغاني ملایانو په اړه لیکلي وو:

د دین په برخه کي خو له یوې خوا سم مسلکي او د وخت له غوښتني سره سم پوهان نه لرو او له بلې خوا چي کوم کسان څه ناڅه پوهېږي هغوی هم خپل مسؤولیت ته شا اړولې ده. زموږ په ټولنه کي د دین استازیتوب دودیز ملایان کوي چي ډېری یې ان د شپږم صنف د یوه شاګرد سویه نه لري، د لوست کچه یې یوازي تر څو محدودو او تر وخت تېرو کتابونو پوري محدوده وي، په خپله ژبه له لیکنې سره دومره نا اشنا وي لکه دی چي بېخي د دې ملت وګړی نه وي. په منبر او محراب کي مقتدیانو ته د دین په نوم ډېری وړاندي کېدونکي مالومات خورا کمزوري، جعلي، بې بنسټه او هغه خرافاتي کیسې وي چي تر ډېره یې سپین سرې د ژمي پر مهال خپلو وړو ماشومانو ته بیانوي او یا یې بې کاره کلیوال د ژمې په موسم کي لمر څېکي ته کوي.

د دوی د مطالعې ساحه هیڅکله له درة الناصحین، ارشاد الواعظین او داسي نورو کمزورو کتابونو د دین کره او د اوسني وخت معیاري کتابونو ته وانه وښته. دوی د تخنیکي دور له وسایلو سره سخت نا اشنا دي چي له همدې امله یې د حرمت په ټاپه هم نازوي. د دین او دنیا د مالوماتو کچه یې نن د نوري نړۍ د ماشوم له سویې هم کښته ده. د خپل کور، کلي، ولس، هیواد او ملت غوښتني نه پېژني، د اوسنۍ نړۍ په تقاضاوو نه دي خبر او لا هم په دې اند دي چي ځمکه د غوايي پر ښکر ولاړه ده او پر ټوله دنیا یو لوی مار تاو سوی دی، خپله لکۍ یې په خوله کي نیولې ده او چي کله یو ملا مړشي نو یو بند نوره یې هم راټینګه کړي.

زموږ د ملایانو همدې ټیټي سویې دې ملت او هیواد ته دومره زیان رسولی چي په تاریخ کي بل هیڅ شي ورته نه دی رسولی. زموږ د هیواد هره سیاسي، ټولنیزه، فکري، تعلیمي، اقتصادي، طبي او پوځي ستونزه د دین په نوم له ناسمو فتواوو او بیانونو راولاړېږي. خو څرنګه چي افغاني ټولنه پر مذهب کلکه ولاړه ده او هیڅکله به ترې وانه وړي نو د هغوی د سمون یوازینۍ طریقه همدا ده چي د دوی دیني فکر اصلاح شي، د خرافاتو او بې بنسټه حکایاتو پر ځای د دین اصلي څېره وروپېژندل شي، د دین د احکامو په رڼا کي د بشر دوستۍ، هیواد رغونې، سولې، مینې او پرمختګ لور ته سوق شي.

د دین او شریعت توپیر ورته په ګوته شي، د جهاد او امت په نوم له غولول کېدونکو دسیسو خبر شي او په ټوله کي ورته وویل شي چي د دین هدف د انسانانو تر منځ د دښمنۍ د تخمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرل نه بلکي د بشريت او نورو ارزښتونو پر بنسټ د سولې په فضا کي د مينې او ورورولۍ ژوند دی.

د مسجد ملا په پنځه وخته لمانځه، جومه او اخترونو کي هره ورځ له خلګو سره په اړيکه کي دی، هغوی ورته په درنه سترګه ګوري او د خپلو ويناوو او خطبو له لاري د هر مسلمان پر ذهن ژور اغېز کوي. که دولت غواړي چي د ټولنې عامه فکر او ذهنيت ورغوي نو د نورو لومړيتوبونو تر څنګ دي د خپل وس په اندازه مسجدونو ته د وعظ او خطبې لپاره هغه څوک ولېږي چي هم کره ديني درک ولري او هم د نورو فکري تمايلاتو پر ځای خپل هيواد، ملت، اساسي قانون او نظام ته ژمن وي. کنه موږ تل له همدې لاري مارانو وهلي يو او همداسي به مو چيچي. د مسجدونو، مدرسو او هر ډول ديني مراکزو کنټرول يوه جدي اړتيا ده، که دې ته سمه پاملرنه ونه شوه نو د دين تر سپېڅلي نوم لاندي به بيا هم د پرديو د سيسو ښکار يو.

۳) کلی یا د اوسیدو سیمه

کله چي يو انسان د شعور لومړنۍ دورې ته ورسېږي نو د کور له محدود چاپيريال څخه ور هاخوا د کلي او يا اوسېدو د سيمې چاپيريال ته ور وزي، هلته له بېلابېلو کسانو سره اړيکي ټينګوي، خبرې ورسره کوي، د هغوی نظريات اوري، د دوی له خوا د ژوند د مختلفو برخو، تېرې زمانې د پېښو، روانو چارو، ټولنيزو معاملاتو او د يوې کلي مقولې په توګه د دين او دنيا په اړه ترې ډېر څه اوري.

له همدې ځايه د ده په ذهن کي پخوانۍ جوړه نقشه نوي بعدونه پيدا کوي، مخکيني مالومات يې اضافه کېږي، په نويو اړخونو يې خبرېږي او ډېرې نا ويل شوې او يا نااورېدل شوې خبرې اوري.

د خپل کلي او ژوند کولو د سيمې چاپيريال د انساني مالوماتو يوه بله منبع ده چي د هر وګړي پر ذهني او رواني شخصيت اغيز کوي، د هغه افکار جوړوي، د ده ذهني نړۍ ته د ژوند د هرې برخې په اړه کره او ناکره نظريات لېږدوي او په مجموع کي همدغه محيط دی چي د کورنۍ تر چاپيريال وروسته د هر ډول فکر او عقيدې په رامنځ ته کولو کي د انسان پر باطني دريځ او ظاهري سلوک خپل ژور تاثير کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر کور دباندې د خپلې او سېدو له سيمې، کلي او محلې څخه د مالوماتو اخيستنه د هر وګړي حياتي اړتيا ده، که دې غواړي او کنه مجبور دی چي له دې طريقه پر ورته وړاندې کېدونکو مالوماتو تکيه وکړي، ځکه د هر ډول ټولنيزو چارو دارومدار، د اړيکو ساتنه، خپل منځي ډايلاګ، ديني او دنيوي چارې، انساني اړتياوې او د ژوند کولو ټول شرايط ورسره تړلي دي. مګر غوره ټولنه هغه ده چي د انسان جوړونې دا مرحله يې هم پر معياري او فني اصولو ولاړه وي. په وروسته پاتو ټولنو کي د عامه مالوماتو دا منبع د ښه شخصيت پر ځای يو بند فکره، متعصب، له حقايقو ناخبر او د اخلاقي وانساني ارزښتونو ضد انسان زېږوي، ځکه د ټولنې عامه شعور ډېر ټيټ وي، د عامو وګړو د پوهې کچه تر دوی ويلو او تا ويلو هاخوا ته نه اوړي، بې سوادي عامه وي، د هر څه په اړه يوازي پر اسطورو باور کېږي، د پخوانيو ژوند د يوه غوره ژوند لپاره د نمونې په توګه وړاندې کېږي، د پرمختګ پر ځای له شاتګ او پخوانيو وختو ته پر ستنېدو ټينګار کېږي، په ډېرو ټولنيزو او ديني چارو کي تر ماهيت شکل مهم وي او د ذهني وفزيکي روزنې چارې د نه نظم تر څنګ پر تعصب، قوميت پالنې، بې ځايه ويار، تېر ايستونکې چالاکۍ او دا ډول نورو غير اخلاقي ښوونو تکيه کوي. د کلي او محلې او سېدونکي يو-بل ته د علم، قلم او پرمختګ پر ځای د تورې، دښمنيو، جګړو، قومي شخړو، د تېر تاريخ د مشرانو له خوا د شويو تېريو او وژنو، د خپلې کورنۍ د فضيلت، ځانګړې طبقې د ارزښتونو، ملي نواميسو پر ځای د خپل کور، کلي او قوم د تعصب زېږونکو افسانو او زور واکۍ کيسې کوي.

مګر د دې برعکس د پرمخ تللو او علمي ټولنو دا مالوماتي منابع علم خوښوونکي انسانان روزي، هغوی انسان شمول له اخلاقي ارزښتونو ته هڅوي، د دښمنيو پر ځای ورته د سخاوت، مينې، انسان دوستۍ، دنيا جوړونې، وفا، ملي فکر، هيواد دوستۍ، ملت پالنې، پرمختګ او حقيقت خوښونې روحيه ورکوي، هلته د ښه شخصيت معيار له يوه قوم، کلي، قبيلې، ډلې او ځانګړي فکر سره تړاو نه بلکي د منل شويو اخلاقي ارزښتونو ساتنه، علمي سويه، ملي تګلاره او فکر، هيواد او ملت ته خدمت، د ستونزو په وړاندې رښتني او جدي مبارزه، د خپل هيواد او انساني ټولنې له هر وګړي سره مينه او پر حقيقت خوښونه ولاړ دريځ وي.

جو ته ده چي دا مهال د افغاني ټولنې د کور او کلي چاپيريال په خپل غېږ کي پالل کېدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو ته سم مالومات او سم فکر نه شي لېږدولای، ځکه زموږ ډېر وګړي بې سواده دي، ګڼ وګړي مو د ښارونو پر ځای په کليو کي اوسېږي، ډېری ښارونه مو هم په فکري او هم فرهنګي لحاظ له کليو سره توپير نه لري، قبايلي ذهنيت حاکم دی، په مذهبي وقومي تعصب اخته يو، اوږدو جګړو د روزني او کره مالوماتو چمتو کولو هر ډول ملي او د باور وړ وړاندي کوونکي بنسټونه له منځه وړي او د جګړې اور له بهره داسي ايډيالوژي راوارده کړي چي نن افغانان د خپل هيواد او ملت لپاره يوازي د مرګ خوب ويني، د دې نړۍ او هغې نړۍ نيمکرغي دا ګڼي چي وژنه وکړي، ملي بنسټونه ونړوي، شخړې رامنځ ته کړي، د نورو په لمسون د دين د حکم تر خواږه نوم لاندي هر هغه څوک ووژني چي د ناخوالو پر ضد درېږي او دې وژونکي ويروس دومره سرايت کړی چي پر ټولنه مو له وژنې او تخريب سره د جنون تر حده د مينې هيښونکې کيفيت خپور دی.

کله چي يوه ټولنه د بې سوادۍ تر څنګ د تعصب په چاپيريال کي د عقيدې په نوم د خدايي نماينده ګانو تر نفوذ لاندي له مقدسې روحاني او فزيکي رهبرۍ سره مخ شي نو هلته بې عدالتي، زورزياتي او د ستونزو، ناخوالو، ټولنيزو او ملي ناددو پر ضد بې تفاوتي وده کوي، هر ډول اخلاقي بنسټونه نړېږي، دين په يوه تلکه بدلېږي او په داسي حالت کي رالوی شوي وګړي د ټولنيز انتحار په دې دوره کي ځپل شوي او د دين په نوم ناسم روزل شوي روح ته د تشدد، زورپالنې، جبري نظرياتو، پر هر څه د حرمت تاوونکې کرښې، له هر ډول تجديد او نويتوب سره په مخالفت او د خپل هر مخالف په وړاندي د قتل په غبرګون ښوودلو سره ډاډ ورکوي.

د روحاني جواز په سپېڅلې فتوا کي نغښتل شوی ټولنيز جبر، منافقت، خيانت، کرکې او منفي ذهنيت ته لار هواروي، تر دې حالت لاندي لوی شوي وګړي د خپل کلي او ژوند وژواک په چاپيرال کي اورېدل سوې خبرې نه بدليدونکي حقيقت ګڼي او ده چي هلته کوم مالومات تر لاسه کړي له څه شننې، تحليل او منطقي جاج پرته ورته د لمر په څېر ثابت حقايق ښکاري.

لنډه دا چي زموږ د عامه مالوماتو دا سرچينه نه سم افراد روزلای شي او نه د ټولنيز حالت په بدلون کي مثبت رول لري، له همدې امله بايد موږ له دې لارې تر لاسه کړي ټول مالومات يو ځل بيا له سره وارزوو او کره وناکره يې سره بېل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) ملګري او د ناستې-پاستې وګړي

انساني ذهن ته د مالوماتو رسېدو یوه بله مهمه منبع د ناستې-پاستې وګړي، د مجلس یاران، نژدې ملګري او هغه کسان دي چې سړی ورسره په عمومي غونډو کې مخ کېږي. که څه هم د عمومي چاپېریال او یا او سېدو د سیمې په مقوله کې یې هم داخل بللای شو، خو ځانګړې یادونې ته یې له دې امله اړتیا ده چې دوی پر شخصیت جوړونه ځانګړی اغیز لري او هر سړی د هغوی په وسیله تر لاسه کوونکو مالوماتو ته خاص ارزښت ورکوي. په تېره د هغو کسانو خبرې، نظریات او مالومات چې یو چا ته نژدې ملګري ښکاري او تر ځان یې خبردار او پوه هم ګڼي.

له دا ډول کسانو سره منطقي تعامل هغه مهال لا هم حساس پړاو ته رسېږي چې د ناستې-پاستې کسان یو ډول لوړ حیثیت ولري. مثلا: د دودیزې ټولنې مشران، دیني روحانیون، لوستي کسان، استادان او داسي نور د نفوذ خاوندان وي. زموږ ذهنونه د هغوی خبرې له څه تحلیل پرته مني او هر ډول وینا یې رښتني ګڼي. د ناستې-پاستې کسان که له یوې خوا زموږ پر سلوکي چلند اغیز کوي له بلې خوا د هغوی په وسیله راته وړاندې کېدونکي مالومات په دې وجه کره ګڼو چې له دوی څخه د ناسمو مالوماتو د بیان تمه نه لرو.

په وروسته پاتو ټولنو کې له همدې طریقې تر لاسه کېدونکي مالومات د هر سړي علمي او عملي دریځ ټاکي. په دې مانا چې زموږ د ټولنې اکثر وګړي د نورو مالوماتي منابعو تر څنګ د ناستې-پاستې او شناخت له کړیو هم په علمي او عملي ډګر کې ډېر داسې مواد تر لاسه کوي چې دویم ځل تحلیل او بیا ارزونې ته یې اړتیا نهویني. حال دا چې له دې لارې تر لاسه کېدونکي مالومات تل کره نه وي بلکې د خامو موادو په څېر تصفیې او چاڼ ته اړتیا لري. مګر څرنګه چې په موږ کې د تحلیل او منطقي غور ماده د بېلابېلو علتونو پر بنسټ شتون نه لري، له همدې کبله له خپلو هر ډول اړوندو کسانو تر لاسه کېدونکي مالومات کره ګڼو او ډېر لږ داسې پېښېږي چې پر هغو شکمن شو او یا یې د نقد اړتیا احساس کړو.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې وزګارتیا هم زیاته ده له همدې کبله ګڼ وګړي خپل وخت پر مجلسونو تېروي، په تېره بیا په کلیوالو سیمو کې خو د ژمي پر مهال ټول وخت د شپې او ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ کسان هم په مسجد او هم په کوټو یا حجرو کې په خبرو، ټوکو -ټکالو او بانډارونو اخته وي.دوی د خبرو اترو پر مهال له یو -بل سره داسې مالومات تبادله کوي چې ډېری یې بې بنسټه وي، خو دوی ته کره ښکاري. له همدې ځایه اکثر وخت خپل فکري مسیر ټاکي، ټولنیز دریځ خپلوي او ټولو خلکو ته په هغو عینکو کې ګوري چې همدلته یې پر سترګو کړې دي.

د کلیو، جهالت، وروسته پاتیوالي، محرومیت، دیني، ټولنیز او کولتوري محدودیت او لنډ دید ګډ ذهنیت له همدې ځایه سرچینه اخلي او په خپل فرهنګي رنګ کې داسې رنګېږي چې د علم، پرمختګ او متمدن ژوند په وړاندې د جدي خنډ او ګواښ بڼه خپلوي. تنګ نظري، نه زغم، له ماډرنتوب سره دښمني، د نورو قومونو او ملتونو په وړاندې د بدبیني او د عصر له غوښتنو سره د ځان نه عیارولو مرتجع افکار د بې سواده ټولنې د وګړو تر منځ له ناستې-پاستې سره نور هم ټینګېږي او دوی د خپلې ټولنې لپاره دا هر ډول وژونکي عناصر د فطرت او مسلط کولتوري او مذهبي فکر غوښتنه ګڼي.

د ناستې-پاستې پر مهال د یوې ټولنې وګړي خپل هغه مالومات له یو-بل سره شریکوي او په ګډه یې شاربې چې هر سړي له نورو بېلابېلو سرچینو تر لاسه کړي دي. څرنګه چې د هغوی وړاندې کړي مالومات په دې شریک مجلس کې په یو نه یو ډول د تحلیل او یا په اصطلاح د بیا کتنې تر پروسې تېرېږي له همدې کبله د پخوا په پرتله نور اعتبار پیدا کوي او اړوند کسان فکر کوي چې دې مالوماتو د تایید لپاره د نورو هوکړه او موافقه هم تر لاسه کړې ده. کله چې د افغاني ټولنې په څېر په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر سړی خپل مالومات او افکار سل په سل کې کره ګڼي له همدې امله که کوم خبر کس د معیار او صولو په رڼا کې د هغوی پر ځینو نظرونو اویا خبرو نقد وکړي نو دوی هغه ته د دښمن په سترګه ګوري، کرکه ترې کوي او هڅه یې دا وي چې د ټولنې له فکري مستوا سره په سمه ټاپه یې تورن کړي.

په موږ کې لو یه ستونزه له همدې ځایه راولاړېږي چې د خپلې ناستې-پاستې له کسانو او نورو ډېرو منابعو مو مالومات تر لاسه کړي خو ډېر وختونه مو پرې دویم ځل بې پرې غور نه دی کړی. د حقیقت غوښتونکي انسان چلند باید دا وي چې پر خپلو ټولو زړو افکارو یو ځل بیا کتنه وکړي، پرې شکمن شي، ویې ننګوي او د علمي اصولو په رڼا کې یې کره خپل او ناکره یې رد کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول چلند هغه مهال لا خطرناک شکل خپلوي چې په ټولنه کې مرکزي حکومت وجود ونه لري، جګړه وي، ټولنه د نورو له فکري او فرهنګي یرغل سره مخ وي او د ایډیالوژیکي وارداتو لپاره میدان پرانیستی وي، ځکه پردي پال عناصر د ځینو ارزښتونو د له منځه تللو او فکري و مذهبي ساتنې په نوم د دا ډول وګړو له ساده ذهنیت، محدود فکر او کم درک څخه خورا ناوړه ګټه اخلي. هغوی د ملي فکر پر ځای په داسي خیالي ایډیالوژیو اخته وي چې د جنون تر کچې احساسات یې بدرګه کوي. په افغانستان کې ډېری فکري، دیني او کولتوري ستونزې له همدې ځایه راولاړې شوې چې د ښمنانو د مالوماتو وړاندي کولو دا منبع په خپله ګټه کارولې، ساده وګړي یې د خپلو تبلیغاتو تر تاثیر لاندې راوستي او دوی ته یې د مذهب په نوم داسي عقیده ورپیچکاري کړې چې د زهرجن مار په څېر هر څوک په نیښ وهي.

زموږ ټولنه به هغه مهال د ارام سا واخلي چې مرکزي دولت تر لویو ښارونو د هغو کلیو الو او وروسته پاتو سیمو د ذهن جوړولو او ملي کولو ته توجو واړوي چې تل یې ملت او هیواد په بدمرغیو اخته کړي او زموږ قسم خوړلي د ښمنان پکې ژورې ریښې او بې شمېره ځالي لري. د دولت تر څنګ د دین، ملت او هیواد خواخوږي او ویښ وګړي، لوستي کسان، علمي ادارې، رسنۍ، ملي ګوندونه، اشخاص، شاعران او لیکوالان هم مکلف دي چې د هغوی په ذهني جوړونه او فکري رغونه کې د خپل وس په اندازه ونډه واخلي چې دا یې احسان نه بلکې یو هر اړخیز مکلفیت دی.

۵) مطبوعات

په معاصره نړۍ کې مطبوعات د فکر او ذهنیت په مثبت یا منفي بدلون کې ژور اغېز لري. نن د نړۍ په ګوټ-ګوټ کې خلک د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره مختلفې تصویري، ږغیزې، چاپي او انلاین رسنۍ د دې لپاره ویني، اوري، لولي او ګوري چې د ژوند له بېلابېلو څانګو سره تړلي معلومات تر لاسه کړي، په نویو پرمختګونو خبر شي، زاړه جریانونه تعقیب کړي او په مجموع کې د خپلې خوښې او اړتیا مواد تر لاسه کړي.

په افغاني ټولنه کې هم له ښاره نیولې تر کلي پورې ډېری خلک له رسنیو سره روږد دي په تېره راډیو او بیا ټلویزیون ډېر مینه وال لري. مګر پوښتنه دا ده چې زموږ رسنۍ خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکو، لیدونکو او لوستونکو ته څه ډول مواد وړاندي کوي؟. ایا د مثبت بدلون په اړین یون کي برخه اخیستی شي یا په بل عبارت موږ یې د خپل هیواد او ملت لپاره ګټور بللای شو؟

که موږ د خپلې ټولنې مطبوعات تعقیب کړو نو دې ډول پوښتنو ته-به په خپله ځواب ومومو. زموږ د ډېری مطبوعاتو لویه ستونزه دا ده چي د هیواد او خلکو د ګټو پر ځای د هغو ډلو ګټو ته کار کوي چي د دوی مالي ملاتړ کوي. دلته ازاد او خپلواک مطبوعات ډېر کم دي. ډېری رسنۍ د بېلابېلو مغرضو کړیو له لوري تمولېږي چي زموږ په هیواد کي ځانګړي اهداف لري. دولتي مطبوعات تش په نوم مطبوعات دي ځکه نه د خلکو ذوق خړوبولای شي او نه یې هم کیفیت معیاري دی. که د دولتي راډیوګانو، ټلویزونو او انلاین یا چاپي خپرونو نشرات تعقیب کړئ نو له مطبوعاتو به مو خوا وګرزي تر وخت تېر سولیدلي خبرونه، کلیشه یي پروګرامونه او یوازي د خاصو کسانو ستاینې وي. نور هیڅ داسي څه نه لري چي خپل مخاطبین له ځان سره بوخت وساتي.

سره له دې چي مطبوعات د ذهنیت او فکر په جوړولو کي خورا غښتلی رول لري، مګر له بده مرغه زموږ حکومت تر اوسه د فکر رغونې ته چندان پام نه دی کړی. دا مهال مطبوعاتي بهیر یا د ترهګرو کړیو په لاس کي دی او یا د مغرضو بهرنیو حلقو تر تاثیر لاندي دی چي هر یو پر خپل وار د خلکو د ذهنیت په تخریب کي خپل رول لوبوي. ترهګرو د خپلو تبلیغاتو چینلونه کلیو او بانډو ته رسولي د ویډیوګانو، اډیوګانو او نورو وسایلو له لاري یې د دولت مشروعیت له جدي ننګونې سره مخ کړی. وروسته پاتی کلتور ورته د دین په اصلي بڼه تعبیروي، ځوانان له زده کړو راګرزوي، د خلکو په ذهن کي د کرکې او تعصب تخمونه کري، له ښار، زده کړو، معاصرو سیاسي، ټولنیزو او فکري مقولو سره یې دښمنۍ ته هڅوي، له نوري نړۍ سره اړیکي ورته په کفر تعبیروي، د علم، ساینس او ټېنکالوژۍ پرمختګ په ناروا تعبیروي او صنفي تبعیض ته یې هڅوي. د بهرنیو مغرضو کړیو په دام کي ښکېل مطبوعات بیا ملي وحدت ته زیان اړوي، ملي ویاړونه مسخره کوي، قومي، نژادي، ژبني او سمتي تعصبونه خپروي او هڅه یې دا وي چي د مختلفو حساسیتونو په پارولو سره زموږ د خلکو تر منځ د زرګونو کلونو موجود ملي وحدت دړې – وړې کړي.

کلتوري پرمختګ، انساني ارزښتونه، زده کړه، د ناخوالو راپورته کول، د ذوقونو روزنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ له لروبر څخه په مشتبو بدلونونو د خلکو خبرول، د معياري انتقادي تفکر وده، د علمي، فکري، ټولنيزو بحثونو مطرح کول او په مجموع کې د پراخ او هراړخيز علمي-فکري بهير رهبري هغه موارد دي چې رسنۍ پکښې جوت رول لوبولای شي. مګر زموږ رسنۍ يا ملي تخريب ته ملا تړي او يا تر وخت پر تېرو شويو موضوعاتو شخوند وهي. همدا وجه ده چې د معلوماتو تر لاسه کولو دا سرچينه هم دومره ګټوره نه ده. ځيرک مخاطبين کولای شي چې د دې سرچينې کره او کوټه سره بېل کړي، د چا چې د شعور او پوهې کچه ټيټه وي هغوی يا د دې سرچينې د ناسمو مالوماتو په لومه کې ښکېلېږي او له دې لارې جوړ شوی فکر يې د ټولنې او هيواد لپاره زيانونه او ان ځينې وختونه اجتماعي ټکرونه پيښوي.

د زده کړو مرکزونه

د زده کړو له مرکزونو خو نو تمه دا ده چې بايد يوې ټولنې ته داسي روزل شوي انسانان وړاندې کړي چې له مهارت سره-سره په فکري او ذهني ډول له نورو بې سوادو انسانانو سره پوره توپير ولري. په علمي مرکزونو کې روزل شوی انسان بايد د پوهې تږی وي، هره مفکوره او نظريه د منطق په تله وتلي، بشري ارزښتونه، انساني کرامت، ټولنيز پرمختګ، سوله، هيواد پالنه، بشري همدردي، پوهه، د پوهې مرکزونه او منطق تر هر څه ورته محترم وي.

د زده کړو مرکزونه د علم او معلوماتو د تر لاسه کولو هغه سرچينه ده چې په کلي ډول ورڅخه د کره، معياري او سنجول شويو افکارو تمه کېږي، ځکه دا د علم، پلټنې، تحقيق، منطق او استدلال ځای دی. دلته اشخاص تر نقد لوړ نه ګڼل کېږي. دلته تجربه او منطق يوازيني معيارونه دي چې هر د چا نظر او فکر تلي، کوټه يې ردوي او کره يې مني. په دې ځای کې روزل کېدونکو کسانو ته بايد يوازې دا ورښودل شي چې هيڅ نظر او فکر نه مقدس دی او نه هم تر نقد لوړ بلکې د علم په لټه راوتلی کس بايد پر هر څه شک وکړي، هر پخواني فکر، نظر او دريځ ته دې د شک په نظر وګوري، هيڅ مقوله او مفکوره دې له دې امله نه مني چې يا ډېرو خلکو منلې او يا ډېر ستر شخصيت تاييد کړې ده، ځکه د علم په نړۍ کې ډېر اشخاص او ستر نومونه هيڅ ارزښت نه لري. علم يوازې تجربې او منطق ته ارزښت ورکوي او يوازې همدې دوو شيانو ته وفادار دی له دې پرته په دې پراخو کايناتو کې له هيچا سره نه لېوالتيا لري او نه وفا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زموږ په علمي مرکزونو کي بیا حالت داسي نه دی. دلته خو اول استادان هر څه په زور درباندي مني. د علمي مرکزونو ښوونکي له نقد، پوښتني، ولي او څنګه څخه سخت په ډار کي دي. دوی هغه څه درته وايي چي په کتاب کي راغلي وي، له نورو يې اورېدلي وي او يا دوی درباندي پوهېږي. کله چي استاد تدریس کوي شاګردان باید د ده له لوري پر وړاندي کېدونکو معلوماتو هیڅ شک ونه کړي، ټول ومني او که چا د پوښتني جرأت وکړ نو اول خو ځواب نه ورکول کېږي او که ځواب ورکړي نو پر ځواب بیرته دویم ځل نقد کفر دی. زموږ په علمي مرکزونو کي د زړو مقولو، مسئلو، فکرونو او نظرونو منل اصل علم ګڼل کېږي. ډېر کم خلک زړو فکرونو، نظرونو او مسایلو ته د شک په نظر ګوري او ډېر کم کسان د دې اړتیا احساسوي چي په فکري، ټولنیز او فلسفي ډګر کي د پخوانیو نظرونو باید یو ځل بیا کتنه وشي، ځکه علم یو نه تمېدونکی روان بهیر دی چي هر وخت وده کوي، هر وروسته راتلونکی د پخوانیو نظریو جاج اخلي، تېروتنه يې سموي، نوې دریځې پرانیزي، تابو ګانې ماتوي، ممنوعه سیمو ته سر ورښکاروي او نوي افکار راوړي چي د علمي معیارونو په رڼا کي يې کوټه او کره معلوم شي. که څوک د نوري نړۍ له علمي، فکري، فلسفي او تخنیکي پرمختګونو ګټه اخلي، نوي افکار مطالعه کوي، معقول اړخ يې مني او د نویو علمي معیارونو په رڼا کي د خپلې ټولنې پر حاکم فکر نقد کوي. خو زموږ د علمي مرکزونو مدیران او استادان يې په یوه او بل نوم تورنوي، کله يې تکفیروي، کله يې د نورو ګوډاګی ګڼي او کله يې بیا د مرګ فتوا ورکوي چي له همدې امله زموږ ټولنیز شعور لا هم د تېرو وختونو په تیارو کي پاتي دی او ډېر داسي افکار او مسایل مني چي دا مهال د پرمختللو ټولنو لپاره یوه ټوکه او مسخره ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې فکري جمود

د اسلامي نړۍ په لر او بر کې تر اوسه هم علمي مرکزونه هغه حد ته-نه دي رسېدلي چې خپل زده کوونکي ازاد فکر، پوښتنې او د نقد دریځ ته راوبولي. په تېره د مذهبي زده کړو سیستم خو تقلید، د پخوانیو ړوند اطاعت او د ماهیت پر ځای د الفاظو پیروي دیني لارښوونه بولي او ان په ځینو فقهي کتابونو کې پر اجتهاد بندیز لګول شوی دی.

تفکر، پر مسایلو غور، زړو خبرو ته د شک په سترګه کتل او د نویو اندونو وړاندې کول اصل علم دی ځکه تقلید او پر پخوانۍ لاره تګ د عالمانو کار نه دی، عالم تل په نویو خبرو پسې ګرځي، زړې لارې تر نقد لاندې نیسي، پر زړو فکرونو شک کوي، د علمي تجربو په رڼا کې پخوانۍ مقولې او فکرونه ارزوي او په مجموع کې د نورو په لاسته راوړنو قناعت نه کوي بلکې غواړي د علم په نه تم کېدونکي تکاملي پروسه کې دی هم ونډه واخلي او راتلونکو نسلونو ته د لا پرمختګ زمینه برابره کړي، مګر د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې هڅه دا ده چې زده کوونکي پر پخوانیو مسایلو شخوند ووهي، د تېر وخت مقولې یادې کړي، زاړه نظرونه بیا-بیا ولولي او همداسې زاړه یې پرېږدي ځکه ذهنیت دا دی چې د دین او دنیا کامیابي د اسلامي نړۍ لومړني حالت (یانې د رسول الله وخت ته) په ستنېدو کې ده. مسلمانان هره نوې پدیده، مفکوره او نوښت د سنت، بدعت او شرک په نوم ردوي او په وړاندې یې مقابله کوي.

د تقلید او زوړ پالنې فکر داسې جمود رامنځته کړی چې د اسلامي نړۍ په لروبر کې موږ د هیڅ ډول نوي پرمختګ شاهدان نه یو او دا مهال مسلمانان د مساحت او نفوس له پراختیا سره-سره د علم په ډګر کې تر بل هر ملت وروسته پاتې دي. ځوروونکې لا دا ده چې د تقلید او زوړ پالنې دې تګلارې مسلمانان پر کور دننه داسې سره ویشلي چې د وړو او لویو ډلو شمېر یې تر زرګونو اوړي. همدغه حالت له هرې ډلې سره دا ذهنیت پیدا کړی چې حق صرف له دوی سره دی او نور باید د دوی دریځ ومني. د نه منلو په صورت کې هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په وړاندې د جګړې، کرکې او خشونت اعلان کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کوم څوک د زړو مقولو او فکرونو پر ځای نوې خبره کوي، نوی نظر وړاندې کوي او غواړي په علمي –فکري چاپیریال کې د وخت له غوښتنې سره سم فکرونه او نوښتونه رامنځته کړي نو هغه د زندیق، مبتدع او غرب پال په نوم له پراخې تولنیزې کرکې سره مخ کېږي چې یا به تښتي او یا به د دوی مني. همدغه وجه ده چې مسلمانان د ساینس او ټیکنالوژۍ په ډګر کې هیڅ ډول لاسته راوړنه نه لري او د مذهبي زده کړو بهیر یې اوس هم د امویانو، عباسیانو او عثمانیانو د وخت د هغې فقهي په مقولو او فکرونو ډک دی چې د مسلمانانو په لاسبري چاپیریال کې د اسلامي نړۍ فقهاوو د خپل فردي اجتهاد پر بنسټ لیکلي وو او نړۍ یې د خپل مذهبي تبعیض له مخې پر دار الاسلام او دار الحرب ویشلې وه. ځکه هغه مهال مسلمانانو د نړۍ په کچه پراخ تمدن درلود او ځانونه یې د نورې نړۍ د ملتونو په پرتله خیر الامت، وسط الامت او تر ټول جهان غوره ګڼل له همدې امله یې سیاسي، ټولنیز، قضایي، اقتصادي او فکري سیستمونه داسې عیار کړي وو چې مسلمانان پکښې په هر حال لوړ او نور ملتونه د دوی تر حاکمیت لاندې ګڼل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا

په هره انساني ټولنه کې د ډول-ډول طبیعي پدیدو ترڅنګ مختلف فکرونه، ژبې، عقاید، دودونه، جوړښتونه، نظریات، ارزښتونه او فرهنګونه شته چې ځینې یې پراخېږي، ځینې یې په یوه خاصه دایره کې محدود وي او یو شمېر یې د وخت په تېرېدو له منځه ځي، مګر هیڅوک نه شي کولای د ژوند په چارو کې د دې رنګارنګۍ مخه ونیسي. سره له دې چې تنوع د طبیعت یوه برخه ده او ختمول یې هیڅ امکان نه لري خو بیا هم کله-کله یو شمېر اشخاص/ډلې غواړي نور انسانان داسې فکر، عمل، د ژوند کولو سبک او ټولنیز جوړښت ته وهڅوي چې دوی یې غواړي، دا ولې؟ ځکه چې دغه ډول اشخاص/ډلې د زغم له کلتور سره نه وي اشنا او د مخالف منلو فرهنګ نه پېژني. په حقیقت کې زغم د سولې، مینې، ګډ ژوند، پرمختګ، ټولنیز او فردي سکون، ټولنیز امن، ارزښتونو د بقا او په مجموع کې د انسانانو د سوکاله ژوند اساس دی. په کومه ټولنه کې چې زغم نه وي هلته کرکه، بدبیني، دښمنۍ، تعصب، تبعیض، قانون ماتونه او ورانۍ وده کوي او د یو هر اړخیز تعبیر په توګه ویلای شو چې زغم یاني په هر حالت کې د بل چا ژوند او شخصیت ته ارزښت ورکول.

د نه زغم او تشدد په اړه وتلی پاکستانی لیکوال سکندر خان بلوچ لیکلي: د زغم نه شتون یو داسې ذهني حالت دی چې د هغه له مخې یو کس هر څه، هر انسان او هرې پیښې ته صرف له یوه اړخه ګوري او یوازې ځان پر سمه ګڼي چې دا حالت بالاخره وده کوي او په دې ناروغۍ اخته شخص د خپل ځان، خپلو عقایدو او نظریاتو خلاف هر مخالف کس پر باطله یا کافر ګڼي او قتل یې غوره ګام یا ثواب بولي.

سره له دې چې په فردي ژوند کې انسانان د ژوند له پیله د خپل فکر او سلوک پر اساس د زغم له مفهوم او مصداق سره اشنا وو او اوس هم ورڅخه کار اخلي خو زغم د یوې ټولنیزې-فلسفي مقولې په توګه په اروپا کې د رنسانس تر دورې وروسته دود شو. په دې اړه یو عرب لیکوال ډاکټر حسن عزوزي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" لقد ترجمت لفظة «Tolérance» عربيا إلى «التســـامح»، ومـــع ذلك لابد من الإقرار بأن المفهوم يعتبر وليد حركة الإصــلاح الــديني الأوروبي، حيث نشأ عن تغير في الذهنية ناتج عن علاقة جديدة هي علاقة الاعتراف المتبادل بين مختلف القوى التي استمر صراعها خلال الحـــروب الدينية الأوروبية.

د انګليسي Tolérance په عربي کي په تسامح (زغم) ژباړل شوی. خو بايد ومنو چي دا مقوله په اروپا کي د ديني سمون زېږنده ده او هغه مهال راوټوکېده چي د اروپا په ديني جګړو کي د مختلفو متخاصمو قواوو تر منځ نوې اړيکه ومنل شوه او ذهنيت تغيير وکړ."

نوموړی يو بل ځای د زغم يا تسامح په اړه کاږي:

" يسجل مفهوم التسامح حضوره في عمق التجربة الإنسانية من خلال مختلف الآداب الفكرية للأديان السماوية والوضعية على السواء. وقـــد عرفت الحضارات الإنسانية مفهوم التسامح كواحد من المفـــاهيم الـــتي تندرج في إطار حقوق الإنسان مقـــابلا لمفـــاهيم العنـــف والتعصـــب واللاتسامح.

د اسماني او بشري اديانو د بېلابېلو فکري ادابو له لاري د زغم مفهوم د انساني تجربې په عمق کي ځای لري او انساني ټولنې د بشري حقوقو په ډګر کي زغم د تشدد، تعصب او نه زغم د يوه مقابل مفهوم په توګه پېژني."

د ښاغلي عزوزي څرګندونو ته پام ويلای شو چي د زغم نه شتون په حقيقت کي د تشدد، تعصب او شخړو د رامنځته کېدو سبب ګرزي. اوس پوښتنه دا ده چي په يوه ټولنه کي زغم ولي له منځي ځي؟ ياني هغه کوم علتونه دي چي زغم له منځه وړي او څرنګه کولای شو چي د ژوند په مختلفو فکري، علمي، فرهنګي، مذهبي، ټولنيزو او سياسي ډګرونو کي د زغم کلتور ته وده ورکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم د له منځه تلو عوامل: بې سوادي

نالوستي وګړي تر ډېره د زغم له تشې سره مخ وي، ځکه دوی د ژوند په چارو کې ډېر محدود فکر کوي او داسې انګېري چې کوم څه ده ته ښه ښکاري او یا یې دی کوي هغه باید نور هم ورسره ومني. له بلې خوا په نالوستې ټولنه کې د روزنې او پالنې داسې بنسټونه، مراکز او اشخاص نه وي چې خلکو ته د نړۍ په کچه د ګڼو افکارو، کړنو، دودونو، ارزښتونو او ډول-ډول فکري، مذهبي، سیاسي او ټولنیزو جوړښتونو په اړه معلومات ورکړي. په نالوستې ټولنه کې هر ډول مروج فکرونه، ارزښتونه، اخلاق، جوړښتونه او عملونه وروستي ګڼل کېږي او مفکوره دا وي چې له دې پرته بل هر ډول دود، عمل او فکر باید رد شي ځکه همدا حقیقت دی له دې پرته بل هیڅ حقیقت نه شته. که څوک زموږ د فکر، عمل او حاکم چاپېریال مخالفت کوي هغه په حقیقت کې زموږ د ښمن دی او باید له منځه یوړل شي. مطلب دا چې نالوستي وګړي په هر څه کې انحصاري فکر لري او د مخالف منلو له کلتور سره نه وي اشنا. همدا وجه ده چې په نالوستو ټولنو کې فکري، اخلاقي او عملي بدلون له سختو ننګونو سره مخ وي او یوازې هغه مهال امکان لري چې وګړي زده کړه وکړي، له نورې نړۍ سره اړیکه پیدا کړي او په دې پوه شي چې د ځمکې پر مخ ټول انسانان یو ډول نه دي بلکې د طبیعي تنوع تر څنګ یې فکرونه او عملونه هم جلا دي.

فقر

د انسانانو تر منځ ډېری شخړې اقتصادي جرړې لري. په یوه ټولنه کې د مادي سرچینو ناسم ویش او طبقاتي توپیر د کرکې او دښمنۍ سبب ګرزي چې له کبله یې د یو-بل زغمل او منل له منځه ځي. د نړۍ په کچه د لویو او وړو جګړو او شخړو یوه غوښنه برخه د اقتصادي ګټو پر سر وه/ده چې په راتلونکي کې یې هم امکانات کم نه دي او موږ یې اوس هم شاهدان یو. سره له دې چې پلمې او بهانې به بیلې وي خو که سړی د مسایلو ژورو ته کوز شي نو بیا خبره د مادي امتیازاتو او مالي منابعو وي. فقر ځېلې ټولنه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره په ډېره اسانۍ دې ته چمتو کېږي چې د بل په وړاندې ودرېږي او د یو بل چینل له خوا د ډېر عادي امتیاز په تر لاسه کولو په ټولنه کې شخړو، لانجو او تشدد ته لمن ووهي. زموږ په هیواد کې له څو لسیزو روان تاوتریخوالي او تشدد هم تر ډېره له فقر او بیوزلۍ سره تړاو لري ځکه افغانان تر اوسه ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټو ته ژمن نه دي او د خپلو ډېرو لومړنيو اړتياوو د نه پوره کېدو له کبله لا هم د دوی په ذهن کي ملت، هيواد او ملي ګټې ځای نه لري او په ارزښت يې نه پوهېږي. د همدې مادي اړتيا له کبله يې ګټې غرضي او مرضي کړي، د خپلو ناولو موخو لپاره کله د ملي او کله هم د مذهبي مقولو په نوم د هيواد، ملت او بشريت پر ضد کاروي چي له کبله يې کرکه، نفرت، دښمني، تشدد او ډول-ډول تعصبونه وده کوي، مذهبي، فرهنګي او سياسي زغم له منځه ځي او په ټولنه کي د خشونت او افراطيت مقولې، کليشه يي فکرونه، له کرکې ډک زړونه او افراطيت ډېرېږي. په حقيقت کي د مالي منابعو او اړتياوو د پوره کولو پر سر شخړې د زغم په له منځه وړلو انسانان قتل، جرم او جنايت ته هڅوي چي بيا ناروا ګټې او نامشروع اقتصاد په يو عادت بدلېږي چي له منځه وړل يې ډېر کار غواړي.

د روزنې او ښوونې ناسم چاپيريال

کله چي د يوې ټولنې/هيواد روزنيز سيستم معياري او پر بشري اصولو برابر نه وي نو له هغه ځايه ټولنې ته وړاندي کېدونکي کسان هم د نه زغم او کرکې په ناروغۍ اخته کېږي. د ځينو ټولنو بېلابېل فکري جريانونه، ټولنيز جوړښتونه او سياسي بهيرونه داسي وي چي د خپل اغېز په ساحه کي د نورو پر خلاف کرکه او نفرت شيندي، د خپل نفوذ په ذهني او عيني ساحه کي هڅه کوي چي د خشونت، تنګ نظرۍ او مختلفو تعصبونو تخمونه وکري او له دې لاري خپلو موخو ته ورسېږي. د دوی روزنيز او ښوونيز بنسټونه او مرکزونه د بشري منطقي اصولو پر ځای ځانګړي قومي، سمتي، ژبني او مذهبي نفرتونه پالي. په دغسي روزنيز او ښوونيز چاپيريال کي تربيه شوي افراد هم زغم نه لري او د مخالف منلو له فرهنګ څخه په شعوري ډول کرکه کوي، ځکه دوی ته له نورو څخه کرکه د يوه رښتيني حقيقت په توګه ورښودل شوې وي او نه پالل يې ورته جرم يا د خپلو ګټو بايلل ښکاري.

د کرکې او نه زغم خپرولو له دې ميتود څخه تر ډېره د وروسته پاتو ټولنو فکري، قومي او مذهبي بهيرونه کار اخلي او خپلو کسانو ته داسي تلقين ورکوي چي د فکر او نژاد له ځانګړې دايرې بهر هيڅوک بايد ونه زغمي. که يې توان وي، هغه دي له منځه يوسي او که يې د له منځه وړلو توان نه لري نو پر خلاف دي يې د کرکې تبليغ وکړي چي دغه ډول ذهنيت په ټولنو کي سوله، مينه، ارام ژوند او له فکري، قومي، ژبنيو او جغرافيي توپيرونو سره-سره د ګډ ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنگ ته زيان رسوي چي بالاخره يو پراخ بشري ناورين رامنځته کوي او د شخړو يو نه ختمېدونکی بهیر پیلېږي. په دې برخه کې د کور چاپېریال هم داخلولای شو ځکه کورنی چاپېریال هم د وګړو د تربیې او روزنې یو ډېر بنسټیز سیستم دی. په ځینو کورنیو کې د روزنې او پالنې طریقه پر خشونت، وهلو، ټکولو او د ماشومانو د مشروع اړتیاوو پر نه پوره کولو ولاړه وي چې په همدغه چاپېریال کې روزل شوي کسان د کرکې، حقارت او تشدد له ذهنیت سره ټولنې ته ورځي او د نه زغم په سخت رواني حالت اخته وي.

قومي، مذهبي او جنسي توپیرونه او تعصبات

د ځانګړي نژاد، مذهب او جنس پر اساس د امتیازاتو تر لاسه کولو فکر هم د نه زغم لامل ګرزي چې هر یو یې پر خپل ځای د زغم، مینې، له نظري اختلاف سره-سره د ګډ ژوند فرهنګ او د بل منلو دود ته نه جبیره کېدونکی زیان اړوي. د نړۍ په تاریخ کې د مذهب او نژاد پر بنسټ بې شمېره جګړې شوي دي او لا هم دوام لري. جنسي یا صنفي تبعیض هم په انساني ټولنه کې زغم یا برداشت له منځه وړي او یو ځانګړی صنف د ژوند په ټولو چارو کې خپل برلاسی یو منل شوی حق ګڼي. د ښځو په وړاندې د تاوتریخوالي بېلابېل ډولونه له همدغسې فکر څخه سرچینه اخلي او علت یې دا دی چې په نر واکه ټولنه کې نارینه ځانونه د ښځو د شخصیت مالکان ګڼي او داسې انګېري چې ښځه یو محکوم موجود دی چې تل باید د نارینه اطاعت وکړي، د هغه په خدمت کې وي او نران چې ورته کومه لار ټاکي پر هغه ولاړه شي. پر همدې اساس چې کله یو شمېر میرمنې غواړي دغه حالت له منځه یوسي، یا خپل بشري حق وغواړي او یا د تېروتنې له مخې د نارینه د خوښې مخالفت وکړي نو نران تاوتریخوالی ته لاس اچوي، ښځې ډبوي، ترټي او انوځني چې دغه ډول ذهنیت هم ممکن د ځینو مذهبي تعبیرونو او فرهنګي ادبیاتو کې ریښه ولري.

له بده مرغه زموږ مروج مذهبي ادبیات او فرهنګ په مستقیم او غیر مستقم ډول مذهبي او نژدای توپیرونه او تعصبونو ته لمن وهي او خلکو ته داسې ذهنیت ورکوي چې دغه ډول توپیرونه او تعصبونه پالل زموږ په ګټه دي او یا د مذهب غوښتنه ده. جنسي تبعیض هم له یادو دوو سرچینو الهام اخلي او په دغسې چاپېریال کې اوسېدونکي کسان پر دې تبعیض پوخ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده جګړه

که څه هم جګړه په خپله د نه زغم له امله رامنځته کېږي خو په کومه ټولنه کي چي اوږدې جګړې دوام وکړي هلته د کرکې، مختلفو تعصبونو، تشدد او خشونت داسي فضا او ذهنیت رامنځته کېږي چي د زغم، برداشت، بل منلو او مخالف نظر د تحمل ټول امکانات له منځه وړي او د دغسي جنګ ځپلو ټولنو وګړي دومره تونده وي چي د خپل مخالف قتل، ترټل، وهل او ځورول ورته ډېر اسانه او ساده کار ښکاري بلکي قتل او خشونت په یو عام فرهنګ بدل شي. جګړه چي د هرې موخې لپاره وي نو پر پراخو مادي زیانونو سربېره د انسان پر ذهن او روان داسي اغېز کوي چي د تسامح او زغم له دایرې یې د وحشت او دهشت نړۍ ته بیايي او د مخالفت د منلو فرهنګ سخت ځپي.

وچ طبعي محیط

طبیعي محیط هم تر یوه حده د نه زغم په دودولو کي رول لري. د کومو هیوادونو طبعي اقلیم چي مناسبه هوا او شین محیط لري د هغو ځایونو خلک تر ډېره نرم، خندان، خوشاله او د نورو زغمونکي وي. مګر په کومو هیوادونو کي چي طبیعي محیط وچ، سپېره، ښوی ډاګ، بې ځنګله ډېرین غرونه وي او د ژوند لپاره طبیعي مناسب زرغون چاپیریال ونه لري، د هغو هیوادونو اوسیدونکي سخت مزاج لري، تونده وي او مخالفت نه شي زغملای.

د زغم دودولو لاري چارې: کورنۍ

تر هر څه لومړی باید د یوې کورنۍ مشران خپلو ماشومانو ته د صبر، زغم او حوصلې روزنه ورکړي، تر خپل منځ چي د چارو په ترسره کولو کي تفاهم، حوصله او همغږي ولري، د یو-بل نظر او شخصیت ته احترام وکړي، د ستونزو پر مهال خشونت ونه کړي او یوازې په خبرو یې حل کړي. همدراز د هر چا شخصیت ته په درنه سترګه وګوري. د ماشومانو د ویرولو، ډبولو، تحقیر او محرومیت کلتور پای ته ورسوي، د هغوی مشروع او منطقي اړتیاوې پوره کړي، پوښتنو ته یې په مینه ځواب وواېي او د محبت و صمیمت په فضا کي یې لوی کړي. د نه زغم ذهنیت د کورنۍ له ناسم چاپیریال سره ډېره ژوره اړیکه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې او روزنې معیاري کول

پر معیاري اصولو برابر ښوونیز او روزنیز سیستم کولای شي چې د زغم په ترویج کې د پام وړ مرسته وکړي. په کومو هیوادونو کې چې د ښوونې او روزنې سیستم پر منطقي او بشري اصولو برابر دی هلته د رنګ، نژاد، مذهب، سمت او ژبې په نوم کرکه او تعصب ډېر کم دی او په ملي مسایلو کې چندان رول نه شي لوبولای مګر د دې برعکس چې د کوم هیواد د ښوونې او روزنې سیستم کمزوری وي او زده کوونکو ته پراخ بشري لید نه شي ورکولای هلته بیا تر مختلفو نومونو لاندې تشدد، افرطیت او سخت دریځي وده کوي، زغم له منځه ځي او د مخالف د منلو کلتور خپل ځای د ښمنیو ته خوشي کوي.

د مذهبي نصاب اصلاح

د نړۍ په ډېرو مذهبونو کې تر یوه حده د کرکې او خشونت موارد موندل کېدای شي چې یا د هغو په متن کې وي او یا د ناسم برداشت له کبله وي. سره له دې چې اسلام د سولې، امن او انساني اخوت دین دی مګر له بده مرغه دا مهال په ټوله نړۍ کې له ترورېزم، کرکې، خشونت او د نورو مذهبونو له نه زغم سره تړلی بلل کېږي. علت یې په نړۍ کې د مسلمانانو چلند او کړنې دي چې دا ځو پېړۍ یې نوري نړۍ ته له وحشت او ترهګرۍ پرته بل څه نه دي وړاندې کړي. بدمرغي لا دا ده چې مسلمانان په خپل منځ کې په سختو کرکو او شخړو اخته دي. په مجموع کې اسلامي نړۍ د نه زغم او تشدد په یوه پراخه ساري ناروغي اخته ده چې ورځ تر بلې ډېرېږي او په ډول-ډول بڼو ځان ځرګندوي. له همدې امله باید د اسلامي نړۍ ویښ او مخکښ پوهان او دینداران د دې حالت د مخنیوي لپاره جدي ګامونه واخلي. د خواشینۍ ځای دا دی چې د اسلامي نړۍ په لرو برکې تدریسیدونکي مذهبي اثار په داسي روحیه لیکل شوي چې نړۍ ته په مطلق ډول د حق او باطل یا مسلمان او کافر په سترګه ګوري چې دې ذهنیت خورا لوی ناورین رامنځته کړی دی. همدا اوس هم د اسلامي نړۍ د شخړو لویه برخه همدا مذهبي فکر دی چې د مسلمانانو په مذهبي ښوونیزو مرکزونو، مذهبي فکر، کلامي او فقهي بحثونو کې تلقینېږي. د اسلامي نړۍ د مذهبي سرچینو په مختلفو ساحو کې د زغم، حوصلې او نورو فکرونو او مذهبونو د زغم مفکوره یا بیخي نه شته او یا ډېره کمه ده. په داسي حال کې چې د اسلام ستر استازی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

المسلم من سلم الناس من لسانه ويده. (مسند امام احمد)

مسلمان هغه دی چي نور خلک يې له ژبې او لاس څخه خوندي وي.

دا ډول څرګندوني نو په قران کريم او نبوي احاديثو کي بېخي ډيري دي، مګر له بده مرغه د نن ورځي مسلمان د غسي لارښوونو ته شا کړې او د خپلو سياسي، نظامي او فکري ماتو له کبله د نورو په وړاندي د کرکې په داسي ناروغۍ اخته دی چي که اصلاح نه شي نو ممکن د اسلام دين د خپلې بقا په ساحه کي له لويي تنګونې سره مخ شي. لنډه دا چي د اسلامي نړۍ په کچه د مذهبي سوچ خورا ژور ريفورم ته اړتيا ده.

د مذهبي زغم په اړه وتلی مذهبي سکالر مولانا وحيد الدين خان ليکي:

"د قرآن کريم په ۸ سورت کي راغلي دي چي: وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الانفال: ۴۶) (زغم وکړئ ځکه الله له صابرينو سره دی).

د يو روايت له مخي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: واعلم أن في الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وان النصر مع الصبر وأن الفرج مع الكرب وان مع العسر يسرا (مسند احمد، الجزء ۳۰۷/۱) (پوه شئ چي پر ناخوښه شي زغم ستاسي لپاره لويه ښېګڼه ده او بريا ليتوب له زغم سره مل وي او ابادي له تکليف سره).

اکثره خلک چي کله له ستونزمنو حالاتو يا يوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د وارخطايۍ له مخي د تشدد ښکار شي، خو دا ډول عکس العمل له فطرت څخه د ناخبرۍ پايله ده. حقيقت دا دی چي د فطرت قانون تل له حقپلوو سره مل وي. حقپلوی فرد يا ډله که له عجلې څخه کار وانخلي او د زغم لمن ونيسي، خامخا يې بريا ليتوب په برخه کيږي.

ډېری وختونه ناکامي د هغو خلکو په برخه وي چي له عجلې څخه کار اخلي او تر وخت وړاندي په توند اقدام لاس پوري کوي. برعکس کوم کسان چي د تحمل لار خپلوي د هغوی لپاره تل داسي اسباب منځته راځي چي د بريا ليتوب پوړو ته يې رسوي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ

د زغم او ډول-ډول فکرونو، دينونو، فرهنګونو او جوړښتونو په منلو کې رسنۍ هم ډېر ښه رول لوبولای شي ځکه رسنۍ د معاصر جهان په ذهن جوړونه او عامه نظر بدلونه کي خورا مهم رول لري. که رسنۍ په سم ډول مديريت شي نو موږ په اسانۍ کولای شو د کرکې مخه ونيسو او مذهبي، سياسي او فرهنګي زغم دود کړو. رسنۍ د ذهنيت په جوړونه کي ډېر جوت رول لري چي بايد مثبتې کارونې ته ډېر پام وشي ځکه رسنۍ سرچپه هم کارېدای شي چي په دې صورت کي کرکې، تعصب او تبعيض په لمن وهلو به لوی سرخوږی جوړ کړي. اړتيا دا ده چي د رسنيو له رول څخه مثبته ګټه واخيستل شي او د کرکې پر ځای د زغم، مينې او سولي دودولو لپاره استخدام شي. په دې برخه کي به يو مثبت ګام دا هم وي چي بېلابېلي ډغيزې او انځوريزې رسنۍ د مختلفو فکرونو کسانو راوغواړي او په مخامخ بحثونو کي هر يوه ته د خپل فکر د بيان فرصت برابر کړي. په تېره د غه ډول بحثونه د مذهبي نظرياتو په برخه کي ډېره ګټه درلودای شي ځکه زموږ خلک تر اوسه په مذهبي ساحه کي يوازي له يوه فکر سره اشنا دي، مخالف نظريې هيڅ نه اورېدلی او نه ورته اجازه ورکړل شوي ده. د مختلفو سياسي، فکري او مذهبي نظرياتو رابرسېره کېدل به خلک د اختلاف او يو-بل د زغم له فرهنګ سره اشنا کړي.

حکومت

حکومت د يوې ټولنې سياسي رهبري پر غاړه لري او د هر هغه څه د مخنيوي مسؤول دی چي ټولنيز نظم او د سپيلن ته زيان رسوي، امنيت ګواښي او شخړې پيدا کوي. له همدې کبله د زغم او د فکري، عقيدوي، سياسي او فرهنګي تنوع په چاپيريال کي د وګړو ترمنځ د ګډ ژوند د روحيې پياوړي کول د حکومت مهمه او اساسي دنده ده. که حکومت دا کار ونه کړي نو له يوې خوا به يې مشروعيت له منځه ولاړ شي او له بلې خوا به ورو-ورو خپل وجود له لاسه ورکړي او بالاخره به ټولنه په انارشي اخته شي. حکومت کولای شي ټول هغه موارد ختم کړي چي تر بېلابېلو عنوانونو لاندي کرکه خپروي او زغم له منځه وړي ځکه حکومت هم مسؤوليت لري او هم امکانات.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library